

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

**LIDÉ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM V PRACOVNĚ-TRÉNINKOVÉM
PROGRAMU KAVÁRNY VESMÍRNA**

Bakalářská práce

Vypracovala: Petra Kaňková

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Miloslava Turková, CSc.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci "Lidé s mentálním postižením v pracovních-treninkovém programu kavárny Vesmírna" jsem vypracovala samostatně s použitím pouze uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 16. 1. 2006

.....

Petra Kaňková

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Miloslavě Turkové, CSc. za odborné vedení.

OBSAH:

1. Úvod	4
2. Terminologické otázky	6
3. Vývoj názorů na přístup k lidem s mentálním postižením	8
3.1 Charakteristika a klasifikace mentální retardace.....	9
3.2 Jak správně jednat a mluvit s lidmi s mentálním postižením.....	13
3.3 Integrace, inkluze a socializace.....	14
4. Občanské sdružení "Máme otevřeno?"	17
5. Charakteristika pracovních-tréninkového programu	23
5.1 Jednání se zájemcem o vstup do pracovních-tréninkového programu.....	24
5.2 Zkušební doba.....	25
5.3 Dohoda o spolupráci.....	29
5.4 Plánování a průběh služby.....	30
5.5 Pracovní schůze uživatelů PTP.....	32
5.6 Ukončení "Dohody o spolupráci".....	36
5.7 Poznávací procesy a jejich upevňování v rámci PTP kavárny "Vesmírna".....	37
6. Průběh terénního výzkumu	40
6.1 Cíl výzkumu.....	40
6.2 Vzorek a koncepce výzkumu.....	40
6.4 Získávání a zpracování dat.....	42
7. Analýza rozhovorů	45
8. Závěr	54
Prameny a literatura	56
Přílohy	

1. ÚVOD

Spolu se změnou společensko politické situace po roce 1989 se u nás do určité míry změnil nejen sektor sociálních služeb ale také postoj celé společnosti k lidem s postižením¹. Velkou měrou takovým pozvolným změnám napomáhá nestátní neziskový sektor, který lidem s postižením poskytuje specifické sociální služby. Do tohoto sektoru spadají i občanská sdružení, z nichž některá se soustředí na takové činnosti jako je vyrovnání příležitostí pro lidi s postižením se uplatnit (zrovnoprávnění v přístupu k občanským právům), respektive obecně na integraci lidí s postižením do společnosti atd.

Každý člověk, ať již s postižením či bez postižení, má právo být plnohodnotným jedincem. V případě osob s postižením to znamená především být samostatným člověkem, který se dovede postarat sám o sebe, uplatnit se ve společnosti a případně se zařadit do pracovního procesu. V ČR se však postoje ve vztahu k lidem s postižením, vyplývající z let totalitních, kdy se prakticky o lidech s postižením nevědělo, jen velmi pomalu mění. Tito lidé "přežívali" v ústavech - byli v podstatě od většinové společnosti izolováni. Kontakty majoritní části obyvatelstva s handicapovanou menšinou byly minimální, jednalo se o dva - zdi ústavů oddělené - světy. V současné době se situace pod vlivem zkušeností z vyspělých evropských zemí a USA a za přispění řady neziskových organizací zvolna mění ve prospěch začleňování lidí s postižením do běžného života. Ovšem téma zaměstnávání lidí s postižením je stále tématem velice okrajovým. Rovněž fenoménu dospělých lidí s postižením je věnována jen malá pozornost odborníků, narozdíl od odborných prací soustředujících se na tuto problematiku u dětí. Stále zde převládá názor, který považuje lidi s mentálním postižením za práce neschopné a nesoběstačné. Velmi vhodným a možná i jediným faktorem pro vyvrácení tohoto mýtu o lidech s postižením je právě integrace, která by v 21. století opravdu měla stát na prvním místě v procesech změny k této problematice. Při integraci však nejde jen o vyrovnávání příležitostí pro lidi s postižením či s handicapem, o úpravu vztahů majority s minoritou a jejich bezkonfliktní soužití. Úspěšnost začleňování jedinců s postižením do společnosti je závislá také na postoji každého z nás - jedná se, či lépe vyjádřeno, mělo by se jednat o "obousměrný proces" integrace.

¹ V bakalářské práci bude užíván výraz "jedinec (člověk) s (mentálním) postižením" či s handicapem, který je etičtější než výraz "mentálně postižený jedinec". Podrobněji v kapitole "Terminologické otázky".

Vzhledem k tomu, že tento "obousměrný proces" považuji za velmi důležitý při začleňování lidí s postižením do většinové společnosti, zvolila jsem si za téma své bakalářské práce právě otázku začleňování osob se speciálními potřebami, převážně však s mentálním postižením a autismem do běžného, tedy i pracovního života majority. Má bakalářská práce se bude opírat o činnost občanského sdružení "Máme otevřeno?", jehož posláním je podporovat děti a dospělé jedince se speciálními potřebami, převážně však s mentálním postižením a autismem, v procesu integrace do společnosti. Činnost tohoto sdružení je velmi široká a proto se zde zaměřím pouze na jeden program. Jedná se o pracovní-tréninkovou kavárnu "Vesmírna", jejímž cílem je právě podporovat lidi s mentálním postižením v procesu integrace do společnosti a zároveň jim poskytovat příležitost osamostatnit se, zprostředkovávat kontakt s lidmi bez postižení a v neposlední řadě i osvětově působit na celou společnost. Tato kavárna je tak prostorem, kde je lidem s mentálním postižením umožněno získat praktickou pracovní zkušenost, která samozřejmě zahrnuje i zkušenost sociální.

Můj zájem o tuto problematiku je prohlouben i tím, že s lidmi s mentálním postižením pracuji v občanském sdružení "Máme otevřeno?" již dva roky, přičemž konkrétně participuji na výše uvedeném programu "Pracovní-tréninkové kavárny Vesmírna".

V teoretické části provedu stručnou deskripci programu občanského sdružení "Máme otevřeno?", dále budu charakterizovat modely mentální retardace a její vývoj, rámcově popíši přístupy k lidem s mentálním postižením a samotný pracovní-tréninkový program v kavárně "Vesmírna". Výzkumná část se bude opírat o vlastní terénní výzkum, založený na zúčastněném pozorování jednotlivých etap PTP v kavárně "Vesmírna" a rozhovory s absolventy celého tohoto programu. Výsledky výzkumné části jsou v závěru podrobeny analýze.

Cílem mé bakalářské práce tedy bude v první části charakteristika výše zmíněných oblastí - vývoj názorů na přístup k lidem s mentálním postižením, občanské sdružení "Máme otevřeno?" a pracovní-tréninkový program v kavárně "Vesmírna". Mou snahou bude vymýtit zastaralý názor o dospělých lidech s mentálním postižením a poukázat na skutečnost, že tito lidé jsou schopni pracovat, pokud mají možnost a příležitost. Druhá část ukáže jak lidé s mentálním postižením vnímají možnost získat pracovní zkušenosti, ale i možnost naučit se používat ostatní sociální dovednosti a uvědomit si, jak jim tento pracovní-tréninkový program v kavárně "Vesmírna" pomohl při vstupu na volný trh práce.

2. TERMINOLOGICKÉ OTÁZKY

Ve své práci budu užívat různé termíny, s nimiž operuje odborná literatura, média i veřejnost. Je třeba zdůraznit, že i v těchto pojmech, respektive v jejich užívání, se odrážejí změny ve vztahu k "jiným", "odlišným". K téže problematice – k osobám, které mají sníženou rozumovou schopnost a jiná specifika se používají různé termíny či pojmy². Pro tyto jedince byly dříve užívány termíny oligofrenie, debilita³, imbecilita⁴, prostá idiocie⁵, idiocie⁶, kdy bylo postižení vnímáno spíše jako kategorie - diagnostikování nějakého defektu. Tyto pojmy se v dnešní době již téměř nepoužívají, jelikož mají značně pejorativní nádech a byly často chybně užívány jako synonymum pro mentální postižení. Novějším termínem je pojem "mentální retardace", který vzbuzuje představu určité dočasnosti opožďování ve vývoji a naznačuje tak jakousi plynulost opožďování, čímž tak pomáhá překonávat dřívější pesimistické názory na možné zlepšení takového stavu. Tento termín se dnes v odborné terminologii běžně používá, ale jeho výskyt by měl být omezen a užíván na ty případy, kde nelze z hlediska stylistiky či lingvistiky užít termínu "člověk s postižením". Za absolutně neetické je považováno označení "mentálně postižený" či "mentálně retardovaný člověk". Nejnovějším pojmenováním, které je schváleno organizací Inclusion International (dříve Mezinárodní liga asociací pro osoby s mentálním handicapem) je člověk (dítě, mladistvý) s mentálním postižením (s mentální retardací)⁷.

Dalším termínem, se kterým se lze často setkat, je handicap⁸. Tímto označením se má namysli určité znevýhodnění osob oproti jiným osobám (většinou bez vlastního zavinění). Takové znevýhodnění je tedy chápáno jako neutrální jev, přičemž "handicap" z něj vytvářejí až postoje a hodnoty společnosti. Handicap tak označuje překážku, respektive dopad postižení na jedince, z čehož vyplývá, že to zda a do jaké míry bude člověk s handicapem handicapován závisí na postojích společnosti k jeho postižení.

Jak je vidět, všeobecná humanizace vědních oborů se demonstruje také v jejich terminologii - neustále se hledají nové termíny, které by nahradily ty stávající, jež získaly

² Viz str. 4-9.

³ Dřívější označení lehké mentální retardace. Srv. Psychopedie, O. Müller, M. Valenta, 2003.

⁴ Dřívější označení pro středně těžkou mentální retardaci. Tamtéž.

⁵ Dřívější označení pro těžkou mentální retardaci. Tamtéž.

⁶ Dřívější označení pro hlubokou mentální retardaci. Tamtéž.

⁷ I. Švarcová, 2000.

⁸ Toto slovo se poprvé objevuje v Anglii kolem r. 1827 (z angl. "hand in cap" - ruka v klobouku) a pochází z dostihového sortu. Ruka v klobouku označuje los, kterým se určuje, které z lehčích, starších či trénovanějších

pejorativní nádech. "Počátek tohoto humanizačního trendu lze vidět i ve snahách Mezinárodní asociace pro vědecké studium mentální retardace, kde se již na jejím prvním kongresu v Montpellier v roce 1967 hovořilo o tom, že člověk s mentální retardací je především lidská bytost, a teprve až na druhém místě je i "defektní"⁹.

Jak již bylo zdůrazněno v úvodu, budu ve své bakalářské práci záměrně a pokud možno důsledně užívat výhradně termín "člověk s mentálním postižením".

koní ponosou větší zátěž, respektive poklušou delší distanci, aby byly podmínky pro všechny stejné a závod spravedlivý (Vágnerová, Hadj-Moussová, Štech, 2001).

⁹O. Müller, M. Valenta, 2003, str. 9.

3. VÝVOJ NÁZORŮ NA PŘÍSTUP K LIDEM S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Od počátku lidské společnosti existovali jedinci, kteří se nějakým způsobem odlišovali od ostatních, a které také většinová společnost vnímala a označovala jako "jiné". Mohlo se jednat o duševní stavy, choroby, tělesné a smyslové vady, odlišný vzhled, odlišnou sexuální orientaci, odlišný původ atd. Mezi tyto "jiné", "odlišné", "nenormální" jedince se zařazovaly i osoby s mentálním postižením.

Představy o lidech s mentálním postižením bývaly často, a jsou i dnes opředeny neopodstatněnými obavami, předsudky apod., přičemž "se stále ještě někteří lidé domnívají, že všichni postižení lidé by měli být "odklizeni" do specializovaných zařízení, aby nebyli ostatním, kteří jsou dosud zdraví a "normální", na očích"¹⁰. Takováto tendence společnosti k lidem s postižením má hluboké kořeny a proto je nsnadné avšak velmi nutné tyto názory a předsudky vyvrátit.

V historii péče o lidi s mentálním postižením převažovala zpočátku hlediska čistě morální a charitativní, která vycházela z potřeb pomoci sociálně slabším či zaostalým jedincům¹¹. Na začátku 20. století však začaly postupně převažovat lékařsko-legislativní názory, ale i v nich byla zdůrazňována závislost lidí s mentálním postižením na druhých osobách a jejich neschopnost při zaopatřování základních životních potřeb¹². Člověk s mentálním postižením byl na počátku 20. století¹³ definován jako duševně opožděný či zaostalý, jinak řečeno jako slabomyslný, respektive "rozumově omezený".

Kolem první světové války převládal názor, že slabomyslnost je zcela dědičnou záležitostí, s čímž souviselo i vytvoření prvních inteligenčních testů¹⁴. V této době se předpokládalo, že inteligenční koeficient zůstává od dětství až do dospělosti stejný a stabilní.

¹⁰ I. Švarcová, 2000, str. 11.

¹¹ Především ve středověku.

¹² M. Dolejší, 1973.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Prvním, kdo sestavil manuál pro diferencování intaktních dětí a dětí mentálně postižených byl francouzský psycholog A. Binet. (O. Müller, M. Valenta, 2003).

Až po druhé světové válce došlo ke změně tohoto pojetí, kdy měření inteligence pomocí testů nebylo považováno za dostatečné¹⁵. Odborníci se tak začali věnovat i dalším aspektům nezbytným pro vyšetření daného jedince a to: tvůrčím, praktickým, emocionálním, motivačním, souvisejícím s edukací, s rodinnými vztahy atd. V období po druhé světové válce se také poukazuje na souvislost s osobnostními a intelektovými činiteli a nadáním, které nejsou testy inteligence rovněž postižitelné.

Jeden z předních českých psychologů Z. Mysliveček již v 60. letech 20. století charakterizoval slabomyslnost jako "nedostatečný a nesouměrný vývin somatické osobnosti, tedy i všech jejích duševních vlastností a schopností"¹⁶, čímž naznačoval, že pouze z IQ nelze posuzovat hranice postižení, ale je třeba vždy posuzovat konkrétního jedince a jeho situaci, kde se odráží řada faktorů jako: přizpůsobivost, poddajnost, zájem, zvědavost, paměť, těkavost, komunikace apod.

V 60. letech 20. století byla ustanovena "Evropská liga společností mentálně handicapovaných", která vznikla v podstatě z popudu rodičů dětí s postižením a pomáhá tak hájit zájmy lidí s postižením, snaží se zabezpečovat dostatečnou péči v oblasti léčebné, bytové, vzdělávací, při přípravě na povolání, v rámci zaměstnávání i sociálních služeb¹⁷. V bývalém Československu, pod vlivem komunistického režimu, převládal bez ohledu na "Evropskou ligu společností mentálně handicapovaných" segregáčnící postoj nejen k lidem s mentálním postižením, ale k lidem s postižením vůbec. Ti byli izolováni do speciálních ústavů sociální péče s myšlenkou, že takováto péče je pro lidi s postižením nejvhodnější. S pádem totalitního režimu našťastí takovéto tendence zvolna, ale přece ustupují. V této souvislosti je třeba zmínit, že dnešní ČR má asi dvacetileté zpoždění za vyspělými zeměmi Evropy a USA. Postupně se konečně ale i u nás začíná rozvíjet myšlenka integrace, lidé s postižením se objevují na veřejných prostorech a pomalu opadá i dříve zcela běžné opovrhování těmito jedinci a jejich rodiči. Shora již bylo uvedeno, že integrační aktivity se prosazují prozatím zejména v činnosti a péči nevládních organizací, které se samozřejmě spolu s rodiči jedinců s postižením, snaží integraci podpořit a pomoci i jinak než ústavní péčí. Ve většině případů se dnes již do popředí dostává osobnost jedince, a ne jeho postižení.

¹⁵ Tato skepse přetrvává dodnes, jelikož testy měří něco - inteligenci - co není doposud absolutně přesně definováno.

¹⁶Z. Mysliveček, 1959.

¹⁷I. Švarcová, 2000.

3.1 Charakteristika a klasifikace mentální retardace

Charakterizovat člověka s postižením je stejně náročné jako přesně charakterizovat člověka bez postižení. Každý jsme svébytnou bytostí, která má své specifické osobnostní rysy a proto takovýto výměr není naprosto jednoznačný a shrnutelný do několika vět. U většiny lidí s mentálním postižením se však projevují některé společné znaky.

”Za mentálně retardované (postižené) se považují takoví jedinci (dítě, mládež, dospělí), u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování”¹⁸. Za příčinu mentální retardace je považováno organické poškození mozku, přičemž se podle období, v němž došlo k postižení, rozlišuje oligofrenie¹⁹ – opoždění duševního vývoje na dědičném a vrozeném podkladě, a demence²⁰ – což je důsledek poškození mozku v průběhu života jedince. Je třeba si uvědomit, že mentální postižení není nemoc, nýbrž v podstatě trvalý stav, ve kterém je možné dosáhnout určitého zlepšení, nikoliv však úplného vyléčení.

Podle I. Švarcové²¹ se mentální retardace projevuje následujícími znaky:

- zpomalená chápavost, jednoduchost a konkrétnost úsudků
- snížená schopnost až neschopnost komparace a vyvozování logických vztahů
- snížená mechanická a zejména logická paměť
- těkavost pozornosti
- nedostatečná slovní zásoba a neobratnost ve vyjadřování
- poruchy vizuomotoriky a pohybové koordinace
- impulzivnost, hyperaktivita či celková zpomalenost chování
- citová vzrušivost
- sugestibilita a rigidita chování
- nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji ”já”

¹⁸ I. Švarcová, 2000, str. 24.

¹⁹ Jedná se o mentální retardaci vrozenou či získanou časně, do dvou let života, hovoří se o tzv. primárním mentálním postižení. Tato primární oligofrenie je důsledkem dědičných faktorů, která se většinou pohybuje v horním pásmu postižení (lehká mentální retardace). Sekundární oligofrenie je způsobena orgánovým poškozením mozkové tkáně. Pojem oligofrenie byl poprvé použit zakladatelem moderního systému psychiatrických klasifikací Emilem Kraepelinem (O. Müller, M. Valenta, 2003)

²⁰ Pokud došlo k poruše inteligence po druhém roce života, jedná se o sekundární postižení - demenci, kdy oproti oligofrenii dochází k postupnému zhoršování. Pro většinu demencí je zpočátku charakteristické lokální poškození mozku a následně i psychiky. Nejčastějšími znaky demence je závažné snížení inteligence, porucha paměti, orientace, úsudku a schopnosti abstraktního myšlení, porucha pozornosti a motivace, porucha verbální i nonverbální komunikace, porucha emotivity a chování, celková degradace osobnosti (O. Müller, M. Valenta, 2003).

²¹ I. Švarcová, 2000.

- opožděnost psychosexuálního vývoje
- nerovnováha aspirací a výkonů
- zvýšená potřeba uspokojení a bezpečí
- poruchy v interpersonálních skupinových vztazích a v komunikaci
- snížená přizpůsobivost k sociálním požadavkům a jiné

Jak uvádějí O. Müller a M. Valenta "lze příčiny mentální retardace najít v období:

1. prenatálním: vlivy hereditární (dítě dědí nemoc či nedostatek vloh) a genetické (mutace či aberace genů, chromozomů a genomu), příčiny enviromentální (intoxikace matky a plodu, onemocnění infekční chorobou typu zarděnek), nedostatek plodové vody...
2. perinatálním: perinatální encenfalopatie²², hypoxie²³, nedonošenost, těžká novorozenecká žloutenka...
3. postnatálním: infekční onemocnění mozku, traumata, nádory mozku, nemoci končící demencí, silná deprivace...²⁴,

Klasifikace mentální retardace

Světová zdravotnická organizace²⁵ ve víceméně pravidelných periodách a v souladu s progreseem v medicíně reviduje klasifikaci nemocí včetně duševních poruch v tzv. Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN)²⁶. Světová zdravotnická organizace v Ženevě uvádí 10. revizi Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10). Od roku 1992 platí podle MKN-10, že se mentální retardace dělí do šesti kategorií: 1) lehká mentální retardace, 2) středně těžká mentální retardace, 3) těžká mentální retardace, 4) hluboká mentální retardace, 5) jiná mentální retardace, a 6) nespecifikovaná mentální retardace²⁷.

Lidé, kteří jsou do těchto kategorií zařazování však netvoří nějakou homogenní skupinu, nýbrž naopak skupinu heterogenní, jakýsi soubor individualit, které se od sebe diferencují například úrovní zabezpečování svých potřeb a sebeobsluhy, ale také svými možnostmi.

²² Organické poškození mozku.

²³ Nedostatek kyslíku.

²⁴ O. Müller, M. Valenta, 2003.

²⁵ World Health Organisation - WHO.

²⁶ O. Müller, M. Valenta, 2003.

Vzhledem k zaměření bakalářské práce budu specifikovat pouze první dvě zmíněné kategorie tedy lehkou mentální retardaci a středně těžkou mentální retardaci.

Lehká mentální retardace, IQ 50-69 (F70)²⁸

Lehká mentální retardace bývá většinou diagnostikována až po prvním roce dítěte, do té doby je rozvoj pohybových dovedností pouze mírně zpomalen či je zcela v rámci normy. Dospělí jedinci si hůře osvojují komunikaci (menší slovní zásoba), avšak dokáží povětšinou udržovat konverzaci. Závažnější problém nemívají ani při sebeobsluze a praktických domácích úkonech.

Opoždění či zpomalení vývoje je patrné většinou až na vyšších vývojových úrovních, a to především při nástupu do školy (čtení, psaní). V dospělosti tyto jedinci většinou dosahují plné nezávislosti, což s sebou přináší možnost studia na speciálních školách a později učilištích různého zaměření, které mohou využít v praktických, jednodušších nenáročných zaměstnáních.

I u lidí s lehkou mentální retardací se mohou objevit aspekty emoční či sociální nezralosti, se kterými se vyrovnávají hůře (často nevědí, jak s takovým problémem nakládat), než lidé bez postižení, čímž se toto postižení stává patrnějším. U osob s lehkým mentálním postižením se také může objevit autismus²⁹, či jiné vývojové vady, epilepsie³⁰ i tělesné postižení. Pokud k takové situaci u konkrétního jedince dojde, pak se jedná se o jedince s tzv. kombinovaným postižením.

²⁷ I. Švarcová, 2000.

²⁸ V MKN-10 je každá kapitola oboru označena písmenem, přičemž následující číslice blíže určují a zpřesňují diagnózu. Tzv. psychopedické kategorie jsou signované F7 (mentální retardace). Mentální retardace má následující signaturu: F70 - F79. Stupeň mentálního postižení je dán orientačně výškou inteligenčního kvocientu: F70 Lehká mentální retardace (mild mental retardation) - IQ 50-69; F71 Středně těžká mentální retardace (moderate mental retardation) - IQ 35-49; F72 Těžká mentální retardace (severe mental retardation) - IQ 20-35; F73 Hluboká mentální retardace (profound mental retardation) - do 19 IQ. Dále jsou do těchto kategorií zahrnovány i psychické poruchy vývoje a poruchy chování a emocí (O. Müller, M. Valenta, 2003).

²⁹ "Je charakterizován převážně těmito znaky: narušenou sociální interakcí, omezenou schopností verbální i nonverbální komunikace a stereotypním, repetitivním chováním. Takto postižené děti (ve 3/4 případů je porucha kombinovaná s mentální retardací) nemají relevantní reakce na emocionální podněty, těžce se přizpůsobují jakékoliv změně, vzdělávání je u nich možné realizovat většinou jen ve speciálních třídách, s oblibou vykonávají stereotypní pohyby, bývají zaujaté jednotvárnou, jakoby rituální manipulací s předměty" (O. Müller, M. Valenta, 2003, str. 46).

³⁰ Jedná se o záchvatové onemocnění, které se projevuje opakovanými epileptickými záchvaty a jehož příčina je v mozku. Nervové buňky v mozku posílají zprávy jedna druhé prostřednictvím malých elektrických impulsů, jež mohou být zachyceny elektroencefalogramem. Při epilepsii dochází k poruchám elektrických výbojů jak během záchvatu, ta i mezi nimi. <http://www.server1.upol.cz/utpo/multikultura/eduk_prace/dubaska/epilepsie.htm#kap1>

Středně těžká mentální retardace IQ 35-49 (F71))

Středně těžká mentální retardace je diagnostikována už v kojeneckém³¹ někdy v batolecím³² věku. Vývoj, chápání řeči i pohybový aparát jsou výrazně opožděny. Ve škole tak již tyto děti velmi znatelně zaostávají za ostatními žáky, přičemž je prohlouben, oproti lehké mentální retardaci, problém s čtením, psaním a počítáním. V oblasti sebeobsluhy mohou potřebovat podporu, což je však velmi individuální.

Dospělý jedinec se středně těžkou mentální retardací je schopen vykonávat jednoduchou manuální práci, většinou s podporou. Tito lidé bývají fyzicky aktivní, mobilní, jsou schopni navazovat kontakty. V sociální interakci a komunikaci většinou dochází k velkým rozdílům ve schopnostech těchto jedinců. "Někteří jedinci dosahují vyšší úrovně v dovednostech sensoricko-motorických než v úkonech závislých na verbálních schopnostech, zatímco jiní jsou značně neobratní, ale jsou schopni sociální interakce a komunikace"³³.

Jak u výše zmíněné lehké mentální retardace, tak i u této středně těžké mentální retardace může docházet současně k dalším projevům tohoto stupně postižení – autismus, neurologická onemocnění (především epilepsie), psychiatrická onemocnění aj. I zde se pak jedná o kombinované postižení.

3.2 Jak správně jednat a mluvit s lidmi s postižením

Otázka správného, přiměřeného jednání s člověkem s nějakým handicapem je velmi důležitá. A v tomto smyslu vztah většiny k menšině obecně, a osobám se zdravotním postižením zvláště, vypovídá mnohé o společnosti jako takové. Většina lidí bez postižení se domnívá, že lidé s postižením nevnímají, nevšímají si či necítí, jak s nimi "my" ostatní lidé bez postižení nejen komunikujeme, ale také jednáme. I člověk s postižením má své emoce, které však na rozdíl od lidí bez postižení, nejsou většinou racionálně zpracovávány, z čehož často plynou z obou stran různá nedorozumění. Pro vzájemné pochopení a respektování je nezbytné uvědomit si několik podstatných "návodů".

³¹ Za kojenecké období se označuje první rok života.: <<http://www.ssvp.cz/vyvojovka.html?p=1>>

³² Věkem batolete člověk prochází ve druhém a třetím roce svého života. Je to období intenzivního rozvoje, který zasahuje mnoho oblastí - mezi jinými hlavně motoriku, myšlení a řeč. Tamtéž.

³³ I. Švarcová, 2000, str. 29.

Kunc a Van der Klif³⁴ uvádějí několik doporučení, jak jednat či mluvit s člověkem s postižením:

- nepovažovat postižení za problém
- nesnažit se dotyčného opravovat, nemá poruchu
- pokusit se o podporu, i oni mohou společnosti přispívat, ale svým způsobem
- vnímat je jako své spoluobčany, ne jako pacienty
- zkusit více pozorovat, více se jim přiblížit, nahlédnout do "jejich světa"
- uvědomit si, že to co "my" označujeme za nevhodné, je možné jejich pokusem komunikovat způsobem, který jsou schopni zvládnout
- nesnažit se je měnit, spíše podpořit v tom, co sami potřebují
- zbytečně jim "neprošlapávat" cestičku, také potřebují reálnou, každodenní zkušenost se světem
- být jim spíše blízkým člověkem (pokud to jde - každý nám nemusí osobnostně vyhovovat), než-li odborníkem
- nesnažit se je ovládat, manipulovat, i když to jde většinou snadněji než s lidmi bez postižení
- nechat jim prostor pro své vyjádření, i záporné - nevnucovat své striktní názory
- nepomáhat za každou cenu, i když nám to dělá dobře - je dobré se vždy předem zeptat, zda-li pomoc potřebují a nechat si ukázat, co taková pomoc obnáší
- neobdivovat za každou cenu, jelikož prožívání plnohodnotného života většinou nevyžaduje obdiv
- respektovat, jelikož respekt předpokládá rovnoprávnost
- nepracovat na nich, nýbrž s nimi

3.3 Integrace³⁵, inkluze³⁶ a socializace

Před rokem 1989 byli v tehdejší Československu lidé s mentálním postižením v podstatě separováni (ústavy, úkryty do ústraní apod.) a jejich kontakty s většinovou společností byly minimální. Segregace lidí s mentálním postižením však nebyla záležitost jen tehdejší československé totalitní politiky, která se snažila lidskou individualitu systematicky

³⁴ Kunc a Van der Klif in <www.dobromysl.cz>

³⁵ Sjednocení, ucelení, splynutí, začlenění, zapojení. URL: <http://sovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=integrace>

³⁶ Uzavření, uzávěr, zahrnutí (do něčeho). Akademický slovník cizích slov A - Z, Academic Praha 2001, str. 333.

popírat, ale byla prováděna i v dobré víře odborníků, kteří byli přesvědčeni, že takovým "zvláštním jedincům" prospějí nejlépe "zvláštní školy" a "zvláštní ústavy" a nejlépe se budou cítit mezi "svými zvláštními kamarády". V této době byly přijaty koncepty nevzdělavatelnosti, nevychovatelnosti a byl ignorován fakt, že tyto koncepty jsou v rozporu se základními lidskými právy³⁷.

Až po roce 1989 se v České republice začíná objevovat pojem integrace. Integrace představuje začleňování lidí s handicapem do běžné společnosti a do institucí, kam dříve dle názorů většiny nepatřili. Z ústavů začali pomalu lidé odcházet, jelikož řada rodičů se rozhodla ponechat dítě v domácím prostředí, což umožnilo individuálnější přístup ke vzdělávání a jiným především praktickým úkonům. Některé děti s mentálním postižením tak dostaly jakoby novou šanci - mohly se začít připravovat na dospělý život v běžném prostředí, začaly navštěvovat školy pro lidi bez postižení, a tak i navazovat vztahy se svými vrstevníky bez postižení. Takovéto jedince však není možné jen tak zařadit do prostředí bez jakékoliv podpory. Nelze například ignorovat rozumové možnosti dětí - zde je třeba vytvořit individuální vzdělávací plány a využít speciálně pedagogické postupy, dále je povětšinou třeba asistence u každého takového jedince, jehož náplní není pouze věnování se dotyčnému, ale také vést ostatní k respektování odlišností a seznámení s tím, že tito lidé tady spolu s námi žijí a mají stejná práva jako lidé bez postižení.

Sametová revoluce částečně pootevřela oči veřejnosti a tak začala probíhat i společenská osvěta, která měla za úkol dokázat, že lidé s mentálním postižením jsou schopni žít v běžném prostředí. Začal se však vyvíjet trochu jiný model integrace, než jak jej chápeme v aktuální současnosti. Lidé s mentálním postižením byli rovnocenní s ostatními pouze pokud nějak dokázali, že na to "mají". Zpravidla tedy byli přijati do prostředí, pokud se dokázali přizpůsobit a zvládli to, co zvládali i ostatní. Byli tedy nuceni překonávat svá omezení, která ovšem v podstatě nelze překonat. Společnost by je měla spíše realisticky přijmout a snažit se o vzájemnou úctu a respekt.

Kritici takovéhoho pojetí integrace začali s užíváním jiného termínu - inkluze. "Inkluze není výhoda, kterou by si dítě s handicapem muselo zasloužit zvládnutím požadavku školy, ale automatické právo, které se nevyužije jen tehdy, když speciální vzdělávání představuje variantu ještě lepší"³⁸. Tím bylo řečeno, že každý člověk (i ten s handicapem) patří ze své podstaty do společnosti, je člověkem sociálním, má rovná práva a příležitosti a nemusí nikomu dokazovat, že patří tam, kam občané bez postižení. Inkluze respektuje individualitu a

³⁷ I. Švarcová, 2000.

³⁸ L. Novosad, 2000, str. 22

jedinečnost nikoliv popíráním rozdílů, ale jejich vnímáním a respektováním jako přirozené součásti života. Není zde tedy snaha někoho měnit, ale poskytnout mu podporu tak, aby mohl využít svůj potenciál dle svých možností.

Oba pojmy integrace i inkluze ve shora vymezeném významu jsou v posledních deseti letech bezesporu jedněmi z nejfrekventovanějších termínů ve vztahu ke změnám a posunům názorů a postojů společnosti k lidem s postižením. Integrace stručně řečeno znamená proces začleňování pomocí různých podpůrných služeb (individuální plány³⁹, podpora⁴⁰, osobní asistence⁴¹ apod.), načež inkluze je přirozený stav plného začlenění (např. dítě s postižením nastoupí do běžné spádové školy). Inkluze i integrace především zdůrazňují rovnocenný, partnerský vztah mezi lidmi s postižením i bez postižení. Prostředkem socializace lidí s mentálním postižením je výše uvedená integrace. Pojem socializace lze chápat jako proces celkového zespolečnění člověka - "jako proces osvojování si potřebného společenského chování vlivem všech možností, jež poskytuje prostředí."⁴²

Úspěch jedince s mentálním postižením "zařadit se" do společnosti závisí na vnitřních a vnějších faktorech. Vnitřními faktory jsou: dědičný přenos nedostatečných genetických vloh, organické poškození či patologický vývoj struktur centrálního nervového systému (CNS), patologický vývoj funkcí CNS, zvláštnosti vývoje motivační struktury osobnosti, typologické osobnostní zvláštnosti apod.⁴³ Úspěch zařazení osoby s mentálním postižením do společnosti závisí ale i na vnějších faktorech - tedy zejména poskytnutých možnostech. Jedná se o podmínky, které jsou k naplňování kvalitní socializace osob s mentálním postižením nutné: společenská podpora rodinám s mentálně postiženým členem, zajištění výchovy a vzdělávání, zajištění profesní přípravy, umožnění smysluplné aktivity a pracovní uplatnění (včetně maximalizace možností vstupu na volný trh práce), poskytnutí pobytu v samostatné

³⁹ Písemný dokument sepsaný s uživatelem sociální služby, který obsahuje cíle, konkrétní kroky, úkoly a časový rámec vedoucí k jejich naplnění. Z vnitřních dokumentů občanského sdružení Máme otevřeno?, 2005.

⁴⁰ Toto pojetí podpory v zásadě odpovídá definici Americké asociace pro mentální retardaci: "Podpory jsou definovány jako zdroje a strategie, které prosazují zájmy (interests and cuases) jedinců s postižením či bez něj, které jim umožňují přístup ke zdrojům, informacím a vztahům tkvícím v integrovaném pracovním a životním prostředí a které vedou k jejich nezávislosti/vzájemné závislosti (independence/interdependence), produktivitě, integraci do komunity a uspokojení." (Mental Retardation: Definition, Classification and Systems of Supports. 9th Ed. American Association on Mental Retardation, Washington, D. C. 1992, str. 101) in Kvalita sociálních služeb v domovech pro občany se zdravotním postižením. Praha, MPSV 2001.

⁴¹ Služba, která je určena lidem, jejichž schopnosti jsou sníženy, např. v oblastech osobní péče, využívání veřejných míst, péče o domácnost, kontaktu s rodinou a širší společností. Podstatou služby je osobní pomoc se zvládnutím běžných každodenních dovedností a úkonů, které by člověk dělal sám, kdyby mu v tom nebránilo zdravotní postižení či stáří. Služba je poskytována v přirozeném prostředí, kde uživatel žije, pracuje, vzdělává se apod., je poskytována na základně aktuální potřeby uživatele/ky.

URL: <<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.asp?id=73>>

⁴² O. Müller, M. Valenta, 2003, str. 233.

⁴³ Tamtéž.

domácnosti.⁴⁴ Velmi důležitým činitelem k socializaci osob s mentálním postižením je tedy především minimalizace překážek ve vztazích ze strany majoritní společnosti.

⁴⁴ Tamtéž.

4. OBČANSKÉ SDRUŽENÍ "MÁME OTEVŘENO?"

Toto občanské sdružení je nestátní neziskovou organizací. Vzniklo v červnu roku 1998 na základě registrace MV ČR dle zákona č. 83/1990 Sb. s cílem doplnit nabídku sociálních služeb pro děti s mentálním postižením a autismem. Nejvyšším orgánem občanského sdružení "Máme otevřeno?" je valná hromada, kterou volí výbor a revizor sdružení, přičemž výbor řídí činnost sdružení a revizor vykonává dohled nad hospodařením. Nejvyšším řídicím orgánem občanského sdružení "Máme otevřeno?" je rada⁴⁵.

Prvním programem občanského sdružení "Máme otevřeno?" bylo "Jiné odpoledne", které zahájilo svou činnost v září v roce vzniku sdružení⁴⁶. Kavárna "Vesmírna" s pracovní-tréninkovým programem, která je hlavním projektem, o který se budu v bakalářské práci opírat byla založena roku 2002 spolu s dalšími čtyřmi úvodními projekty a to: "Dobromysl.cz", "Tranzitní program", "D.Centrum", "Osvětově informační diář".

Za dobu své krátké existence občanské sdružení "Máme otevřeno?" prozatím uvedlo v činnost řadu služeb tak, aby vyhovovaly jak dětem, tak dospělým lidem s mentálním postižením a autismem. Na poli integrace lidí s postižením do společnosti a zejména v podpoře jejich samostatnosti již získalo toto sdružení nezastupitelnou roli, a to především proto, že jeho projekty dokáží vyplňovat "mezery" v sociálních pomocných službách poskytovaných lidem s mentálním postižením.

Občanské sdružení "Máme otevřeno?" má široké spektrum služeb. Tyto sociální pomáhající služby se nazývají projekty či programy. Každý z uvedených programů ("Kavárna Vesmírna s pracovní-tréninkovým programem", "Tranzitní program", "Jiné odpoledne", "Akce pontony", "D.Centrum", "Dobromysl.cz", "Podzimní kafemletí", "Osvětově informační diář", "Kosmos klub", "Akce Cihla", "Kameny", "Internetové dárcovství", "DMS" a "Kulturní aktivity") má svou specifickou charakteristiku činnosti, která sleduje určitý konkrétní záměr. Slučujícím faktorem všech programů je specifikum finálního uživatele, kterým se stává jedinec s mentálním postižením a autismem, někdy i s vadami kombinovanými.

⁴⁵ Čerpáno ze stanov a výroční zprávy občanského sdružení Máme otevřeno?.

⁴⁶ Tj. v roce 1998.

Programy občanského sdružení "Máme otevřeno?":

"Kavárna Vesmírna s pracovních-tréninkovým programem"

"Pracovních-tréninkový program" v kavárně "Vesmírna"⁴⁷. je určen pro dospělé lidi s mentálním postižením a autismem. Uživatel se zde může naučit a rozvíjet své pracovní a sociální dovednosti, jež potřebuje k zajištění pracovní kariéry a plnohodnotnému životu ve společnosti. V tomto programu se využívá metod pracovní terapie pod vedením terapeutů/tek, které vedou k upevnování návyků na pracovní podmínky a pravidla, k nácviku pracovních postupů, k přijímání komunikačních vzorců (k hostům, kolegům, nadřízeným) a v nespolečném řadě k rozvoji samostatnosti a zodpovědnosti za jednání při práci a komunikaci mezi lidmi.

Pro lidi s mentálním postižením i postižením kombinovaným tak tato kavárna nabízí reálnou placenou pracovní zkušenost, kterou by zatím nedokázali uplatnit na běžném trhu práce. V tomto programu se pozvolna připravují na případný přechod do nechráněného standardního prostředí na trhu práce.

"Tranzitní program"

Tento "Tranzitní program" je zatím primárně určen pro pracovníky kavárny "Vesmírna" (tj. pro uživatele služeb občanského sdružení "Máme otevřeno?") a vznikl jako navazující program po pracovních-tréninkovém programu, který je realizovaný v kavárně s cílem naplnit jeho vizi, tzn. umožnit lidem s postižením najít si pracovní uplatnění. Tento program pomáhá pracovníkovi po dvou letech, během kterých nabyl pracovní i sociální zkušenosti v kavárně, orientovat se na běžném pracovním trhu, najít si inzerát, umět na něj odpovědět, napsat životopis, připravit se na pohovor či znát svá práva a povinnosti. Uživatel programu si tak sám za pomoci pracovního asistenta vytváří představu o tom, jaké jsou jeho možnosti a zda se dají naplnit.

"Jiné odpoledne"

⁴⁷ "Kavárna Vesmírna", sídlící v centru Prahy v ulici Ve Smečkách 5, je ale také nekuřáckým a bezbariérovým prostorem pro setkávání lidí s postižením i bez. Posedět lze u pestrých stolků, v malé čajovně, dětském koutku s hračkami, anebo u internetu, přičemž kavárnu zpestřuje i nestálá a prodejní výstava obrazů, fotografií a keramiky. "Kavárna Vesmírna" dává přednost poctivé, zdravé a netradiční stravě. Nabízí kávy, čaje, čerstvě

Cílem programu "Jiné odpoledne" je umožnit dětem s postižením zařadit se za pomoci asistentů do kolektivu vrstevníků bez postižení v rámci organizované zájmové činnosti, jako jsou například skautské oddíly, výtvarné, divadelní, pěvecké kroužky apod. Individuálně jsou tak děti podporovány v rozvoji sociálních dovedností, v samostatnosti, komunikaci, v orientaci v běžném bezbariérovém prostředí. Tento projekt je určen dětem s mentálním postižením, s autismem a kombinovanými vadami a to ve věku od pěti do 18 let, které navštěvují speciální školy či zařízení nebo jsou integrovány do běžných základních škol.

"Akce pontony"

V projektu "Akce pontony" se jedná se o snahu zprostředkovat kontakt mezi mladými lidmi s postižením a jejich vrstevníky bez postižení. Tímto způsobem pak vznikají nová přátelství a sociální vazby, účastníci programu se učí navzájem jeden od druhého. Je tak podporována integrace lidí s postižením do většinové společnosti spolu s myšlenkou a rozvojem dobrovolnictví. Program je určen lidem s mentálním postižením a autismem ve věku od 16 do 26 let.

"D.Centrum"

Jedná se o dobrovolnické centrum pro podporu lidí s postižením, je kontaktním informačním místem pro zájemce o dobrovolnictví a zároveň i servisním místem pro organizace pracující ve sféře podpory lidí s postižením.

Zájemcům z řad veřejnosti tak umožňuje zapojení do dobrovolné činnosti, poskytuje kontakty na organizace pracující v dané oblasti a podává informace o dobrovolnictví a problematice lidí se speciálními potřebami. Tento program také nabízí servis v oblasti managementu dobrovolnictví, pomáhá při vyhledávání dobrovolníků a jejich následném zapojování do činnosti organizace. Pořádá rovněž semináře k tématu dobrovolnictví pro zástupce z řad Nestátních neziskových organizací (NNO). Nabízí přednášky pro studenty středních a vyšších odborných škol k tématům neziskového sektoru, dobrovolnictví a integrace lidí s postižením.

"Dobromysl.cz"

Záměrem tohoto internetového portálu "Dobromysl.cz", který se zaměřil na tuto problematiku, tj. odstraňování bariéry a sblížení lidí s postižením a bez. Internetový portál

vymáčané džusy, sendviče, saláty, koktejly, palačinky, kus-kus apod. (jídelní lístek viz Příloha 2). Otevírací doba kavárny Vesmírna je: po-pá: 9:00 - 22:00 h; so: 13:00 - 20:00 h.

Dobromysl.cz je prvním svého druhu v České republice. Pod doménou www.dobromysl.cz se vyskytují komplexní informace o problematice zdravotního postižení - konkrétně různých forem mentálního postižení a autismu - a o integraci lidí s tímto typem postižení do společnosti. Server je provozován na redakčním systému, který umožňuje pravidelnou aktualizaci nových článků a v dlouhodobém horizontu především možnost rozvoje dle potřeb uživatelů.

Primární cílovou skupinou jsou rodiny lidí s mentálním postižením a lidé z pomáhajících profesí - sociální pracovníci, projektoví manažeři, opatrovníci, psychologové, speciální pedagogové, pracovníci státních institucí i neziskových organizací. Server je tematicky koncipován jako prostor a zaměřuje se mimo jiné na zdravý životní styl, rodinu, mezilidskou komunikaci a další aspekty společenského života.

"Podzimní kafemletí"

V projektu "Podzimní kafemletí" se jedná se o benefiční kampaň pro pracovní integraci lidí s mentálním postižením. Cílem je zvýšení informovanosti veřejnosti o potřebách a integraci lidí s mentálním postižením a práce s individuálními dárci.

"Osvětově informační diář"

Tento "osvětově informační diář" informuje veřejnost o problematice mentálního postižení⁴⁸. Každým rokem se snaží nalézt nový způsob, jak veřejnost oslovit, zaujmout i potěšit. Mění tak nejen svou podobu a formu, ale také reflektuje změny v pohledu, jímž se díváme na lidi s postižením.

"Kosmos klub"

Program "Kosmos klub" si klade za cíl vzbudit zájem široké veřejnosti o problematiku mentálního postižení a nabízí jednoduchý způsob, jak pomoci lidem s handicapem k jejich integraci. Zde se jedná o finanční, materiální ale i jinou pomoc. Členstvím v "Kosmosu klubu" získají lidé kromě pocitu, že pomáhají dobré věci, také informace o dění v občanském sdružení "Máme otevřeno?" do poštovní nebo e-mailové schránky, pozvánky na kulturní akce v kavárně Vesmírna, slevu na menu a internet v kavárně.

⁴⁸ Tento diář informuje o lidech s postižením formou sloupků, vyprávěním, motty, které jsou umístěny uvnitř diáře. Tento diář lze koupit v kavárně Vesmírna.

"Akce Cihla"

"Akci Cihla" pořádá občanské sdružení "Portus Praha"⁴⁹ ve spolupráci s občanským sdružením Máme otevřeno?. Jedná se o fundraisingovou akci, kdy z výtěžku kampaně byla financována výstavba chráněné domácnosti Slapy a dokončena rekonstrukce kavárny "Vesmírna". Finanční částka se rozdělila mezi obě sdružení, tj. občanské sdružení Máme otevřeno? a občanské sdružení Portus Praha, rovným dílem.

"Kameny"

V akci "Kameny" se uplatňují děti z "Asociace TOM" (turistické oddíly mládeže), které prodávají v ulicích Prahy i dalších městech kameny ozdobenými vlastnoručně vytvořenými malůvkami. Finanční prostředky z výtěžku prodeje byly použity pro programy občanského sdružení "Máme otevřeno?", ale především na rekonstrukci kavárny Vesmírna.

"Internetové dárcovství"

Hlavním cílem projektu "Internetové dárcovství" je využití systému elektronického dárcovství přes internet a rozšíření možností pro práci s individuálními dárci a malými a středními firmami. Jedná se o vizuálně netradičně řešený interaktivní prostor, který seznamuje dárce s filozofií projektu a dává mu informace o podporovaných aktivitách. Jeho součástí jsou platební instrumenty nutné pro provedení platby - daru. Jádrem této aplikace je databáze dárců.

"Kulturní aktivity"

Mezi kulturní aktivity probíhající v kavárně "Vesmírna" patří např. galerijní činnosti⁵⁰ koncerty, umělecké čtení, workshopy, besedy se známými osobnostmi, vánoční trhy, příprava časopisu "MYM.O!"⁵¹. Jedná se o nepravidelný měsíčník, který dává prostor lidem s mentálním postižením, jenž zde mají ojedinělou příležitost publikovat své nápady, pocity, dovednosti, mohou si zde vyzkoušet i roli redaktora. Časopis vzniká na pravidelných

⁴⁹ Cílem sdružení je vytváření plnohodnotného životního prostoru pro lidi s mentálním či jiným postižením. Napomáhá tomu, aby lidé s postižením nebyli vyčleňováni z naší společnosti, nýbrž mohli žít v běžném prostředí uprostřed ostatních lidí. K naplnění tohoto cíle je potřeba vytvářet především vhodné formy bydlení a souvisejících sociálních služeb (například chráněné či podporované bydlení). Druhou důležitou oblastí je otázka zaměstnávání, které je možné zajistit například v chráněných dílnách nebo formou podporovaného zaměstnávání na běžném trhu práce. <http://www.portus.cz/www/basic.php?section=sections&sec_id=10>

⁵⁰ Každý měsíc se mění autor i výstava, kterou v prostorách kavárny realizuje kulturní referentka občanského sdružení "Máme otevřeno?".

⁵¹ Jedná se o název časopisu, který vyjadřuje název občanského sdružení Máme otevřeno?, také naznačuje, že MY máme otevřeno, ale také naznačuje, že jak redaktori a tvořitelé tohoto časopisu, tak "my" ostatní jsme někdy "mimo".

setkáních (workshopech), která se konají v kavárně "Vesmírna" a která jsou přístupná veřejnosti. Časopis vychází v tištěné i elektronické formě⁵².

"DMS"

V případě "DMS" se jedná o dárcovskou sms - což je společný projekt Fóra dárců a Asociace provozovatelů mobilních sítí v ČR. DMS je jednoduchý způsob, jakým může každý držitel mobilního telefonu nebo pevné linky podpořit menší finanční částkou neziskovou organizaci zapojenou do projektu.

⁵² Ukázka v Příloze 1.

5. CHARAKTERISTIKA PRACOVNĚ-TRÉNINKOVÉHO PROGRAMU

Cílem sociálních služeb obecně je umožnit lidem v nepříznivé situaci využívat instituce, které poskytují služby veřejnosti, a to takovým způsobem, aby konkrétní jedinec s handicapem zůstal součástí přirozeného společenství a mohl žít běžným způsobem života. Sociální služby mají za úkol nejen zachovávat, ale i rozvíjet důstojný život těch, kteří je využívají. Tyto služby jsou odborné a jsou, respektive musí být, zcela bezpečné. Takovéto služby vytvářejí podmínky, které lidem s handicapem umožňují být nedílnou a plnohodnotnou součástí většinové společnosti.

"Kavárna Vesmírna s pracovním-tréninkovým programem"⁵³ je právě takovou sociální službou, jejímž posláním je podporovat lidi s mentálním postižením v integraci do společnosti, tj. poskytovat lidem s mentálním postižením příležitost osamostatnit se, zprostředkovávat kontakt s lidmi bez postižení a působit tak osvětově na celou společnost. V částečně přizpůsobených podmínkách je tak umožněno lidem s postižením získat co nejrealnější pracovní i sociální zkušenosti, které mohou následně (po skončení pracovní-tréninkového programu) využít v jejich dalším pracovním uplatnění, nejlépe na volném trhu práce.

"Pracovní-tréninkový program kavárny Vesmírna" je určen dospělým lidem s lehkým a středním typem mentální retardace či kombinovaným postižením (viz str. 12-13), kteří jsou schopni samostatně docházet do zařízení (respektive k tomu mít zajištěné podmínky⁵⁴) a kteří mají osobní motivaci a zájem pracovat. Cílem PTP je, aby uživatelé této služby, která je nastavena nejdéle na dva roky, chápali smysl práce, navykli si na pracovní prostředí, pravidla a požadavky, naučili se základům pracovních vztahů, byli schopni spojovat vyšší finančního výdělku se způsobem a množstvím odvedené práce, osvojili si konkrétní pracovní činnosti⁵⁵, učili se samostatnosti, zodpovědnosti a adekvátnímu sebehodnocení, rozvíjeli motoriku, paměť, pozornost, učili se optimálnímu způsobu komunikace a byli schopni si v případě potřeby říci o pomoc. Pracovní-tréninkový program tedy poskytuje svým uživatelům možnost vyzkoušet si, co je to opravdová práce se vším všudy tak, aby byli připraveni na vstup do nechráněných pracovních podmínek na otevřeném trhu práce.

⁵³ Zkratka PTP se užívá pro termín "pracovní-tréninkový program".

⁵⁴ PTP nezajišťuje dopravu pracovníků do kavárny ani uživatele/ky PTP takovou činnost neučí. Uživatel/ky buď doprovází někdo z rodiny, opatrovník či asistent. Ve většině případů tuto činnost však zvládají tito jedinci sami.

Uživatelé/ky pracují v kavárně "Vesmírna! čtyři hodiny denně ve směnném provozu⁵⁶. Na jedné směně pracují většinou tři až čtyři uživatelé/ky (jeden/a na baru, dva/dvě na obsluze a případný čtvrtý/á pomáhá s mytím nádobí). Při práci je uživatelům/kám poskytována podpora od pracovních terapeutů/tek⁵⁷. Míra asistence i požadavky na pracovní tempo zohledňují individuální možnosti a schopnosti daného/é uživatele/ky této sociální služby. S růstem pracovních kompetencí uživatele/ky postupně zvolna klesá i míra pracovní podpory.

5.1 Jednání se zájemcem o vstup do pracovních-tréninkového programu v kavárně "Vesmírna"

Proces jednání se zájemcem o službu PTP je velmi důležitý a nezbytný, jelikož umožňuje definovat zájemcovu zakázku, tj. to, co zájemce od poskytování služby očekává, a jeho osobní cíle, kterých má být poskytnutím této služby dosaženo. Výsledek takového jednání se tak stává zcela zásadním, jelikož na jeho základě je buď dosaženo dohody a služba začne být poskytována, nebo naopak obě strany (či jen jedna strana) dojdou k názoru, že služba by nevedla k dosažení osobních cílů uživatele a dohoda tak uzavřena nebude.

První kontakt bývá většinou telefonický, kdy si zájemce o službu (případně jeho rodič či opatrovník) dojedná schůzku s terapeutkou. Informační schůzka následuje krátce (maximálně do dvou měsíců) po prvním kontaktu se zájemcem. Jelikož se jedná o první setkání, potřebují obě strany dostatečné informace a vzájemnou důvěru, která by měla být tímto prvním setkáním navozena. Vytvořit příjemnou atmosféru k takovému setkání je především úkolem terapeutky. Dalším krokem jednání je vyjasnit jednoduše a konkrétně, oč se v PTP jedná a jak to v tomto programu probíhá, přičemž je nezbytné, aby terapeutka popsala svou úlohu⁵⁸. Zájemci o službu jsou informace předávány po částech, a vždy musí být znovu ověřovány (zpětná vazba), aby bylo jasné, jak jim zájemce rozumí. V této schůzce se tedy potenciální klient (uživatel) dozví, jak probíhá program, komu je určen, finanční

⁵⁵ Obsluha hostů, příprava nápojů, mytí nádobí, úklidové práce apod.

⁵⁶ Ranní směna: 7:30-12:00, polední směna: 12:00-16.00, odpolední směna: 16:00-20:00.

⁵⁷ Náplní práce pracovního terapeuta/ky je uživatele/ky PTP přijímat do "pracovního" procesu kavárny "Vesmírna", vést s nimi individuální schůzky, pomáhat tvořit osobní cíl(e), podílet se na rozvoji jeho/jejích schopností a dovedností a být uživateli/ce oporou. Pracovní terapeut/ka je většinou vzdělaná v oboru sociálního, pedagogického, psychopedického, psychologického či jiného příbuzného humanitního oboru, přičemž musí být empatická s rozvinutým sociálním citěním

⁵⁸ "Já jsem tady proto, abych Vám řekla základní informace o programu této kavárny. Dnes je to naše první velká schůzka a bude trvat nejdéle jednu hodinu. Vyhovuje Vám to?" apod.

ohodnocení, kapacitu PTP⁵⁹, na jak dlouho je program stanoven a jaké má další možnosti po ukončení spolupráce v PTP.

Při tomto jednání je třeba si uvědomit, že každý člověk reaguje zcela individuálně, stejně tak každé postižení, každá potíže v komunikaci je zcela individuální a stejně individuálně je třeba přistupovat k zájemci v této oblasti. Přesto je možné formulovat některé zásady komunikace, které se v praxi již osvědčily. Zásadou, jak již vyplývá z charakteristiky mentálního postižení, při prvním jednání ale i další spolupráci je: mluvit vždy zřetelně, pomalu, jednoduše, tváří tvář a udržovat kontakt očí, nepoužívat cizí nebo složité výrazy, mluvit v jednoduchých větách a vždy se ptát na jednu věc, vyhýbat se otevřeným a abstraktním otázkám apod. Je také třeba brát na vědomí, že lidé s mentálním postižením neudrží dlouho pozornost, proto je vhodné dělat během rozhovoru přestávky a příliš "nezahlcovat" informacemi.

Závěrem takového jednání je shrnutí, k čemu obě strany (jak zájemce o službu, tak terapeutka) dospěli - co se uchazeč dozvěděl, čemu rozuměl, co pro něj bylo důležité, nad čím bude uvažovat apod. Doba, za kterou by se měl uchazeč o PTP rozhodnout, zda-li je pro něj (ale samozřejmě i pro terapeutický tým kavárny "Vesmírna") vhodná je zhruba tři měsíce. Po uplynutí tohoto času si obě strany, tzn. terapeutka/ky a zájemce (případně jeho doprovod), opět sjednají schůzku, kde jsou již dojednávány konkrétní kroky.

V tomto jednání jsou zopakovány důležité informace o PTP, přičemž je zájemci nabídnuta zkušební doba⁶⁰, během níž má případný uživatel služby možnost nezávazně si práci v PTP po dobu maximálně tří měsíců vyzkoušet. Závěr tohoto jednání vede k definici osobních cílů⁶¹ zájemce, tj. k tomu, čeho chce prostřednictvím PTP dosáhnout (základem je princip, že zájemce je schopen posoudit, co je či není pro něj dobré) a co mu může kavárna "Vesmírna" poskytnout.

5.2 Zkušební doba

Smyslem zkušební doby je, aby jak zájemce, tak pracovní-terapeutický tým v kavárně "Vesmírna", rozpoznali, zda-li je tato služba pro něj opravdu vhodná. Zájemce má v této době možnost si nezávazně vyzkoušet a seznámit se s konkrétní podobou, pravidly a podmínkami programu. Zkušební doba poskytuje dostatek času k definování zájemcovy zakázky a k objasňování nabídky (možnosti) zařízení. Ke konci zkušební doby pak většinou zájemce

⁵⁹ Kapacita PTP je omezena nejvíce na 11 uživatelů/ek.

⁶⁰ Viz níže.

⁶¹ Viz Příloha 4.

dospívá k závěru, zda definitivně dojde či nedojde k uzavření dohody o poskytování služby. Zkušební doba je bezplatná služba zájemci, který za odvedenou práci nedostává finanční odměnu.

Celý první měsíc pracuje nový klient/ka pouze na ranní směně, avšak místo standardních čtyř hodin pracuje denně první dva týdny pouze dvě hodiny, tzn. od 7:30 do 9:30 h. Pracovní náplň je rozdělena do tří okruhů: 1, zametání a vytírání kavárny; 2, mytí toalet; 3, příprava baru.

Během prvního týdne se klient učí nejdříve první okruh, tzn., že nejdříve zamete celou kavárnu, poté vytírá a uklízí "čajovnu" (místo v kavárně, kde se sedí u nízkých stolků na kobercích a polštářích) - vysává koberce, utírá stolky apod.

V průběhu druhého týdne se jedná o nácvik druhého úklidového okruhu, tzn. úklid toalet, jež zahrnuje: mytí umyvadel, zrcadel, leštění dlaždic na zdech, mytí záchodové mísy, doplňování toaletních papírů a papírových utěrek na ruce), úklid stolků (leštění skla, doplňování cukru a svíček, vyklepávání a srovnávání polštářů na pohovkách), mytí vchodových dveří a skleněné výlohy. V tomto druhém týdnu se již postupně začíná s klientem/kou probírat jídelní lístek⁶², který je velmi obsáhlý, což znamená, že pro jedince s mentálním postižením i velice těžký na zapamatování. V jídelním lístku jsou proto zobrazeny u každého jídla či nápoje piktogramy, tak aby klientovi/ce umožnily lépe si je zapamatovat, přičemž jsou označeny pro usnadnění zápisu číslem, počátečním písmenem či zkratkou, tak aby vypovídaly o názvu nápoje či jídla. Další takovou pomůckou jsou pro klienty kavárny "Vesmírna" stoly pro hosty, které jsou nazvány podle konkrétní věci, jež je uložena pod sklem, tak, aby se dala snadno rozeznat. Například: mušle (na stole pod sklem jsou dány mušle), karty, suché ovoce, kniha, obrázek, kameny atd. Stejným symbolem jsou vyznačeny i přihrádky představující konkrétní stoly, které jsou umístěny na baru. Klient se postupně učí i zapisování, třídění a ukládání vyřízených objednávek do správné přihrádky, lepení objednávek do kuchyně apod. V průběhu prvního a druhého týdne se s klientem probírají dohodnutá pravidla na pracovišti tzv. "Pravidla uživatele"⁶³

V třetím týdnu trvá již pracovní doba standardní čtyři hodiny. Ráno klient uklízí opět úklidový úsek a poté zkouší nácvik obsluhování tzn. - přivítání zákazníků, jimž se přináší voda s citrónem a sklenic dle počtu hostů⁶⁴, komunikace se zákazníkem, zápis objednávky, vyřízení objednávky na baru, obslužení zákazníka, způsob servírování nápojů a jídel).

⁶² Viz Příloha 2.

⁶³ Viz Příloha 3.

Obsluhování se nejdříve zkouší pouze s terapeutkou, případně s ostatními klienty. Po zvládnutí modelové situace, obsluhuje klient nejdříve jeden nebo dva stoly, přičemž se mu postupně přidávají další stoly většího úseku s dohledem terapeutky.

Během čtvrtého týdne dochází k vyhodnocení zkušební doby, kde se zvažuje, zda-li zkušební dobu prodloužit, pokud si terapeutky nejsou klientem úplně jisté - zda-li je práce pro něj/ní vhodná apod., zda-li ukončit zkušební dobu a sepsat dohodu o spolupráci či zda-li ukončit účast v programu. Tato situace se projednává na individuální schůzce terapeutek s klientem/kou a pokud si to klient/ka přeje, tak i s příslušníkem rodiny.

Pátý týden, pokud již klient/ka ovládá obsluhu hostů, pracuje poprvé na polední směně tzn. od 11:55 - 15:55 h.

Šestý a sedmý týden se klient/ka vrací opět na ranní směnu. Upevňuje a znovuoživuje si tak již naučené oblasti - úklid, obsluha.

Během zkušební doby terapeutka sleduje čtyři určité oblasti výkonu, které usnadní rozhodování o přijetí či nepřijetí uchazeče do PTP. Sleduje se tedy: 1) kvalita práce, 2) Pracovní tempo, 3) Samostatnost při uklízení, 4) Přemýšlení o činnosti.

1) Kvalita práce

a) kontrola

Za přítomnosti klienta terapeutka komentuje prováděnou kontrolu - informuje, co na výsledku sleduje a zároveň hodnotí, což je velmi důležitá a nezbytná zpětná vazba pro klienta/ku. Pokud klient/ka u kontroly není, je třeba ho/ji informovat o tom, že kontrola proběhla a říci výsledek.

b) zhodnocení výsledku

Terapeutka dává klientovi/ce zpětnou vazbu na jeho/její pracovní výkon. Dobrý výsledek je vždy třeba kladně okomentovat a dát tak najevo spokojenost - pochvalu.

c) oprava chyby

Pokud není práce kvalitně odvedena (s ohledem na možnosti klienta/ky), vyžaduje se opravení chyby. Popřípadě se sleduje postup či se doporučí jiný.

2) Pracovní tempo

Sleduje se, zda-li v optimálním čase dochází ke kvalitní práci, dále maximální možné tempo, dodržování časových limitů (vzhledem k otevírací době kavárny).

⁶⁴ Voda s citrónem není jen pozorností podniku, ale funguje spíše jako pomůcka pro klienty, kteří tak zaregistrují, že do kavárny přišel nový host či hosté, které je třeba obsloužit.

3) Samostatnost při uklízení

a) překontrolování vlastní činnosti

Schopnost klienta/ky najít a opravit vlastní chybu, důslednost, snaha.

b) sledování času

Uvědomění si časového limitu - zrychlování.

c) schopnost najít si práci, pokud nejsou hosté a uživatel/ka má již svůj pracovní okruh hotov

Klient/ka zná svou náplň práce, tudíž ví, co je třeba pravidelně či občas uklízet.

4) Přemýšlení o činnosti

Klienti/ky znají důvody, proč dané činnosti dělají a mají je logicky opodstatněné, tak aby jim rozuměli.

Vyhodnocení zkušební doby se opírá o všechna kritéria, která jsou sledována. Tato kritéria musí klient/ka znát a chápat jejich smysl, což je úkolem terapeutky. Vyhodnocuje se:

I. Motivace

- klient/ka by měl/a být schopen/a formulovat motiv svého zájmu pracovat v kavárně "Vesmírna". Může se jednat o jakýkoliv důvod, pokud je pro klienta/ku významný (např. "dělám to kvůli babičce" apod.)

- mít vůli naplňovat vytyčené cíle

- ochota spolupracovat, ochota plnit své pracovní povinnosti

- zájem o pracovní-tréninkový program (účast a aktivita na pracovních schůzích⁶⁵, při osobním plánování apod.)

II. Osobní předpoklady

- osobnostní rysy zájemce by měly být v souladu s požadavky pracovní náplně (např. jako číšník by měl být klient otevřen pro navázání komunikace s cizím člověkem apod.)

- agresivita, výbuchy zuřivosti, psychická labilita, neuroticismus aj., mohou být důvodem pro nepřijetí zájemce do programu⁶⁶

III. Fyzické předpoklady

- zvládání zátěže

- motorické zvládání základních úkonů plynoucích z pracovní náplně (schopnost zaznamenat objednávku, "bezpečně" dopravit objednávku k hostovi aj.)

⁶⁵ Viz níže.

⁶⁶ Tyto projevy mohou nepříznivě ovlivňovat ostatní pracovníky.

V rámci zkušební doby je také sestaven tzv. "Osobní profil"⁶⁷ uživatele. Jedná se o vstupní hodnocení uživatele, kde jsou sledovány určité oblasti zájemcovy osobnosti. Takováto zpráva se vypracovává v prvním měsíci uživatelské zkušební doby. Terapeutky sledují a hodnotí: společenskou adaptabilitu (na prostředí a kolektiv, osamostatňování se = zkušenost být bez rodičů, začlenění do kolektivu, zvládání náročných a nových situací), komunikaci (aktivní účast v komunikaci, adekvátní sebeprosazení v rozhovorech, srozumitelnost, smysluplnost výpovědi, artikulace, řečové zvláštnosti, zvládání zdvořilostních frází, cit pro komunikaci), porozumění obsahu sdělení (adekvátnost reakcí na výzvy/otázky, porozumění psanému textu, porozumění obsahu sdělení, schopnost rozpoznat a říci "já nerozumím"), úroveň rozumových schopností (paměť na písmena a čísla, čtení, pochopení a zapamatování si principu řazení položek v jídelním lístku, principu objednávek, pracovních postupů), pozornost (soustředěnost na práci/výklad, udržení pozornosti na jednu věc, distribuce pozornosti, zvládání více činností za sebou), motoriku (jemná, hrubá, koordinace pohybů), pracovní motivaci (iniciativa, tj. míra zapojení se do práce, vnitřní/vnější motivace, cíle), pracovní výkon (tempo, výdrž, kvalita a kvantita odvedené práce, samostatnost při práci, zpětná kontrola vlastní práce, dodržování časového rozvrhu, fyzická zdatnost), spolupráci (spolupráce a solidarita s ostatními pracovníky, vztah k autoritě - respekt), orientaci v prostoru (orientace v kavárně Vesmírna, ne/samostatnost v cestování a proč tomu tak je), orientaci v čase (znalost hodin, odhad času, schopnost vnímání času, včasnost příchoďů), samostatnost, schopnost rozhodování, spolehlivost (plnění povinností, dodržování dohodnutých podmínek, schopnost domluvit se a najít řešení ve výjimečných situacích, zodpovědnost za svá jednání), posouzení vlastních schopností a jiné.

5.3 Dohoda o spolupráci

Dohoda je důležitým nástrojem pro sjednání bližších podmínek poskytování služeb, je pomocníkem při řešení vztahů mezi uživatelem PTP a občanským sdružením "Máme otevřeno?".

Podepsání "Dohody o spolupráci"⁶⁸ předchází výše popsany průběh jednání o službě a zkušební doba, jejímž cílem bylo definovat zájemcovu zakázku, tj. to, co zájemce od této služby očekává a jaké jsou jeho osobní cíle⁶⁹, kterých má být prostřednictvím pracovně-

⁶⁷ Viz Příloha 4.

⁶⁸ Viz Příloha 5.

⁶⁹ Viz podkapitola "Plánování a průběh služby".

tréninkového programu dosaženo. K uzavření "Dohody o spolupráci" dojde tehdy, jestliže obě strany, tj. zájemce o PTP a tým kavárny "Vesmírna" (terapeuti/ky), naleznou společný zájem a zařízení je schopno napomoci naplnění potřeb zájemce a současně zájemce akceptuje podmínky programu. "Dohoda o spolupráci" je vypracována v písemné podobě a jednotlivé "dohody" jsou evidovány.

Pracovní terapeut/ka nejprve postupně seznamuje zájemce/uživatele s textem "Dohodou o spolupráci" - vysvětlí zájemci/uživateli k čemu "Dohoda" slouží, společně projdou obsah "Dohody". K samotnému podepsání "Dohody" dochází teprve tehdy, je-li si pracovní terapeutka jista, že zájemce/uživatel služby porozuměl podmínkám "dohody" i povinnostem z ní vyplývajících a ví, co je cílem poskytované služby. Součástí "Dohody o spolupráci" je i "Osobní plán"⁷⁰ (viz níže), kde je zachycen osobní cíl uživatele a popis cesty vedoucí k jeho naplnění.

5.4 Plánování a průběh služby

Poskytování této služby, tj. pracovní-tréninkového programu v kavárně "Vesmírna", vychází z osobních cílů a potřeb uživatele PTP a je postaveno především na jeho schopnostech a možnostech. Definování osobních cílů je věcí velmi individuální a je vnímáno jako proces individuální práce s uživatelem/kou sociálních služeb, tedy PTP v kavárně "Vesmírna". Nekončí však dohodou a tím, že uživateli začne být sociální služba poskytována, neboť jeho osobní cíle nemohou být v tomto bodě ještě definovány vyčerpávajícím způsobem. Tato "Dohoda" a záznamy z jednání jsou základními, rámcovými definicemi osobních cílů uživatele/ky.

V průběhu času (u každého jedince je to individuální) po zahájení poskytování této sociální služby, tj. PTP v kavárně "Vesmírna", se začnou objevovat nové skutečnosti, které upřesňují jeho osobní cíle. Tyto skutečnosti závisí na reakcích uživatele na změny v jeho životě, které poskytováním služby nastávají, např. proces adaptace, změny zdravotního stavu, psychického rozpoložení, reakce na nové prostředí, lidi, práci kterou doposud neznali apod.

Jelikož je PTP v kavárně "Vesmírna" dlouhodobou sociální službou spojenou s intenzivní podporou uživatelů a se změnou dovedností uživatele/ky v průběhu služby, jedná se o dlouhodobý kontinuální proces plánování, během kterého se mohou skutečnosti zjištěné na začátku poskytování služby měnit. O průběhu plánování je proto vedená písemná

⁷⁰ Tamtéž.

dokumentace s pracovním názvem "Individuální plán"⁷¹. Součástí individuálního plánu je stanovení přiměřených osobních cílů či cíle. Při stanovení osobního cíle je třeba se řídit řadou kritérií⁷².

"Individuální plán"⁷³ je zaměřen co nejobecněji a měl by zmapovat všechny oblasti klientovy osobnosti. Je proto rozčleněn do několika tématických okruhů⁷⁴, v jejich rámci budou s ohledem na individuální potřeby klienta/ky vytyčeny dlouhodobé cíle. Realizací dlouhodobých cílů se postupně naplňuje i konečný, nejvyšší cíl IP, jímž je maximální rozvoj pracovního potenciálu klienta/ky.

Každý uživatel/ka PTP se ve schopnosti zvládat či naučit se jednotlivé kroky IP velmi liší. Je proto nutné, aby bylo uživateli/ce poskytnuta individuální podpora. Aby tedy bylo možné vůbec stanovit osobní cíle (IP), je třeba mít s uživatelem/kou pravidelná sezení, jež se v PTP označují jako "Individuální schůzky"⁷⁵. Tyto IS mají pracovní terapeuti/ky s uživatelem/kou služby jedenkrát za měsíc. Na těchto sezeních se uživatel/ka sebehodnotí po pracovní stránce a získává zpětnou vazbu od terapeuta/ky. Během těchto schůzek mohou společně sestavit IP,

⁷¹ Srov. s Přílohou 6.

⁷² 1) Cíl musí být pro zájemce významný. Pokud je cíl společné práce důležitý a osobně přínosný, zájemce daleko spíše investuje do jeho dosažení a většinou si k tomu žádá i spolupráci ze strany terapeutek, což pracovníkovi usnadňuje práci. Uživatel/ka má pak pocit, že mu pracovník rozumí, respektuje jej a má zájem mu pomoci. 2) Cíl musí být malý. Natolik malý, aby jej byl uživatel/ka schopen/a dosáhnout v představitelné době. Staví se spíše řada malých cílů než jeden velký. Schůdnou variantou je i rozdělení velkého cíle na řadu cílů malých. 3) Cíl musí být konkrétní. Cíle, které jsou neurčité a abstraktní, nemožní ověřit, zda jich už je dosaženo nebo ještě ne. Je třeba mít na mysli, že pro člověka s mentálním postižením je velice obtížné (u některých jedinců až nemožné) věnovat se najednou více věcem a tak i cílům. Je tak třeba jednat postupně a vytyčit dotyčnému vždy pouze jeden cíl. 4) Cíl se musí týkat výskytu, tzn. nikoliv nepřítomnosti něčeho. Uživatelé/ky PTP většinou velmi dobře vědí, co nechtějí. Avšak dobře zformulovaný cíl se musí týkat toho, co zájemce chce, aby bylo, protože až to bude, bude to také možné zjistit a současně to přinese naplnění uživatelova přání. 5) Cíl musí být realistický. Terapeut/ka musí klientovi/ce ukázat (formou příkladu apod.), že je cíl reálný, splnitelný a Krok po kroku k vytyčenému cíli směřovat. 6) Dosažení cíle musí stát úsilí. Jakkoli má být cíl malý a dosažitelný, vyžaduje určité úsilí, aby na něm stálo za to pracovat. Takový cíl podporuje uživatelovo pozitivní sebehodnocení, ukazuje, jak těžké je dosáhnout i malých cílů, natožpak grandiózních. Pokud uživatel/ka nedosáhne cíle, může to znamenat, že potřebuje více úsilí či jen více podpory od okolí. Pokud bylo cíle dosaženo je třeba jeho/její úsilí ocenit (pochvala může být motivací). Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2002.

⁷³ Dále jen IP.

⁷⁴ A: Společenská adaptabilita - na prostředí a kolektiv, osamostatňování se (zkušenost být bez rodičů, asistentů), věková preference, začlenění do kolektivu, zvládání krizových a stresových situací, nečekaných a nových situací apod. B: Komunikace - pasivita/aktivita, srozumitelnost verbálního projevu, smysluplnost výpovědi, artikulace, řečové zvláštnosti jako je: perseverace (utkvělost, ulpívání; nutkavé setrvávání a znovuvybavování dojmů. Zde se jedná především o opakování slov), echolalie (chorobné opakování slyšeného, papouškování), koprolalie (sklon k přehnanému užívání hrubých až obscénních výrazů) aj., zvládání zdvořilostních frází (poděkování, pozdrav aj.), slovní reakce v různých situacích, ostych v komunikaci, rozdílnost projevu ve známém a cizím prostředí apod. C: Schopnost spolupráce - týmová spolupráce, úroveň kooperace, respekt k autoritě atd. D: Soběstačnost - orientace v prostoru a čase, znalost hodnoty peněz, samostatnost v cestování (doprava do zaměstnání), schopnost rozhodování, plánování a výběr činností aj. E: Sebeobsluha - hygienické návyky (mytí rukou, čistota, úprava oděvu aj.). F: Motorika - jemná, hrubá, koordinace pohybů aj. G: Rozvoj rozumových schopností - čtení, psaní, počítání, paměť.

ve kterém si vytyčí dílčí cíle a domluví se na postupu, který povede k jejich dosažení. V IP je tak uveden i osobní cíl uživatele/ky. Dále je na IS stanovována výše finanční odměny⁷⁶ Takto stanovený cíl je monitorován, přičemž je se uživateli/ce dostává ze stran terapeutek podpory.

Terapeut/ka se by se měla opírat o určitá kritéria⁷⁷, která vedou k správnému naplnění osobního cíle uživatele PTP.

5.5 Pracovní schůze uživatelů PTP

Pracovní schůze je součástí metodiky PTP kavárny "Vesmírna". Jedná se o strukturované skupinové setkání všech uživatelů/ek pod vedením pracovních terapeutů/ek. Tato schůze trvá maximálně 90 minut a probíhá v pracovní době uživatelů/ek. Za čas strávený na schůzi nedostávají uživatelé/ky mzdu, ale pokud se naskytne příležitost (např. personální nezajištěnost kavárny "Vesmírna" z důvodu nemoci či dovolených), mohou si po dohodě s pracovními terapeuty/kami ušlou mzdu odpracovat. Schůze se koná dvakrát za měsíc, přičemž čas i den jsou vždy pravidelné. Terapeuti/ky vytvářejí rozpis schůzi vždy nejméně na tři měsíce dopředu a vyvěsí ho na viditelné a dostupné místo.

Na schůzi uživatelů/ek PTP se probírají základní pravidla pracovně-právních vztahů a vnitřní pravidla pracoviště, tj. kavárny "Vesmírna". Uživatelé/ky zde mají možnost se osobně podílet na tvorbě některých interních pravidel. "Trénuje" se zde i zvládání obtížných pracovních situací, přičemž nácviky vycházejí z konkrétních příkladů, které se na pracovišti za uplynulé období odehrály. Důraz je kladen na vytváření vhodných pracovních a sociálních návyků. Tato schůze také nabízí možnost vyjádřit před skupinou své pozitivní i negativní pocity z uplynulého období a řešit osobnostně-pracovní problémy, mluvit o vztazích na

⁷⁵ Dále jen IS.

⁷⁶ Výše odměny odpovídá úrovni zvládání pracovních činností, povinností a dovedností uživatele služby. Úroveň zvládání se hodnotí v úrovni - neumí, učí se, umí. Pouze pokud jsou v rámci jednoho okruhu zvládnuty všechny jednotlivé pracovní činnosti, povinnosti či dovednosti v úrovni umí, může být uživateli započítána finanční částka 10,-Kč za daný okruh. Při zvládání více okruhů se dané částky sčítají. Taková částka je sjednanou finanční odměnou v Kč hrubé mzdy na hodinu na dané období. Tabulka finančního ohodnocení viz Příloha 7.

⁷⁷ Osobní spis uživatele by měl obsahovat dojednaný osobní cíl, postup, jak jej bude dosaženo a kdy jej bude dosaženo; plány by měly být konkrétní, přizpůsobené potřebám a cílům jednotlivých uživatelů; terapeutky/té by měly vědět, jak uživatele podporovat v aktivním přístupu k plánování služeb a naplňování dohodnutých cílů v závislosti na jeho možnostech; terapeutkám/tům by měly být známy schopnosti a potřeby jednotlivých uživatelů; uživatelé služby by se musejí osobně podílet na přípravě plánu, znát jeho obsah a také mu rozumět; plán by měl směřovat k rozvoji dovedností a s tím spojené samostatnosti a soběstačnosti, čemuž musí odpovídat i míra poskytované podpory. Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha 2002.

pracovišti apod. Uživatelé/ky programu jsou samozřejmě k vyjadřování svých názorů a pocitů podporováni/y. Během tohoto setkání se na modelových příkladech učí uživatelé/ky také týmové spolupráci a vhodnému způsobu komunikace, kde je kladen důraz zejména na skupinovou kohezi, tj. vzájemnou pomoc, podporu a důvěru.

Terapeuti/ky by měli dát na schůzi prostor především uživatelům/kám PTP, kteří by tak měli dostat možnost k vyjádření svých názorů a připomínek. Terapeuté/ky by také měli respektovat přání uživatelů/ek⁷⁸, vést je k odpovědnosti za jejich rozhodnutí, podporovat je v samostatném vyjadřování a nevnucovat, nepřikazovat vlastní názory.

Struktura a průběh schůze uživatelů/ek PTP

1. Zahájení - přivítání, informace, do kdy schůzka potrvá, kontrola účasti (cca 7 minut)⁷⁹.
2. Obsah schůze - stručně a jednoduše vyjmenovat témata ("o čem dnes budeme mluvit", "co nás čeká"), což pomáhá uživatelům/kám v orientaci (3 minuty).
3. Opakování z minula - opakuje se to, co bylo na minulé schůzi podstatné. Při opakování je třeba, co možná nejvíce zapojit uživatele/ky programu (15 min). Je také třeba se neustále vracet k praktickým bodům a to především k: pravidlům PTP, postupům při úklidu a při připravování nápojů na baru, nacvičeným větám. Pokud si klienti/ky nepamatují minulé témata, je dobré je navést pomocnými otázkami typu: "Minule R. mluvil o tom, že nevěděl, co má říci hostům, když se ptali na rezervace", nebo napovědět jenom heslovitě a poté vyzvat ostatní, aby k tomu zkusili také sami něco říci⁸⁰. Na konci tohoto opakování by měly být vyřčeny důvody, proč opakovat pravidla a to, co z nich vplynulo během předešlých dnů, což pomáhá zorientovat se těm, kteří na předešlé schůzi nebyli, ostatní si to tak také připomenou a můžou si ujasnit případné nejasnosti, které jim během té doby vyvstaly. (15 minut)

⁷⁸ Tzn. vyjít vstříc uživateli/ce v rámci schopností terapeutů/ek a možností PTP. Taková přání jsou zpravidla velmi individuální, vycházející z potřeb konkrétních jedinců.

⁷⁹ Časy v závorkách jsou pouze orientační. Vzhledem ke snížené kapacitě pozornosti lidí s mentálním postižením by schůze měla trvat maximálně 90 minut.

⁸⁰ Jedná se již o vyšší řád mentální operace, o vyabstrahování podstaty s toku informací. Takové operace jsou lidé s mentálním postižením schopni jen výjimečně. U některých uživatelů s mentálním postižením je narušena paměť, může se proto stát, že si nejsou schopni na téma z minulé schůzky vzpomenout. Mohou si také vzpomenout na něco úplně jiného, z jiné schůzky, či na něco osobního. Často si také mohou pamatovat témata, která pro ně mají emocionální význam (definitivní odchod kolegy z PTP, hádky s hosty, krádež v kavárně, oslava apod.).

4. Hlavní téma - terapeuti/ky mají předem připravené jedno nebo dvě témata⁸¹. Zde je velmi důležité dávat uživatelům/kám možnost říci vlastní téma, avšak vždy se takové téma musí týkat pracovních záležitostí. Zamítnutá témata ze stran terapeutů/ek musí být uživatelům vysvětlena, aby rozuměli tomu, proč se danému tématu je třeba dále nevěnovat. (20 - 45 minut)

Přestávka (5 minut)

5. Informace, dotazy, připomínky, zpětná vazby, pochvaly - mohou předcházet hlavnímu tématu schůze, avšak měly by zabírat minimum času, být stručné a jasné. Zpětná vazba by měla být nejen pravidelnou součástí schůze, ale celkového jednání s uživatelem/kou. (10 minut)
6. Shrnutí - je nutné všechny účastníky schůze vyzvat, aby každý sám za sebe řekl alespoň jednu věc, kterou si ze schůze pamatuje, přičemž terapeut/ka zpravidla zdůrazňuje a připomíná to, co bylo na schůzi nejdůležitější. (3 minuty)
7. Závěr - většinou ze při závěru získává zpětná vazba od uživatelů/ek o průběhu schůze (např.: "Proč se vám dnes schůze líbila/nelíbila" apod.). Velmi podstatné je dát skupině, tj. všem přítomným uživatelům/kám) zpětnou vazbu, např. jak se jim dařilo být aktivní apod. (2 minuty)

Metody vedení skupinové schůze s uživateli/kami PTP

Základní pravidla pro komunikaci s lidmi s mentálním postižením ve skupině:

- Mluvit pomalu, jednoduše, srozumitelně a konkrétně
- Dávat dostatečnou pauzu mezi větami
- Při uvědomění si složitějšího mluvení, je třeba počkat na reakci a pak to případně zopakovat jednodušeji. Není třeba znovu vysvětlovat, převysvětlovávat apod., z toho by mohla mít skupina informační chaos
- Je nutné do skupiny zapojovat všechny přítomné uživatele/ky a ověřovat, zda-li rozumí tomu, o čem se mluví a to u každého/každé uživatele/ky zvlášť
- Začínat vždy tím pozitivním - zvyšuje to motivaci pro dané téma

Upoutávání pozornosti:

Důležitý je tón hlasu (monotónní monolog uspává, naopak důraz v hlase, změny tempa apod. aktivizují) a řeč těla (např. přiměřená, ale výrazná gestikulace, změny polohy apod.).

Direktivní, ale empatické vedení:

⁸¹ Např.: Jak si vybírat dovolenou, pracovní směny (postupy při vyměňování směny), komunikaci s hosty a s kolegy, vztah zaměstnavatel - zaměstnanec a kompetence jednotlivých pracovníků/nic na pracovišti, výplata (pojmy "čistá", "hrubá" mzda), pracovní neschopnost (neschopenka) apod.

Lidé s mentálním postižením mají často potíže s pamětí a s udržení pozornosti nebo soustředěním se, reagují bezprostředně na to, co se právě odehrává, např. když někdo vejde do místnosti, někdo si kýchne apod. I na sebemenší podněty, což ve většině případů znamená, že zapomenou na předešlé téma. Pro mnohé z uživatelů/ek PTP je těžké "podržet" v hlavě obsah schůze. Proto terapeuti/ky musí udržovat strukturu a pomáhat uživatelům/kám se znovusoustředit.

Popisování situace:

Takováto technika je přínosná, pokud je zapotřebí dát někomu podporu, zpětnou vazbu nebo na něco upozornit či zkorigovat bez toho, aby bylo nutné říkat, že něco dotyčný/á dělá špatně (např.: "Radku, díváš se na mě, ale mluvíš o Adamovi" nebo "Teď mluvíte všichni najednou...." apod.)

Kontrolní otázky:

Používají se, pokud ve skupině uživatelů/ek nastane komunikační chaos, nebo když se mluví o více různých věcech. Kontrolní otázky mohou být typu: "O čem jsme mluvili naposledy/teď před chvílí?", "Komu přesně jsi to chtěl/a říci?" apod.

Stručné shrnutí:

Stručné shrnutí je třeba používat během schůzky vždy na konci většího tématu a také, když probíhá příliš mnoho informací náročných na orientaci a zapamatování. Příklady: "Pojďte vyjmenovat, o čem jsme mluvili", "Teď jsme mluvili o spoustě věcí, o jakých?" apod.

Hraní rolí:

Při skupinových schůzích je přínosné využívat konkrétní příklady, které se během provozu za uplynulé období odehrály. Na dané téma je možné se předem připravit a nacvičit si situaci, kterou přinesou uživatelé, nebo která vznikne během schůze.

Vysloví se téma a vyberou se aktéři, kteří budou zpodobňovat např. hosty, obsluhu, barmana/ku apod. Pro uživatele to může být neobvyklá situace, kterou neznají a proto se jí mohou i bát. Je tedy nutné jim stručně vysvětlit, co budou dělat a že tím pomáhají všem, aby se něco naučili a také připomenout, že za tyto výstupy samozřejmě nebudou nijak hodnoceni. Jeden/a terapeut/ka řídí průběh scénky, přičemž přímo podporuje aktéry a druhý/á pracuje se skupinou. Scénka se může odehrát celá a poté si o tom může skupina povídat, či je scénka po kratších sekvencích zastavována, respektive vždy, když někdo z aktérů/ek udělá něco dobře nebo špatně, je třeba poprosit skupinu, aby řekla, co se právě stalo.

Výměna rolí:

Tento postup je podobný předešlému, avšak zde si uživatelé/ky vymění role mezi sebou nebo přímo s terapeuti/kami. Terapeuti/ky mohou přehrát chování nebo komunikaci některých

uživatelů/ek, napodobit je a skupina zase může reagovat na to, co se odehrávat - co by případně udělali oni sami jinak a proč⁸².

Praktický nácvik:

Nacvičuje se především komunikace s kolegy, s nadřízenými nebo s hosty kavárny - tzv. zdvořilostní fráze. Mohou se rovněž nacvičovat konkrétní pracovní postupy, takový nácvik by měl probíhat v reálném prostředí.

5.6 Ukončení "Dohody o spolupráci"

Každý uživatel/ka PTP má možnost se kdykoliv rozhodnout bez udání důvodů ukončit tuto sociální službu. Důvodem k ukončení "Dohody o spolupráci" většinou bývá splnění podmínek PTP: účast v programu minimálně dva roky, dotýčný se ze stanovené náplně práce a programu naučil potřebné pracovní a sociální dovednosti, tak jak to umožnil jeho osobnostní potenciál a možnosti programu.

Uživatel/ka, který takto ukončil spolupráci v PTP obdrží tzv. "Závěrečnou zprávu", kde jsou hodnoceny pracovní a sociální dovednosti, které se v PTP naučil/a. Tato "Závěrečná zpráva" je vyhotovena ve dvou verzích. V pracovní-terapeutické verzi, která je určena pro budoucího zaměstnavatele bývalého uživatele/ky PTP, rodiče či opatrovníky uživatele/ky PTP či opatrovníka, samotného uživatele/ky PTP a "Tranzitní program". V této zprávě je podrobně sepsáno, co je specifikem dané/ho uživatele/ky, jak k němu přistupovat, co je schopen zvládat, s čím má problémy a také jak lze jednotlivá úskalí řešit, co sám/a uživatel/ka potřebuje ke "zvládnutí" daného úkonu apod. Tato zpráva má velice široký a hluboký záběr, který by měl sloužit k vyhodnocení schopností a dovedností ze strany budoucího zaměstnavatele.

Druhá verze je určena výhradně danému uživateli/ce a je proto sepsána jednodušším jazykem i formou, tak aby ji sám/a uživatel/ka PTP dobře rozuměl⁸³. Na "Závěrečné zprávě" se podílí i sám uživatel/ka, který spolu s pracovní terapeutkou hodnotí dané okruhy činností a dovedností, které se v průběhu PTP měl/a možnost naučit.

⁸² Jedná se však o velmi citlivou záležitost. může se proto stát, že se mezi uživateli/kami nebo v každém aktérovi scénky zvlášť otevřou osobní témata (výčitky, sebeobviňování, strach z okolí, neprojevená zlost apod.). Pokud přehrávají terapeuti/ky, musejí proto dávat pozor na to, aby to nevyzněvalo jako výsměch z uživatelů/ek.

⁸³ Viz Příloha 8.

5.7 Poznávací procesy a jejich upevňování v rámci PTP kavárny "Vesmírna"

Pracovně-tréninkový program v kavárně "Vesmírna" se snaží uživatelům/kám vyjít v jejich individuálních potřebách co nejvíce vstříc a to především z hlediska pochopení možností a schopností daného jedince s mentálním postižením. Uspokojit takovýto cíl ze strany terapeutů/ek i uživatelů/ek PTP však není jednoduché. Snahou PTP je, aby dotyčný člověk s mentálním postižením na sobě "pracoval", aby se učil, přemýšlel, komunikoval, byl pozorný, pamatoval si apod. Všechny tyto operace, i když jsou pro uživatele/ky náročné, jsou pro uplatnění v pracovním procesu nutným požadavkem. V PTP se tedy nejedná pouze o praktické dovednosti, ale právě i o poznávací procesy bezprostřední (smyslové) a zprostředkované (myšlení a řeč). Tyto poznávací procesy jsou sice v praktických činnostech v rámci PTP zahrnuty, avšak je nezbytné blíže je specifikovat a tak i porozumět jednání uživatelů/ek i terapeutů/ek.

Myšlení je zprostředkovaným (přes slovo) poznávacím procesem. "Myšlení mentálně retardovaných je obecně charakteristické značnou stereotypností, rigiditou a ulpíváním na určitém způsobu řešení"⁸⁴. Ulpívání je pro lidi s mentálním postižením spíše obranným mechanismem před skutečnostmi, které jsou pro ně nové, tudíž neznámé a které v nich tak vyvolávají strach. Tuto skutečnost je třeba respektovat, ale také ověřovat, zda-li to či ono, dělají či nedělají ze strachu či třeba pouze proto, že jsou líní. M. Vágnerová uvádí, že "Lidé s mentální retardací často zaujímají k problémům pasivní postoj, čekají řešení od někoho jiného nebo na ně rezignují. Dovedou se sice mechanicky naučit určitá pravidla, ale nedovedou je v praxi účelně aplikovat, protože nechápu rozdíly mezi různými situacemi"⁸⁵. Uživatelé/ky sice často čekají, že někdo rozhodne za ně, ale možná je to jen tím, že doposud nebyli zvyklí na to mít svůj vlastní názor, že společnost či rodina jim neumožnila projevit se. PTP jim právě tuto možnost dává a také po uživatelích/kách vyžaduje. Pravidla, pracovní postupy atd. se musí samozřejmě uživatel/ka mechanicky naučit, ale primární je, aby znali důvody takových konání, které musí být logicky odůvodněné a srozumitelné.

Řeč lidí s mentálním postižením bývá postižena jak ve formální složce, tak v obsahové. Řečový projev bývá typický méně přesnou výslovností⁸⁶. Pro jedince s mentálním postižením je problematické porozumět běžnému verbálnímu projevu, což se projevuje omezenější slovní zásobou, ale i schopností porozumět celkovému kontextu. Nutností tedy je,

⁸⁴ M. Vágnerová, 1999, str. 152.

⁸⁵ 1999.

⁸⁶ M. Vágnerová, 1999, str. 152.

aby terapeuti/ky používali pouze jednoduchá sdělení, jelikož složitější slovní obraty jako je: ironie, žert, metafora apod., nejsou uživatelé PTP schopni pochopit. Tato "jednoduchost projevu"⁸⁷ se vyznačuje krátkými větami a jednoznačnými, konkrétními pojmy.

Schopnost učení lidí s mentálním postižením je značně omezena. Je třeba si uvědomit, že učení těchto jedinců je převážně mechanické, asociální, přičemž nepříznivý vliv mají i nedostatky v koncentraci pozornosti a paměti⁸⁸. U uživatelů/ek PTP je patrná poznávací pohodlnost, kterou se pomocí terapeutického týmu snaží překonávat. Snahou PTP je také motivovanost uživatele/ky, jež je vzhledem k jejich malé zvědavosti a oblibě stereotypu značně ztíženo. S tím souvisí také funkce paměti lidí s mentálním postižením, jelikož si tyto jedinci vše osvojují velmi pomalu a to až po mnohačetném opakování. Tito lidé mají spíše mechanickou paměť⁸⁹. Jelikož tedy uživatelé/ky většinou naučené rychle zapomínají, je třeba neustále provádět opakování činností a postupů tak, aby byli schopni uplatnit takto nabyté vědomosti v praktických činnostech. Ke schopnosti učení, jak bylo výše uvedeno, patří i pozornost. "Záměrná pozornost mentálně postižených osob vykazuje nízký rozsah sledovaného pole, nestálost a snadnou unavitelnost, sníženou schopnost rozdělit se na více činností. Je pro ni charakteristické, že s nárůstem kvantity výkonu narůstá i počet chyb"⁹⁰. Pro práci s uživateli/kami PTP je proto nezbytné tato fakta znát a respektovat, aby nedocházelo k přetěžování jedince. Je proto také nezbytné, aby se uživatelé/ky PTP naučili podchytit svou únavu (např. umět si včas zažádat o přestávku) a odhadnout své možnosti, což je však pro osoby s mentálním postižením opravdu velký a mnohdy nemožný úkol. Zásadnější změna situace, vynucená okolnostmi, totiž může být pro člověka s mentálním postižením nezvládnutelná, a to zejména pokud není schopen pochopit její podstatu⁹¹.

Sebehodnocení lidí s mentálním postižením je primárně ovlivňováno emotivně (např. přáním), ale také jejich způsobem uvažování a omezenou možností pochopit to, v čem jsou od ostatních odlišni⁹². Člověk s mentálním postižením je velmi závislý na názorech jiných lidí, kteří takto mohou velmi snadno, vzhledem ke zvýšené sugestibilitě, názory těchto jedinců ovlivnit. Snahou PTP je rovněž dávat uživatelům/kám možnost vyjádřit své názory a také si za nimi umět stát, což znamená neustále k takovým aktivitám uživatele/ky PTP provokovat a podněcovat. Rozumové hodnocení a odstup od citového prožitku jsou pro ně příliš náročné. Sebehodnocením souvisí i emoční stránka lidí s mentálním postižením. "Ochota mentálně

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ M. Vágnerová, 1999, str. 152.

⁸⁹ Mechanická paměť není schopna větší selekce. O. Müller, M. Valenta, 2003, str. 42.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ M. Vágnerová, 1999, str. 154.

postižených lidí, s níž se podřizují různým požadavkům a pokynům, je spojena s potřebou být za jejich plnění pozitivně hodnocen a akceptován. Autoregulace mentálně postižených je ovlivněna jejich zvýšenou sugestibilitou a horším ovládním vlastních prožitků⁹³. Je nezbytné dávat uživatelům/kám PTP jak pozitivní, tak negativní zpětnou vazbu, tak aby byla přímo adekvátní jejich výkonu, tzn. na jednu stranu nepřehánět jakákoliv hodnocení a na stranu druhou si uvědomovat úsilí vynaložené uživatelem/kou k dosažení určitého úkonu.

Po ukončení spolupráce s PTP v kavárně "Vesmírna" mohou uživatelé/ky této sociální služby přejít to tzv. "Tranzitního programu", jehož hlavním cílem je přechod lidí s mentálním postižením na běžný pracovní trh. Tento program je primárně určen lidem, kteří absolvovali "Pracovně-tréninkový program v kavárně Vesmírna". V "Tranzitním programu" tedy mohou uplatnit své dosavadní znalosti a zkušenosti, přičemž získávají nové dovednosti, které jsou potřebné pro získání a udržení si práce v nechráněných podmínkách.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

6. PRŮBĚH TERÉNNÍHO VÝZKUMU

6.1 Cíl výzkumu

Základním cílem výzkumu bylo postihnout u sledovaného souboru, jak lidé s mentálním postižením - uživatelé sociální služby v PTP v kavárně "Vesmírna" - vnímají a reflektují možnost pracovní zkušenosti (a i dalších sociálních či mezilidských zkušeností) a zda jim účast v PTP pomohla při vstupu na volný trh práce.

Tyto otázky jsem při rozhovorech s respondenty sledovala ve čtyřech základních problémových rovinách. Za prvé jsem se zabývala motivací, která vedla jedince s mentálním postižením ke vstupu do PTP v kavárně "Vesmírna". Za druhé jsem zjišťovala vědomí si pracovních povinností a postojů k práci u oslovených uživatelů PTP. Za třetí jsem se zaměřila na pozitiva a negativa vyplývající z pracovních zkušeností v PTP z pohledu respondentů - absolventů PTP. A za čtvrté jsem se soustředila na to, jak sami uživatelé sociálních služeb občanského sdružení "Máme otevřeno?" v PTP v kavárně "Vesmírna" hodnotili průběh tohoto programu a případné uplatnění v běžném nechráněném zaměstnání.

6.2 Vzorek a koncepce výzkumu

Vzhledem k charakteru cíle výzkumu a tematickým výzkumným okruhům zahrnujícím otázky typu: "Jak?", "Co?" a "Proč?"⁹⁴, jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, která se užívá právě k odhalení toho, co je podstatou jevů, o kterých toho mnoho nevíme a pokouší se poodhalit podstatu něčí zkušenosti s určitým jevem⁹⁵. Zkoumaným vzorkem (objektem zkoumání) se v rámci tohoto (mého) terénního výzkumu stali lidé s mentálním postižením, kteří úspěšně absolvovali celý pracovní-tréninkový program kavárny "Vesmírna".

Výzkum jsem realizovala u pěti osob s mentálním postižením, z nichž byli tři ženy a dva muži ve věku od 21 do 42 let. Toto věkové rozpětí bylo zvoleno tak, aby bylo možné uchopit tendence, motivy či osobní vnímání sebe a svých povinností u osob s mentálním postižením v různém věku. Všichni, s nimiž jsem realizovala rozhovor, prošli celým pracovní-tréninkovým programem kavárny "Vesmírna".

⁹⁴ J. Hendl, 1997, str. 53.

⁹⁵ Tamtéž.

Z hlediska úrovně mentální retardace byli v této skupině zastoupeni tři respondenti s lehkou mentální retardací a dvě osoby se středně těžkou mentální retardací. Slečny "J" a "K" mají postižení kombinované⁹⁶ Dvě osoby ze všech dotazovaných bydlí v "chráněném bydlení" a ostatní tři žijí se svou původní rodinou. Nikdo z respondentů tedy nebydlí zcela samostatně⁹⁷.

Čtyři respondenti před vstupem do PTP⁹⁸ získali vzdělání na speciálních (zvláštních) učilištích a jsou tedy vyučeni v určitých oborech. Pan "P" má základní vzdělání. Pracovní zkušenost před vstupem do PTP mají tři respondenti. V "Tranzitním programu" kavárny Vesmírna jsou nyní tři ze všech pěti účastníků rozhovoru.

Přehled základních údajů o respondentech podává tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Základní charakteristika zkoumaného souboru

Účastník rozhovoru	Pohlaví	Věk	Úroveň MR ⁹⁹	Bydlí	"Tranzitní program"	Škola a pracovní zkušenost ¹⁰⁰
G	žena	31	lehká	chráněné bydlení	ano	Zvláštní učiliště (výroba pečiva); několik pracovních zkušeností
J	žena	24	lehká + kombinované postižení (viz pozn. č. 109)	s rodiči	ne	Škola pro mládež s kombinovanými vadami - výuční obor; pracovní zkušenost žádná
K	žena	23	lehká + kombinované postižení (viz pozn. č. 109)	s rodiči	ano	Škola pro mládež s kombinovanými vadami - výuční obor; jedna pracovní zkušenost
P	muž	42	střední	chráněné bydlení	ne	Speciální praktická škola; více pracovních zkušeností
V	muž	21	střední	s matkou	ano	Speciální praktická škola; žádná pracovní zkušenost

⁹⁶ Slečna "J" má epilepsii s následnou mentální retardací a slečna "K" má levou nohu kratší.

⁹⁷ Pan "P" v rámci "chráněného bydlení" však bydlí odděleně od komunity a bez asistentů, tudíž samostatně.

⁹⁸ U každého respondenta se jedná o jiné časové období vzhledem k jejich věku a ukončení školy.

⁹⁹ Mentální retardace.

¹⁰⁰ Tato položka bude odpovídat pouze dotazu, jakou školu účastník rozhovoru absolvoval (pokud je to výzkumníkovi známo) a zda-li před vstupem do PTP měl nějakou pracovní zkušenost (nebude specifikováno jakou).

6.3 Získávání a zpracování dat

Data uvedená v této práci byla získána přímo od bývalých uživatelů/ek pracovního tréninkového programu kavárny "Vesmírna", tedy od lidí s mentálním postižením.

Za vhodnou metodu pro sběr dat jsem považovala, vzhledem k charakteru výzkumu a s ohledem na respondenty - lidi s mentálním postižením, rozhovor, který představuje vysoce interaktivní proces získávání dat¹⁰¹. Rozhovory v této práci se nejvíce blíží typu "rozhovoru s pomocí návodu"¹⁰² - tento rozhovor je ze strany tazatele¹⁰³ volně usměřován podle připraveného návodu, jímž je seznam témat okruhů a otázek. Tazateli zůstává volnost přizpůsobovat formulace otázek a jejich pořadí podle situace. Z důvodů ztíženého chápání abstraktních výrazů či složitějších vět a významů, nebylo možné dodržovat přesné metody tohoto rozhovoru s pomocí návodu. Typ rozhovorů zaměřený na jedince s mentálním postižením, který se zatím objevuje v odborných vědeckých publikacích¹⁰⁴, má vždy za cíl získání podkladů pro diagnózu, což nebylo cílem této práce.

Vytvořila jsem proto vlastní název pro takový typ rozhovoru, který se neomezuje pouze na jedince bez postižení, ale který právě může být použit v rámci dotazování jedinců s mentálním postižením, aniž by docházelo k narušení metody rozhovoru. Název, který jsem použila pouze pro účely této práce, jsem nazvala "Rozhovor s pomocí návodu pro jedince s mentálním postižením". K prohloubení odpovědi v určitém směru jsem zvolila tzv. sondáž (probing)¹⁰⁵. Tedy otázky, které jsem neměla předem připraveny. Funkcí sondáže bylo rozvíjet nebo upřesňovat nová témata či specifikovat případná nedorozumění.

Při rozhovoru s člověkem s mentálním postižením je nutno vést dialog na jeho mentální úrovni, přičemž je z rozhovorů v této práci patrné, že člověk s mentálním postižením dokáže ohledně jevů, kterým rozumí svůj názor vyjádřit, ale někdy může mít potíže o svém názoru hovořit srozumitelně. M. Svoboda¹⁰⁶ uvádí několik technik rozhovorů, jimiž jsem se také snažila řídit:

- 1) Technika jednoduché akceptace, kdy dáváme najevo, že klienta posloucháme (např. mimikou, gestikulací, zvukově a verbálně - "Hm", "Jistě", "Určitě", "Jasně" apod.).
- 2) Technika zachycení a objasnění - objasňujeme pocity i skryté úmysly klienta a to taktně a většinou nepřímou.

¹⁰¹ J. Ferjenčík, 2000, str. 171.

¹⁰² J. Hendl, 1997, str. 111.

¹⁰³ Tazatelkou je autorka práce.

¹⁰⁴ Srov.: Psychopedie, 2003 (O. Müller, M. Valenta) či Mentální retardace, 2000 (I. Švarcová) aj.

¹⁰⁵ J. Hendl, 1997, str. 108.

- 3) Technika parafrázování, při které opakujeme části odpovědi klienta a tím udržujeme hovor na spontánní a živé úrovni.
- 4) Technika interpretace, kdy okamžitě interpretujeme odpověď probanta, což je často spojeno s následným objasněním.
- 5) Technika ujištění slouží k odstranění nejistoty probanta, který je povzbuzován a ujištěn o podpoře examinátora.
- 6) Technika používání pomlk - chvíle ticha jsou důležitou součástí rozhovoru sloužící k domyšlení vyřčeného a někdy také ke stimulaci další produkce probanta.

Tyto techniky však nespecifikují všechny techniky zde použitých rozhovorů, proto uvedu i další, které jsem považovala za nezbytné:

- otázky by měly být otevřené (otázky navádí k podrobnějšímu vysvětlování vlastních názorů, umožňují větší vhled do způsobu, jakým jedinec zpracoval nebo pochopil určité skutečnosti¹⁰⁷, přičemž také jednání tazatele vůči zkoumanému jedinci má být otevřené, čestné a upřímné,
- podpora jedince s mentálním postižením k samostatným odpovědím,
- tázat se na konkrétní skutečnosti¹⁰⁸,
- znovuvysvětlovat otázky, u kterých jsme si jisti, že jim respondent nerozuměl,
- případně prezentovat svůj názor tak, aby neovlivňoval odpověď respondenta,
- poskytovat respondentovi zpětnou vazbu,
- sumarizace či zrcadelní odpovědi - "na rozdíl od zopakování nebo pouhého "přeformulování" odpovědi respondenta se při sumarizaci interviewující snaží shrnout podstatu výpovědi tak, jak je pochopil on. Tím dává najevo respondentovi, že ho aktivně poslouchal a snažil se mu porozumět, na druhé straně si z odpovědi respondenta na sumarizaci nebo zrcadlení může ověřit, do jaké míry skutečně porozuměl tomu, co mu chtěl respondent sdělit. Zrcadlení nebo sumarizace začínají nejčastěji obraty: "Pokud tomu dobře rozumím...", "Podle vás tedy...", "Takže je to tak, že..."¹⁰⁹.

V tomto typu výzkumu se značně pozitivně projevilo, že : výzkumník¹¹⁰ dané osoby zná a naopak (tj., že zkoumané osoby znají tazatele), že výzkumník býval s daným

¹⁰⁶ Viz Psychopedie, O. Müller, M. Valenta, 2003, str. 63.

¹⁰⁷ J. Ferjenčík, 2000, str. 177.

¹⁰⁸ Abstraktním skutečností a významům většinou člověk s mentálním postižením neporozumí.

¹⁰⁹ J. Ferjenčík, 2000, str. 178.

¹¹⁰ Autorka této bakalářské práce.

respondentem v kontaktu více než třikrát za týden, tazatel zná respondenty v různých situacích (převážně však v pracovních méně v osobních), zná většinu zájmů, názorů a přesvědčení těchto respondentů. Vzhledem k takovému vztahu s respondenty nebylo zapotřebí "druhé" osoby, která by měla uznat, ztvrdit či nějakým způsobem interpretovat validitu výpovědí respondentů.

Všichni účastníci rozhovorů, tj. bývalí uživatelé/ky PTP kavárny "Vesmírna", byli srozuměni se záměrem rozhovoru a všichni tito respondenti také k tomuto rozhovoru dali svůj souhlas. Respondenti se rozhovoru účastnili zcela dobrovolně. Délka trvání rozhovoru se různí, jeho časové rozpětí bylo: od 12 do 46 minut. Všechny rozhovory byly provedeny v kavárně "Vesmírna", přičemž toto místo bylo zvoleno většinou na vyžádání samotných respondentů. Bylo tedy zajištěno, aby se respondenti cítili příjemně a nebyli rozptylováni cizím prostředím či lidmi. Skutečnost, že se rozhovory odehrávaly přímo v kavárně "Vesmírna", kde sami respondenti dříve pracovali, umožnila těmto jedincům lépe si vzpomenout na dané pracovní období či zkušenost, případně společenské vztahy.

6.4 Metoda zpracování dat

Z dat získaných v rozhovorech byl vytvořen doslovný přepis. K registraci takto získaných dat, čili dokonalého písemného zaznamenávání, jsem využila diktafon. Aby bylo chráněno soukromí a anonymita respondentů, tj. bývalých uživatelů PTP kavárny "Vesmírna" občanského sdružení "Máme otevřeno?", byla jejich jména nahrazena počátečními písmeny jejich křestního jména. Mé jméno, tedy jméno tazatele, bylo nahrazeno písmenem "T". Veškerá další jména osob byla nahrazena rovněž počátečními písmeny jejich křestních jmen či iniciály, a to v případě, že byla vypovězena celá jména i s příjmením osob, která byla respondenty zmíněna. Výsledné rozhovory jsou označeny jako rozhovory s dodatkem velkého písmena, který odráží křestní jméno příslušného respondenta (např. Rozhovor "K" apod.).

Deskripce zvolené problematiky postupuje dle určených tematických výzkumných okruhů. Ty byly voleny tak, aby zachytily chronologický vývoj a proces, jímž uživatelé/ky PTP v kavárně "Vesmírna" procházejí, a s nimiž souvisejí i osobní, názorové a jiné aspekty. Respondent v závěru rozhovoru reaguje na otázky týkající se současnosti, tzn. k jeho/její nynějšímu pracovnímu uplatnění či k působení v "Tranzitním programu".

7. Analýza rozhovorů

V následující části práce budu analyzovat data, která byla získána prostřednictvím terénního výzkumu, v tomto případě rozhovorů. Při analýze budu postupovat dle tematických výzkumných okruhů, jež byly stanoveny v cíli výzkumu. Zaměřím se tedy postupně na čtyři základní problémové roviny¹¹¹:

1. Motivaci ke vstupu lidí s mentálním postižením do pracovního programu v kavárně "Vesmírna" a změnu této motivace v průběhu PTP.
2. Vědomí si pracovních povinností a postojů k práci v průběhu PTP.
3. Pozitiva a negativa pracovní zkušenosti v PTP.
4. Zhodnocení PTP a co z tohoto programu lze uplatnit v běžném čili nechráněném zaměstnání z pohledu bývalých uživatelů/ek.

V analýze budu vycházet pouze z výpovědí respondentů¹¹² v uvedených rozhovorech, tzn., že nebude přihlíženo k faktům, která jsou mi o konkrétních jedincích známa.

1. Motivace ke vstupu lidí s mentálním postižením do pracovního programu v kavárně "Vesmírna" a změna této motivace v průběhu PTP.

Z výpovědí respondentů vyplývá, že to byli především rodiče bývalých uživatelů/ek PTP, kteří učinili první krok a začali svým dětem s mentálním postižením hledat práci. A to většinou pomocí inzerátu, který vyhledali v inzertních novinách či přímo v kavárně "Vesmírna" či jinou formou nabídky práce (např. na Internetu), ale také pomocí podzimního "Kafemletí", které veřejnosti podává informace o občanském sdružení "Máme otevřeno?" a jeho programech. Další krok ke vstupu do PTP však byl u zkoumaných osob s mentálním postižením již ovlivněn jejich vlastní iniciativou. *"Chtěl jsem to normálně zkusit, jak to bude probíhat v práci"*¹¹³ Jako důvod ke vstupu do PTP respondenti uváděli, že nechtěli setrávat doma (nudit se, dívat se na televizi, být k ničemu). *"U mě hlavní roli hrálo to, že vlastně já jsem chtěla být mezi lidma, to je hlavní věc pro mě, protože já jsem dost komunikativní a já když nejsem mezi lidma, prostě chci víc lidí kolem mě a chci říct, to je tak a tak, a když kolem mě nikdo není, tak mám pocit, jako bych třeba ani neměla to právo mezi*

¹¹¹ Forma prezentace, kterou budou údaje popisovány, je nejbližší realistickému vyprávění.

¹¹² Je třeba podotknout, že pokud je v analýze zmíněn člověk (jedinec, osoba apod.) s mentálním postižením, jedná se pouze o bývalé uživatele/ky PTP kavárny "Vesmírna", se kterými byl rozhovor veden.

¹¹³ Viz rozhovor "P" v příloze.

*těma lidma být*¹¹⁴. Za nejdůležitější faktor či motivaci lze tedy považovat touhu lidí s mentálním postižením být v běžné společnosti s lidmi bez postižení. Tato motivace byla slučujícím faktorem všech respondentů.

Ti z respondentů, kteří již měli nějakou pracovní zkušenost před vstupem do PTP (viz tabulka č. 1. výše), zpravidla byli s předešlou pracovní zkušeností nespokojeni. Vypovídající jedinci, kteří před vstupem do PTP nikdy nepracovali či šli do PTP přímo po ukončení školy, toužili poznat, co to je pracovat, co to obnáší a na vlastní kůži si to také vyzkoušet. *"Abych se naučil chodit a abych dostal peníze. Abych se naučil chodit do zaměstnání. Abych se naučil, co je to vlastně dělat"*¹¹⁵.

Motivace k zařazení se do pracovního procesu v se průběhu PTP, jak vyplývá z výzkumu, mění. Jako důležitý motivační faktor lze označit snahy učení a zlepšení se v konkrétních činnostech či osobních postojích. Většina respondentů v průběhu pracovní náplně v PTP své "nedostatky" vnímala, dovedla je sama označit a chápala smysl cesty vedoucí ke zlepšení *"Roznášet jídla, za barem. Naučit se tu práci"*¹¹⁶ a učení se novým dovednostem¹¹⁷. Pouze jeden účastník rozhovoru charakterizoval jako zdroj motivace i finanční ohodnocení. Radost z práce a určitý entuziasmus však byl znát na všech dotazovaných osobách. *"No, mě to bavilo i kdyby tahleta kavárna byla celej můj život, jo"*¹¹⁸. Za motivaci lze také považovat podporu ze stran terapeutek, kterou evidentně účastníci rozhovoru v průběhu PTP vnímali a která jim umožnila rozvíjet jejich potenciál. Z rozhovorů je také zřejmé, že se s takovou podporou většina z nich setkávala poprvé. *"Byly jste trpělivý, hodný a klidný"*.¹¹⁹

Hlavní motivy ke vstupu do PTP tedy byly:

- touha být mezi lidmi a to zejména mezi lidmi bez postižení
- zkusit pracovat
- nebýt jen doma a nic nedělat
- radost z práce
- učení se novým věcem, zlepšovat se
- cítit podporu
- být užitečný/á

¹¹⁴ Viz rozhovor "G" v příloze.

¹¹⁵ Viz rozhovor "V" v příloze.

¹¹⁶ Viz rozhovor "J" v příloze.

¹¹⁷ Např. naučit se chodit včas do práce, být pečlivý/á, učit se nové věci apod.

¹¹⁸ Viz rozhovor "K" v příloze.

2. Vědomí si pracovních povinností a postojů k práci v průběhu PTP

Se vstupem člověka s mentálním postižením na pracoviště je bezesporu úzce spjatá určitá změna jeho/jejího životního stylu. Ta se týká především nastolení pravidelného životního rytmu, otázky přijetí povinnosti i závazku a akceptování určitých nároků ze strany společnosti. Reflexí změn se ve výpovědích respondentů objevila celá řada. Největší změny se týkaly ranního vstávání. Většina z dotazovaných na takový životní rytmus nebyla zvyklá a dělalo jim potíže tento úkol zvládnout a překonat. Tento jev souvisel i s dojížděním na pracoviště, s čímž bývalým uživatelům/kám PTP zpočátku pomáhali rodiče či opatrovníci. *"Bylo to něco nového, než jsem si zvykla každý ráno vstávat. Dojíždět mě naučila máma dvakrát, třikrát a pak už jsem jela sama"*¹²⁰ Jak uváděli dotazovaní, v průběhu působení v PTP se však této činnosti, tj. samostatnému dojíždění do zaměstnání (bez podpory rodičů), naučili a aktuálně tomuto jevu již nevěnují zásadní pozornost. V podstatě každý z respondentů měl snahu všechny tyto "nevýhody" spojené s pracovní povinností a zejména docházkou řešit a vyřešit.

Pracovní povinnosti jako celek vnímají všichni respondenti velmi odpovědně, vážně a velmi dobře si uvědomovali i veškeré následky spojené s nedodržením určitých pracovních podmínek. *"Kdybych do práce nepřišel měl bych výpověď. Ze dne na den. Hlavně se naučit chodit včas do práce"*¹²¹ Z výzkumu je dále patrné, že pracovní zátěž pro ně není nikterak rutinní záležitostí a že se s touto novou úlohou (pro většinu respondentů novou¹²²) musejí pomalu a dlouhodobě vyrovnávat. Práce v PTP jim zabírala většinu času a tak pouze dva z respondentů uvedli, že jim zbýval čas i na koníčky a záliby. Tato skutečnost mohla souviset i se zátěží a únavou z ní plynoucí, na kterou dříve nebyli zvyklí. *"Moc jsem toho nestíhala, občas nákou tu "Bačkůrku" a pletení na stavu, to bylo hodně tou prací, to jsem vůbec neměla čas na svoje záliby"*¹²³. *"Někdy to bylo jako moc hustý, někdy toho bylo moc - to se mi nelíbilo. To už jsem byl jako vyčerpanej, vadilo mi už jako hodně"*¹²⁴.

Účastníci PTP se po zkušenosti v tomto programu cítili mnohem více samostatnější a nezávislejší na rodičích. Sami sebe vnímali jako dospělé občany, co už si dovedou poradit v

¹¹⁹ Viz rozhovor "J" v příloze.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Viz rozhovor "V" v příloze.

¹²² Viz tabulka č. 1. výše.

¹²³ Viz rozhovor "J" v příloze.

různých životních situacích a nepotřebují již tolik péče ze strany rodičů. Je patrné, že byla u absolventů PTP rozvíjena a posílena jejich sebedůvěra i sebevědomí. *"Když něco potřebuju, tak si o to řeknu. Ale oni (rodiče) mě vlastně, když přijdu domů, nenechaj ani odpočinout, musej mi jako něco říkat. Já pak zapomenu, na co jsem myslela"*¹²⁵. *"Cejtím, že už jsem v tý práci víc samostatná, že už tam dojedu sama, nikdo se mnou nemusí ráno vstávat"*¹²⁶.

Dalším faktorem, který z analýzy rozhovorů rovněž vyplynul je, že si respondenti za dobu své působnosti v PTP nevytvořily tak silné mezilidské vztahy a pouta, aby se se svými spolupracovníky, tedy osobami s mentálním postižením, setkávali i po ukončení spolupráce v PTP. *"Málo se teď s kolegy vidáme, jak jsem často doma, tak se málo vidáme"*¹²⁷ Všichni uchazeči rozhovoru však shodně komentovali velmi dobrý kolektiv na pracovišti v kavárně "Vesmírna", na který se vždy v průběhu PTP těšili, a který jim práci zpříjemňoval. *"Byla jsem prostě v takovym přátelskym kruhu lidí, kteří věděli už předem, že když jsem otevřela dveře a už věděli, že už asi prostě někde lítaly hromy blesky"*¹²⁸ Silnější pouto je ze strany bývalých uživatelů/ek sociální služby občanského sdružení "Máme otevřeno?" kavárny "Vesmírna" vázáno pouze k terapeutkám a ostatním zaměstnancům, tedy osobám bez postižení.

V tomto tematickém okruhu se výpovědi respondentů shodovaly nejvíce na těchto okolnostech:

- problém s jiným rytmem života spojeným zejména s ranním vstáváním
- pouze počáteční problém s dojížděním do kavárny
- málo času na své záliby
- unavenost z pracovní zátěže
- velká zodpovědnost a smysl pro pracovní povinnosti
- rozvoj samostatnosti, sebedůvěry a posílení sebevědomí
- nevytvoření dlouhodobějších mezilidských vztahů se svými spolupracovníky
- dobrý kolektiv na pracovišti

¹²⁴ Viz rozhovor "P" v příloze.

¹²⁵ Viz rozhovor "K" v příloze.

¹²⁶ Viz rozhovor "J" v příloze.

¹²⁷ Viz rozhovor "V" v příloze.

¹²⁸ Viz rozhovor "G" v příloze.

3. Pozitiva a negativa pracovní zkušenosti v PTP očima respondentů

Pozitiva plynoucí z pracovní zkušenosti v PTP kavárny "Vesmírna" převažovala nad negativy. Největším "ziskem" byl pro respondenty opět kontakt s běžným společenským prostředím a navazování mezilidských vztahů. Pozitiva tedy měla vždy souvislost s lidským faktorem, který byl, jak vyplývá z výzkumu, zásadním pro celou dobu setrvání respondentů v PTP. Reflektována a zdůrazněna byla u všech dotazovaných především možnost komunikace, setkávání a poznávání "nových" lidí. Až druhotně byla reflektována pozitiva v souvislosti s činnostmi spojenými s pracovním procesem. *"Že jsem moh obsluhovat. Že jsem si uměl vydělávat. Ale i na baru. A hlavně, že jsem byl mezi lidma."*¹²⁹

Negativa byla vždy spojena s určitým konkrétním úkonem, činností, kterou se daný respondent učil ztěžka a pozvolna. Tyto činnosti byly většinou spojeny s takovými úkoly, nad kterými se musí člověk s postižením zamyslet, takové oblasti výkonu, kde je zapotřebí určité zručnosti a dobré motorické schopnosti apod. - tedy oblasti, které jsou pro jedince s mentálním postižením obtížné, ale ve většině případů naučitelné. *"Ty nový věci se naučit. Já jsem jako nikdy moc nedělal tu školu, takže jídelníček nebo na baru jsem to jako to někdy nedokázal."*¹³⁰ Všichni účastníci výzkumu uváděli snahu se v těch oblastech, které jim nejdou snadno, zlepšit a to ve smyslu "pracovat na sobě", jelikož, jak sami zdůrazňovali, "se jim to bude hodit". *"Bohudík to každý v životě potřebuje. I všechno to nový. To budou po mě chtít vědět všude."*¹³¹ Podstatnějším faktorem, jež respondenti uváděli jako negativa, byla však bezesporu únava při večerních směnách, která plynula z velké frekventovanosti zákazníků a jejich požadavků během pozdně odpoledních a večerních hodin. *"To taky byla pro mě síla a kolikrát jsem třeba už nevěděla, jestli už odbijí pátá nebo šestá hodina a už jsem prostě nevnímala kolikrát. Snažila jsem se jo, jak jsem mohla dle vlastních sil a možností, ale prostě stejně..."*¹³² Toto "přetížení" vnímali respondenti i u pracovních terapeutek. *"Vůbec jsme nestíhali, ani L. (terapeutka) nestíhala, nikdo. Byli jsme rádi, že jsme mohli skončit s nádobím. Pak jsme neměli nikdo ani čas, odskočit si tam a tam. Pak jsme byli utahaný a zdálo se mi o tom i v noci. Pak jsem se z toho klepal ještě dvě hodiny. To bylo hustý."*¹³³

Ani jeden z respondentů neměl pocit, že by se nějakou "věc" učil v PTP zbytečně. Všichni dotazovaní se shodovali na tom, že všechno, co se naučili v PTP určitě budou v

¹²⁹ Viz rozhovor "V" v příloze.

¹³⁰ Viz rozhovor "P" v příloze.

¹³¹ Viz rozhovor "V" v příloze.

¹³² Viz rozhovor "G" v příloze.

¹³³ Viz rozhovor "V" v příloze.

dalším životě potřebovat, a to především v novém zaměstnání. Vnímali tedy, že je správné se novým věcem učit proto, že jim to usnadní budoucí život. *"Budu se muset učit chodit včas do práce. No, to budu muset se naučit. Nebo mě vyhoděj ze dne na den. Taky jsem se naučil chodit do práce, to jsem před tím neznal."*¹³⁴ Z výzkumu je dále patrné, že "nové" věci, které dříve neznali či neuměli (např. mytí nádobí, obsluha kávovaru, úklid, psát a číst apod.), se učit zpočátku nechtěli, ale v průběhu PTP pochopili jejich význam. *"Myslím, že jsem se nic neučila zbytečně, že to třeba využiju i někde jinde."*¹³⁵

Reflexe základních pozitiv a negativ:

Pozitiva:

- touha být mezi lidmi
- komunikace s lidmi
- podpora a trpělivost terapeutek
- možnost pracovat
- možnost využití pracovních schopností a dovedností v dalším zaměstnání
- těšení se do práce, radost z práce

Negativa:

- nezbytnost o práci přemýšlet
- učení se praktickým dovednostem (úklid, mytí nádobí apod.) a obecně nových činností spojených s procesem učení
- zátěžové večerní směny při velké frekvenci hostů a z nich plynoucí únava

4. Zhodnocení PTP a co z tohoto programu lze uplatnit v běžném čili nechráněném zaměstnání z pohledu bývalých uživatelů/ek

Všechny respondenty pracovní zkušenost v PTP velmi hluboko zasáhla, a to v pozitivním smyslu. Všem se tato práce zamlouvala natolik, že během rozhovorů vyjadřovali svůj stesk nad nemožností působit opět v PTP, tedy velmi silnou touhu se do programu vrátit. *"Celkově se mi tady pracovalo dobře a pak se mi těžko odcházelo. Začalo se mi tady líbit a*

¹³⁴ Viz rozhovor "V" v příloze.

¹³⁵ Viz rozhovor "J" v příloze.

musela jsem odejít. Ta práce s těma lidma, že jsem mohla bejt mezi lidma se mi líbilo."¹³⁶
Jako jeden z největších a nejsilnějších zisků hodnotili respondenti možnost kontaktu s běžným společenským prostředím a získávání mezilidských vztahů.

Oslovení respondenti s mentálním postižením hodnotili velmi pozitivně také spolupráci s pracovníky kavárny "Vesmírna", tj. s pracovními terapeutkami. Nejdůležitějším faktorem, který byl pro respondenty nejpodstatnější, byla trpělivost, kterou terapeutky věnovaly bývalým uživatelům/kám PTP. A právě trpělivost je faktorem, se kterým se, jak ukázaly rozhovory, málo kdy a málo kde setkávají. Dalšími pozitivně hodnocenými vlastnostmi, kterými pracovní terapeutky dle respondentů disponovaly byly: klidnost, hodnost, slušnost. V neposlední řadě pak respondenti oceňovali, což vyplývá i z předchozích výzkumných okruhů, celkovou podporu lidí s mentálním postižením a tendence nenechat frekventanty PTP stát na jednom bodě, tzn. podporovat je v jejich pracovním rozvoji (někteří respondenti uvádějí i osobní možnosti rozvoje). *"Byly jste moje největší podpora, byly jste moje takový jakoby zdvihadlo nahoru, vlastně z těch starostí a problémů jste se mě snažily dostávat, když jsem vám to řekla a byly jste pro mě i obrovskou podporou v tom, že když jsem tady třeba měla s nějakým klientem ňáký to, i když jsem se nažila si to s ním v klidu vyřídit a to, tak mi prostě nechtěl rozumět, tak jsem se vám to snažila říct, aby jste věděla, že to...měly jste se mnou hodně velkou trpělivost a nestalo se mi nikdy, že byste se mnou mluvily ošklivě".*¹³⁷

Z analýzy zhodnocení průběhu spolupráce v PTP vyplývá, že se respondenti nejhůře vyrovnávali s oblastmi, které se učí pomaleji. Špatně tedy přijímali svá selhání, která pak oddalují či "zablokují" jejich pracovní motivaci. Ve výzkumu byl zachycen i pocit bezmocnosti, který se projevoval ve fázi konfliktu s okolím (tzn. buď se zaměstnanci¹³⁸ či s hosty kavárny "Vesmírna"), jenž, jak uváděli dotazovaní, neuměli řešit. Z jakýchkoliv hádek měli respondenti evidentní strach a konflikty jim byli značně nepříjemné. *"Že jsme se občas neshodli na něčem, že jsme se pak museli dohadovat, to mě nebavilo, to bylo trošku na nervy."*¹³⁹

Pokud měli bývalí uživatelé/ky PTP kavárny "Vesmírna" uvést základní přínos z tohoto programu do další etapy života, byla to především možnost pracovat. Tento fakt s sebou z hlediska respondentů přinesl i možnost poznání různých typů lidí a v neposlední řadě schopnost být samostatnější. Většina účastníků rozhovoru vyzdvihla dále to, že se naučili

¹³⁶ Viz rozhovor "J" v příloze..

¹³⁷ Viz rozhovor "G" v příloze.

¹³⁸ Tedy jakýmkoliv zaměstnanci této kavárny (vedoucími, terapeutkami, provozním či uživateli PTP).

pracovat s časem, což představuje velký přínos ve stávajícím či budoucím zaměstnání. *"Před tím jsem byl vlastně furt vázanej na mamče a teď už jsem jen na sobě. Pokud najdu práci, tak si zas budu vydělávat vlastní peníze".*¹⁴⁰ *"Určitě mi to pomohlo v tom, že tady byly různé typy lidí, různé možnosti."*¹⁴¹

Ti respondenti, kteří již pracovní uplatnění pomocí "Tranzitního programu" našli, zpětně tento "Tranzitní program" velmi pozitivně hodnotili a to především z hlediska finální pomoci při nalezení zaměstnání. *"Já jsem si vždycky u těch lidí myslela, že mi řeknou nějaký novou informace, jak lze, jak se dá prostě třeba i jinak pracovat, prostě jak se dá i najít nějaká nová práce, že jo a takový ty všelijaký věci. A vlastně jak jsem v tom "Tranzitním programu", tak jak jsem začla chodit do toho "Metra" pracovat, tak vlastně mi s tím pomohla i ta M. (koordinátorka "Tranzitního programu"), že jsem tam šla, přihlásila se tam a už to šlo jak po másle."*¹⁴²

Základní přínos PTP:

- Kontakt s běžným prostředím
- Pomoc (podpora) při hledání zaměstnání
- Pozitivní hodnocení práce terapeutek
- Možnost pracovního uplatnění
- Pocit větší samostatnosti
- Možnost se pracovní a sociálně rozvíjet
- Pozitivní vnímání dobrého pracovního kolektivu
- Potřeba vyšších nároků od nových zaměstnavatelů

Souhrnně analýza dále ukázala, že všichni respondenti touží po přiměřeném pracovním uplatnění. Většina si už, po zkušenosti s PTP neumí život bez pracovní náplně představit a tato pracovní aktivita jim doslova schází. Pocit nudy a nenaplnění jejich času, u těch respondentů, kteří jsou v procesu hledání zaměstnání, je silnější než před vstupem do PTP kavárny "Vesmírna". *"Už mě to doma moc nebaví. Už to začíná bejt problém. Bych chodil hned zase".*¹⁴³ Za zásadní a důležitý faktor, který se týká lidí s mentálním postižením,

¹³⁹ Viz rozhovor "V" v příloze.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Viz rozhovor "G" v příloze.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Viz rozhovor "V" v příloze.

jež již práci (většinou s pomocí "Tranzitního programu") získali, považují to, že u nich převažuje pocit, že jsou jejich pracovní schopnosti velmi podceňovány. Sami respondenti uváděli, že potřebují práci mnohem více rozmanitější, tj. takovou, na kterou byli doposud v PTP zvyklí, která je něco nového mohla naučit. Bývalí uživatelé/ky PTP tedy, jak vyplývá z analýzy rozhovorů, potřebují a vyžadují, aby na ně byly kladeny vyšší nároky spojené s pracovní náplní - po rozmanitých zkušenostech v PTP mají jeho absolventi často pocit, že ve stávajících zaměstnání by byli schopni zastat i složitější úkoly, než jim jsou přidělovány - tedy takové, které by tak uspokojovaly jejich pracovní a lidský potenciál. *"Odcházím, když mě pustí. Jsem tam jenom tři nebo dvě hodiny. Chtěla bych dělat tu práci jako tady. Já nesnáším, když dělám tu samou práci, tak mě to přestává bavit i doma, jo. Tam je to furt stejný, pořád. Já potřebuju pohyb, mě by nevzali na osum a půl hodiny. Jenomže ten problém je, že mě nevemou do tý práce do tý kavárny. Jenom bych musela mejt nádobi..."¹⁴⁴*

¹⁴⁴ Viz rozhovor "K" v příloze.

8. Závěr

Začleňování minorit do většinové společnosti představuje složitý a velmi aktuální společenský problém, jehož řešení vyžaduje aktivní přístup na obou stranách společenského spektra. Jedná se (jak již bylo řečeno v úvodu bakalářské práce) nebo lépe řečeno mělo by se jednat o "obousměrný proces" integrace. Integrace však nepředstavuje jednou dosažený stav, ale rozvoj tohoto stavu s jeho pozitivními i negativními stránkami, které pomáhají neustále hledat a poznávat jak "druhé", tak sami sebe. To se týká i vztahů a setkávání většinové společnosti se spoluobčany s mentálním postižením¹⁴⁵. Největší přínos na poli integrace spočívá ve vytváření možností a příležitostí pro jedince s mentálním postižením. Lidé s mentálním postižením se od lidí bez postižení neodlišují v samotných potřebách, ale ve způsobu jakým je uspokojují a především právě v možnostech, které jsou jim k tomu vytvořeny. Aby se tedy člověk s postižením mohl projevit, ukázat své schopnosti a dovednosti, musí k tomu ve většině případů dostat příležitost. Takovou formu příležitosti, která představuje rozšíření možností, schopností a dovedností těchto jedinců je mimo jiné i možnost pracovního uplatnění a právě takové možnosti nabízejí a zprostředkovávají sociální služby.

Ve své bakalářské práci jsem sledovala dílčí otázky z široké problematiky začleňování osob s mentálním postižením do většinové společnosti, a to přípravu na zapojení osob s mentálním postižením do pracovního procesu v běžném nechráněném prostředí přímo v pracovních-tréninkovém programu kavárny "Vesmírna" jako jednu z aktivit občanského sdružení "Máme otevřeno?".

Na základě analýzy rozhovorů, které jsem vedla s pěti absolventy PTP jsem dospěla k následujícím závěrům:

- 1) Pro člověka s mentálním postižením je velmi důležité být ve společnosti a to zejména ve společnosti lidí bez postižení, tzn. mít kontakt s běžným prostředím.
- 2) Během PTP v kavárně "Vesmírna" se u lidí s mentálním postižením rozvíjela samostatnost, sebedůvěra a sebevědomí a zároveň velká zodpovědnost a smysl pro pracovní povinnosti.

¹⁴⁵ V České republice je kolem 3-4% lidí s mentálním postižením z veškeré populace. Statistické údaje uvádějí, že v ČR existuje přibližně 30 000 osob s mentálním postižením všech stupňů, přičemž jedinci s mentálním postižením lehčího stupně v naší společnosti převažují (přibližně 2,6% z celé populace). Viz Psychopedie, O. Müller, M. Valenta, 2003.

- 3) Lidé s mentálním postižením hodnotili učení se novým věcem ambivalentně, tj. pozitivně vnímali učení se novým věcem a vůbec samu možnost pracovní činnosti, negativně však zároveň reflektovali učení se praktickým dovednostem spojených s procesem učení a přemýšlení o práci samé.
- 4) Velmi důležitá a žádoucí je pro lidi s mentálním postižením podpora, kterou jim poskytují lidé z nejbližšího okolí a profesionální podpora ze stran terapeutů/ek PTP.
- 5) Pro uživatele/ky PTP byly velmi zátěžové večerní směny, pro mnohé z absolventů programu byly tyto směny stresující, únavné až nezvladatelné.
- 6) Bývalí uživatelé/ky PTP kavárny "Vesmírna", kteří již našli pracovní uplatnění v nechráněných podmínkách cítí ze strany zaměstnavatelů podceňování svých schopností a dovedností. To znamená, že sami touží po pružnější, kreativnější, náročnější, mnohostrannější a smysluplnější pracovní náplni, která by je mohla něco nového naučit a více by je uspokojovala než nenáročná a stereotypní pracovní činnosti, jimiž jsou podle jejich pracovních zkušeností v "opravdovém" zaměstnání úkolováni.

Zcela na závěr mohu na základě vlastních zkušeností z práce v občanském sdružení "Máme otevřeno?" i na základě vlastního terénního výzkumu a analýzy rozhovorů konstatovat, že mnohdy lidé s postižením otevírají spíše oči "nám", než-li "my" jim. Největším přínosem pro celou společnost dle mého názoru ale je, pokud se tak děje oboustranně a právě takovou zkušenost z kavárny "Vesmírna" mám.

Prameny a literatura:

Akademický slovník cizích slov A - Z.

Praha: Academia, 2001.

Břicháček V. *Sledování změn v činnostech jedince: úvod do intenzivní výzkumné strategie.*

Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, 1986.

Čermáková, K., Johnová, M. *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe.*

Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002.

Černá M., Novotný J., Zemková, J. *Kapitoly z psychopedie.*

Praha: Karolinum, 1995.

Dolejší, M. *K otázkám psychologie mentální retardace.*

Praha: Nakladatelství, Praha, 1973.

Ferjenčík, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu.*

Praha: Portál, 2000.

Hendl, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu.*

Praha: Karolinum, 1997.

Hendl, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace.*

Praha: Portál, 2005.

Jesenský, J. a kol. *Kontrapunktů integrace zdravotně postižených.*

Praha: Karolinum, 1995.

Langer, S. *Mentální retardace: Etiologie, diagnostika, profesiografie, výchova.*

Hradec Králové: Kotva, 1996.

Matoušek, O. *Základy sociální práce.*

Praha: Portál, 2001.

Matoušek, O., Kodymová, P., Kolářková J. *Sociální práce v praxi - specifika různých cílových skupin a práce s nimi.*

Praha: Portál, 2005.

Müller, O., Valenta, M. *Psychopedie.*

Praha: Parta, 2003.

MYM.O!

Časopis občanského sdružení Máme otevřeno?, ročník 2004 a 2005.

Myslivoček, Z. *Speciální psychiatrie*.

Praha: Státní zdravotnické zařízení, 1959.

Novosad, L. *Základy speciálního poradenství*.

Praha: Portál, 2000.

Novotná, V., Schimmerlingová, V. *Sociální práce její vývoj a metodické postupy*.

Praha: Karolinum, 1991.

Švarcová, I. *Mentální retardace*.

Praha: Portál, 2003.

Vágnerová, M., Hajd-Mousová, Z., Štech, S. *Psychologie handicapu*.

Praha: Karolinum, 2001.

Vágnerová, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*.

Praha: Portál, 1999.

Výroční zprávy občanského sdružení Máme otevřeno?

Rok: 2001, 2002, 2003, 2004.

Interní dokumenty občanského sdružení Máme otevřeno?

Pracovní smlouvy, Dohody o spolupráci, databáze a složky uživatelů/ek PTP, schůze uživatelů/ek PTP včetně individuálních, pracovní postupy (manuály), osobní profily uživatelů PTP.

Internetový portál Dobromysl.cz

Dostupné na: <<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.asp?id=73>>

Slovník cizích slov.

Dostupné na:

<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=integrace>

Informace o občanském sdružení Máme otevřeno?

Dostupné na: <<http://mameotevreno.cz/html/>>

Informace o občanském sdružení Portus Praha.

Dostupné na: <http://www.portus.cz/www/basic.php?section=sections&sec_id=10>

Média informující o kavárně "Vesmírna" v roce 2005:

Euro č. 16 - "Máte otevřeno Ve Smečkách"

Jan Brabec, 18. 4. 2005, str. 78.

Hospodářské noviny - "Kavárna otevírá lidem cestu do života"

Aleš Vojíš, 11. 1. 2005, str. 18.

Měsíčník MČ Praha 1, č. 3 - "Kavárna Vesmírna pomáhá postiženým lidem"

Miloš Bílý, březen 2005, str. 4.

MF Dnes - "Někdy je objednávku nutné opakovat"

Lumír Tuček, 25. 6. 2005, str. 14.

Prager Zeitung, č. 8, 24 - "Weit mehr als nur ein Café"

Andrea Gregor, 24. 2. 2005, str. 36.

Večerník Praha - "Geislerová si cihlu koupí"

Vlasta Luťanská, 3. 5. 2005, str. 6.

Večerník Praha - "Na kávičku do centra"

Saša Vetkovská, 22. 6. 2005, str. 6-7.

Přílohy:

- Příloha 1 Ukázka časopisu MYM.O!
- Příloha 2 Jídelní a nápojový lístek kavárny "Vesmírna"
- Příloha 3 Pravidla pro uživatele/ky PTP
- Příloha 4 Osobní profil pana "V"
- Příloha 5 Dohoda o spolupráci
- Příloha 6 Individuální plán pana "V"
- Příloha 7 Finanční odměňování
- Příloha 8 Závěrečná zpráva pro pana "V"
- Příloha 9 Rozhovory s bývalými uživateli PTP

PŘÍLOHA 1 Ukázka časopisu MYM.O!

Guláš

...ze zimních katastrof

Na redakčním setkání nad vánočním číslem se vařilo kafe a venku na ulici cedil studený déšť. Zima za dveřmi. Není divu, že se řeč stočila na zimní katastrofy.

Martin Plíva: Lyžování

Jednou jsem se po vánocích přejedla vanilkovými rohlíčky a pak mi máma dala k obědu uzenou polívku s kroupama a na to jsem snědla ještě pořádný kus uzeného. Nakonec jsem z toho měla v žaludku pěkný čerty, až mě to kroutilo.

Martin

Lyžoval jsem na Churáňově a jak jsem nastupoval na vlek, tak jak to zabralo, sundaly se mi lyže a já jsem vyjel nahoru po břiše. Připadal jsem si dobře, že jsem se udržel, horší bylo, že jsem pak musel ten svah v lyžákách seběhnout.

Pavla Chtěli jsme někam odjet autem a bylo hrozné náledí. Auto se vůbec nemohlo rozjet a tak jsme zkusili tlačit. Jak jsme se ale opřeli do auta, tak jsme padali jak slívy. Pořád jsme jenom vstávali a znovu padali a smáli jsme se z toho tak, že pak už jsme padali z toho smíchu.

Vážení čtenáři M Y M O!

Nadešel ten

dlouho očekávaný okamžik, kdy se náš časopis vysmekl s dětských šatečků vydávání tištěného na papír a vydává se na pouť do sítě, jež obepíná celý svět a babička i vnuk ji znají jako internet. Co to pro nás znamená? Nic víc ani nic méně, než že se vlastně stáváme světovým časopisem. Ne sice hned věhlasem nebo popularitou, ale možnostmi. Představa, že na kterékoli PC obrazovce tohoto světa si někdo může přečíst o dění kolem sdružení Máme otevřeno, o kavárně Vesmírna a o lidech, kteří tento kvas vytvářejí, ve mně vyvolává euforii. A tu neztlumí ani skutečnost, že nevycházíme (zatím) anglicky, čínsky, španělsky, japonsky, francouzsky ani německy a nemyslím, že v nejbližší budoucnosti na tom budeme něco měnit.

Na nových stránkách Máme otevřeno o.s., jejichž je M Y M O! součástí, tak nebude scházet ani pohled z pozice uživatele programů. Pohled dnešního člověka, který nemusí zvládat všechny hyper-složité požadavky dnešního světa, ale snad právě proto dokáže ty základní lidské potřeby a tužby vnímat v prosté čistotě. Věřím, že i třetí číslo (přítom první internetové), vás o tom přesvědčí.

Kávy

10		Malá káva "espresso"
směs brazilské Robusty a Arabiky v té nejsilnější verzi, 7 g	20,-
11		Velká káva "espresso"
stejná směska pouze s dvojnásobkem české vody 7g	20,-
12		Dvojitá káva "espresso"
neskutečná porce kávy	20,-
13		Turecká káva
s tradiční českou přípravou, 7g	20,-
14		Egyptská káva z džezvy
pro skutečné fajnsmekry, kteří se nebojí sladit 7g	23,-
15		Špaldová káva " bez kofeinu "
vůně pšeničného pole, která nenaruší pomalý den,
z produkce eko -zemědělců, 2 dcl	20,-
16		Ledová káva se zmrzlinou
kávová lahodná specialita pitelná celoročně
až do -10°C, 2 dcl	32,-
17		Mléko ke kávě
jihočeské kravské mléko 1 dcl	3,-

Čaje

sypané čaje v konvičce 0,5l

- 20** **Černý čaj "Darjeeling Glenburn"** 39,-
ne náhodou považován za krále čajů anebo také
šampaňské mezi čaji
- 21** **Bílý čaj "Šou - Mee"** 45,-
lehce fermentované "Obočí dlouhého věku"
vícenálevové - o druhý nálev žádejte prosím obsluhu
- 22** **Zelený čaj "Green Monkey"** 45,-
nefermentovaná čínská zelená opice
vícenálevová - o druhý nálev žádejte prosím obsluhu
- 23** **Oolong s květy pomerančovníku** 39,-
vůně citrusových sadů v čaji Wu-lung
- 24** **Indiánské léto "ovocný čaj"** 39,-
letní i zimní osvěžení plné ovoce a sušených květů

čaje podávané v hrníčku 4dcl

- 25** **Pytlík čaje v malovaném hrnku** 18,-
na požádání rádi nabídneme náš bohatý výběr pytlíků
- 26** **Tibet "bylinková směs s medem"** 25,-
od našich přátel z Hvozdů a úlů
to nejlepší z bylinek a kvítků
- 28** **Med včelí - od včel**

Nápoje na zahřátí 2dcl

- 30** **Čokoláda horká** 25,-
horká, hustá, čokoládově sladkááá
- 31** **Kakao** 25,-
"maso bohů" připravujeme pomalu a poctivě jako maminka
- 32** **Námořnický flip dědy Lebedy** 32,-
horký jablečný mošt s rumovým rumem
- 33** **Svařené víno s badyánem** 30,-
poctivě se skořicí, hřebíčkem a cukrovou krustou

Osvěžující nápoje

- 60** **Jahodová obilná limonáda** 22,-
osvěžující ovocná chuť s obilím
bez chemické konzervace "BIO" 0,5 l
- 61** **Kopřivová limonáda s mátou** 22,-
bublínky vonící kopřivou a mátou
bez chemické konzervace "BIO" 0,5 l
- 62** **Mattoni** 16,-
voda s karlovarskými minerály a nenasycenými
bublínkami 3,3 dcl
- 63** **Ledový čaj "Japanes Lime"** 22,-
mrazivá chuť zeleného čaje a citronu 2 dcl

"Freshe"

šťávy z čerstvě lisovaného ovoce 2dcl

40		Pomeranč
nic než čerstvá, silná chuť pomeranče	34,-
41		Jablko - mrkev
čerstvě vylisovaná jablíčka a mrkev	34,-
42		Pomeranč - mrkev
koncentrovaný vitamín C a Beta-karoten	34,-
43		Grep - citrón a echinacea
ocení milovníci jemné, ale zdravé hořkosti	34,-

Džusy a mošty 2dcl

50		Hruškový džus	16,-
51		Černo-rybízový džus	16,-
52		Meruňkový džus	16,-
53		Jablečný mošt
z českých sadů, samozřejmě v "BIO" kvalitě	18,-
54		Jablečný mošt s červenou řepou
dokonale vyvážená chuť od eko-zemědělců "BIO"	19,-

Mléčné koktejly a lassi

- 70** **Vanilkový koktejl** 26,-
zmrzlina, mléko, vanilka, salko, 3 dcl
- 71** **Jahodový jogokoktejl** 26,-
jahody z domácích zahrádek s kouskem banánu,
salka, jogurtu a jihočeským mlékem, 3 dcl
- 72** **Meruňkový jogokoktejl** 26,-
kombinace českých meruněk, jogurtu, mléka a salka
3 dcl
- 73** **Lesní ovoce jogokoktejl** 26,-
to nejlepší z našich lesů s jogurtem, mlékem
a salkem slazené, 3 dcl
- 74** **Banánovo-oříškový koktejl** 26,-
banány z vysokých palem s buráky z podzemnice
olejné, salko, 3 dcl
- 80** **Lassi** 20,-
neslazené jogurtové mléko, mírně odlehčené vodou
okoukáno v Indii, 2 dcl
- 81** **Banánové lassi** 23,-
jogurtovo-banánové mléko neslazené, 2 dcl
- 82** **Jahodové lassi** 23,-
jogurtovo-jahodové mléko neslazené, 2 dcl
- 83** **Meruňkové lassi** 23,-
do třetice stejná jinak ochucená indická specialita

Mírně alkoholické nápoje

90		Bílé víno "Veltlínské zelené"
odrůdové jakostní víno z Velkých Bílovic, suché
džbáněček 2,5 dcl	28,-
91		Červené víno "Svatovavřinecké"
odrůdové, jakostní, suché a také z Velkých Bílovic
džbáněček 2,5 dcl	28,-
92		Pivo plzeňské
proslulý Prazdroj- 4,4% alkoholu, 3,3 dcl	25,-
93		Medovina kořeněná
prastarý alkoholizovaný nápoj z nejlepšího medu
5 cl	20,-
94		Pastis Ricard
středomořský nápoj s chutí anýzu 5 cl
podávaný se džbánkem ledové vody	39,-

Něco sladkého na chuť a hlad

M		Mysli na snídani
domácí pražená vločková směs, sušené ovoce,
banán, jogurt 320g	29,-
F		Kukuřičné lupínky "FLAKES"
zdravé kukuřičné lupínky, sušené ovoce, jablko,
mléko na zalití, 320g	26,-
Š		Štrúdl horký se zmrzlinou
obrovský a neodolatelný....., 4ks	39,-
TB		Tousty banánové s medem, zmrzlinou
velice inspirativní kombinace, 4ks	35,-
L		Lesní plody horké se zmrzlinou
sladkokyselé potěšení z českých lesů - 80g ovoce,
3 kopečky zmrzliny	35,-
J		Jogurt s medem, banány a rozinkami
nejen pro naše nejmenší návštěvníky, 200g	25,-
KM		Kus-kus medem slazený
celozrnný, Bio, čerstvé ovoce, ořechy, med, 400g	45,-
O		Ovocný salát čerstvý
banány, pomeranče, grepy, jablka, jogurt, rozinky
350g	42,-

Něco dobrého na hlad

BZ		Bageta zeleninová
cereální bageta plná čerstvé zeleniny, tofu a dressinku	39,-
B3		Bageta 3 druhy sýrů
cereální bageta, 3 druhy sýrů, čerstvá zelenina, pesto a dressing	39,-
TS		Toustíky sýrové zapékané s bazalkou
niva, hermelín, rajská jablíč ka, pórek a bazalka
4 ks	35,-
Z		Zeleninový salát čerstvý
rajčata, papriky, okurka a další čerstvá zelenina s jogurtovým dressinkem, 250 g	39,-
T		"Tarator" balkánský okurkový salát
čerstvé okurky s pikantní jogurtovo-česnekovým dressinkem, 250g	39,-
KS		Kus-kus sýrů a čerstvé zeleniny plný
celozrnný Bio s čerstvou zeleninou a sýry 400g	45,-
SS		Skopec sýrový
5 druhů sýrů, čerstvá zelenina a beraní rohy 300g	59,-
P		Pečivo - celozrnná bageta 120g	9,-

Palačinky ☒ 40cm

sladké dle původních bretonských receptur

- 1** **Javorová palačinka** 29,-
s javorovým sirupem
- 2** **Banánová palačinka** 38,-
s banánem, medem a plátky mandli
- 3** **Pomerančová palačinka** 39,-
s opečenými plátky pomeranče
- 4** **Lesní palačinka** 42,-
s lesním ovocem a zmrzlinou

slané z pohankové mouky

- 5** **Sýrová palačinka** 38,-
s eidamem a uzeným sýrem
- 6** **Nivová palačinka** 40,-
s nivou a vlašskými ořechy
- 7** **Palačinka s ledovým salátem** 39,-
s ledovým salátem a plátky rajčat
- 8** **Špenátová palačinka** 40,-
s listovým špenátem a bílým jogurtem

Proč máme dohodnutá pravidla?

- Aby nebyl zmatek
- Abychom věděli, co máme dělat
- Abychom to všichni dělali stejně

PRAVIDLA:

- *Převlékám se v šatně pod schody*
- *Své věci si dávám do šatny do police se svým jménem*
- *Při práci za barem a na obsluze mám na sobě tričko Vesmírna, zástěrku a přezůvky*
- *Tričko i zástěrku nosím každý den domů*
- *Při práci jsem čistě oblečen/a, upraven/a a umyt/a*
- *Čtu zprávy na nástěnce na skříni*
- *Do práce chodím včas*
- *Do práce chodím 15 minut před začátkem směny (neplatí pro ranní směnu)*
 - *polední směna: příchod nejdříve v 11:45 h*
 - *odpolední směna: příchod nejdříve v 15:45*
- *Když přijdu na směnu mohu sedět pouze u červeného stolku*
- *Sedím u červeného stolu - nepovídám si s barmanem ani obsluhou. Chci jíst a pít - chovám se jako host*
- *Jím dostatečně brzo před směnou nebo po směně*
- *Před směnou si chci objednat a jíst - do práce přijdu o 45 minut dřív*
 - *například v 11:15 h nebo v 15:15 h*
- *Jídlo a pití mám za nižší ceny*
- *Jsem na baru nebo na obsluze. Nepovídám si s kolegy u červeného stolu. Pracuji!*
- *Jsem na obsluze. Jídlo a pití pro pracovníky Vesmírny dávám na červený stůlek*
- *Před směnou se domluví s kolegy, kde budu pracovat*
- *Rozpis směn:*
 - Ranní směna: 7:30 - 11:55*
 - Polední směna: 11:55 - 15:55*
 - Odpolední směna: 15:55 - 20:00*

Dodržuji postup pro předávání směn:

BAR

Přicházím na bar:

1. *Převezmu od barmana objednávky. začnu připravovat nápoje.*

2. Zkontroluji vody, lednice, nádobí, pořádek a nápis s věcmi, které dnes nejsou
3. Nejsem spokojen, řeknu to barmanovi
4. Jsem spokojen, převezmu bar

Odcházím z baru:

1. Uklidím bar
2. Udělám vody
3. Doplním lednice
4. Umyji nádobí
5. Uklidím nádobí
6. Zeptám se barmana: Mohu odejít?

OBSLUHA:

Přicházím na obsluhu:

1. Zeptám se: Jaké jsou obsloužené stolky? Jsou nějakí noví hosté?
Připravují se nápoje, jídla? Jaké? Pro jaký stůlek? Je to napsáno v kuchyni?
Začnu obsluhovat

Odcházím z obsluhy:

1. Řeknu tomu, kdo mě střídá: Tady mají všechno....
Tam přišli noví hosté....
Čekám na nápoje, jídlo....
2. Uklidím špinavé nádobí ze stolů
3. Utřu stoly
4. Zeptám se obsluhy: Mohu odejít?

CO DĚLAT, KDYŽ JE MI ŠPATNĚ?

- ❖ Je mi špatně. Jdu k lékaři. Od lékaře dostanu neschopenku. Neschopenku přinesu do práce.
- ❖ je mi hrozně špatně
- ❖ volám do Vesmírny
- ❖ jdu k lékaři
- ❖ lékař mi napíše neschopenku
- ❖ dám (nebo pošlu) neschopenku do Vesmírny
- ❖ jdu domů - léčím se
- ❖ jsem zdrav
- ❖ jdu k lékaři
- ❖ lékař ukončí neschopenku
- ❖ dám neschopenku do Vesmírny
- ❖ jdu do práce

Pracovníkům Vesmírny nevolám ani neposílám zprávy na jejich soukromá telefonní čísla.

Pracovní záležitosti volám do Vesmírny na pevnou linku!

- ❑ *Během pracovní doby a na schůzkám mám vypnutý telefon*
- ❑ *V práci mobil používám jen o přestávce*
- ❑ *Délka přestávky je 10 minut*
- ❑ *Při práci rozbiji nádobí, musím ho tedy zaplatit*
- ❑ *Je málo hostů, nemám co na práci - pracuji podle seznamu*
- ❑ *Nemotám se a nepovídám si v kuchyni*
- ❑ *V práci se chovám profesionálně*
- ❑ *Při mytí nádobí šetřím vodou*
- ❑ *Všechny peníze od hostů patří do kasy (celé kavárně). Host zaplatí a pak mi dá peníze přímo do ruky - peníze jsou jen moje.*
- ❑ *Na internetu mám půl hodiny zdarma. Čas navíc platím - 80 haléřů za minutu. Za tisk platím 4 Kč za jednu stránku*
- ❑ *Chodím do jiné organizace - řeknu to ve Vesmírně*

PRAVIDLA SKUPINOVÝCH A OSOBNÍCH SCHŮZEK

- *Musím chodit na skupinové i osobní schůzky*
- *Skupinová schůze je každé druhé pondělí - trvá hodinu a půl*
- *Osobní schůze trvá 45 minut*
- *Na schůzích mluvím k věci*
- *Nemohu na schůzi. Musím se předem omluvit a říct důvod*
- *Čas schůzek nemám zaplacen*

PRAVIDLA VYBÍRÁNÍ VOLNA

- *Více dní volna nahlásím terapeutkám 1 měsíc dopředu*
- *Jeden den volna nahlásím terapeutkám 1 týden předem*
- *Ve stejný čas dostanou volno nejvýš dva lidi*
- *O volno si řeknu brzy. Mám velkou šanci, že volno dostanu.*
- *Ve Vesmírně pracuji na Dohodu o provedení činnosti. Proto nemám nárok na dovolenou. Vesmírna mi nabízí 20 dní volna. Za volno nedostanu žádné peníze. Je to napsané v Dohodě o spolupráci.*

Společenská adaptabilita - na prostředí a kolektiv, osamostatňování se - zkušenost bez rodičů, začlenění do kolektivu, zvládnání náročných a nových situací

- *zřejmě zvyklý ze školy odmítat - nerespektuje autoritu, těžko ji přijímá*
- *své názory prosazuje neadekvátně - paličatost, chce si stát za "svým" za každou cenu*

Komunikace - aktivní účast x ostych v komunikaci; adekvátní sebeprosazení v rozhovorech; srozumitelnost - smysluplnost výpovědi, artikulace, řečové zvláštnosti; zvládnání zdvořilostních frází - poděkování, pozdrav; cit pro komunikaci - vyjednávání s nadřízeným, volba tónu řeči, komunikace se zákazníkem/cizími lidmi

- *řeč mírně nesrozumitelná - podle výše stresu a napětí či entusiasmů*
- *zpočátku mírná agrese v tónu i ve vyjadřování,*
- *respektoval a více naslouchal zákazníkovi než terapeutce či jinému pracovníkovi kavárny*
- *až agresivní sebeprosazování názorů - s odkazy na minulost (matka, učitelka apod.)*
- *rád komunikuje, povídá si, sděluje své dojmy*

Porozumění obsahu sdělení - adekvátnost reakcí na výzvy/otázky; porozumění psanému textu, porozumění obsahu řeči; schopnost rozpoznat a říct "já nerozumím"

- *při poskytnutí dostatku času a prostoru většinou psanému textu rozumí - také si umí říci o vysvětlení "tomu nerozumím"*
- *i zde je však patrná jeho tvrdohlavost - "já vím, nemusíš mi to říkat" - i v případě, kdy evidentně "neví"*

Úroveň rozumových schopností - paměť na písmena a čísla; čtení; pochopení a zapamatování si principu řazení položek v jídelním lístku, principu objednávek, pracovních postupů

- *psaní - souvisí s porušením jemné motoriky - píše trochu krkolomně, ale snaží se a většinou se to dá přečíst; čtení - dobré; neumí dobře počítat, nezná dobře hodnotu peněz - těžko se mu odhaduje i počítá např. finální částka útraty za měsíc; počty neumí*
- *v jídelním lístku se orientuje velmi dobře - musí se mu nechat čas a pak vše správně najde*
- *důležité je zohledňovat jeho tempo, nechat ho "poradit si" (chce to a umí to)*

Pozornost - soustředěnost na práci/výklad; udržení pozornosti na jednu věc; distribuce pozornosti; zvládnání více činností za sebou

- *z pozornosti ho snadno cokoliv vytrhne - pozoruje okolí, hodně mu bere pozornost, když někdo mluví nahlas - nedokáže se pak soustředit na svou práci;*

musí mít vyřešeno to, nad čím zrovna přemýšlí či mít vysvětleno to, co ho zrovna zaujalo, jinak není schopen pracovat dál

- *k rozdělanému úkolu se pak umí vrátit*
- *někdy jen kýve, že rozumí, ale je to třeba ověřovat - zpětná vazba "zkus mi říct, jak jsi to pochopil"*

Motorika - jemná, hrubá, koordinace pohybů

- *jemná i hrubá motorika je narušena - je pro něj náročná práce za barem (uchopovat nádoby - hlavně menší věci, nalévat pítí apod.), ale s podporou to zvládá*
- *je pro něj těžké zkoordinovat pohyby - při zametání a vytírání (velmi pomalé tempo, křečovitě pohyby)*

Pracovní motivace - iniciativa - míra zapojení se do práce; vnitřní/vnější motivace; cíle

- *motivace téměř žádná - přichází zvenku (zřejmě od matky)*
- *nechce se mu pracovat a dělat věci, které nezná a neumí - odmítá se učit nové věci*
- *chce být mezi lidmi, chce ukázat svému blízkému okolí, že je schopen pracovat (babičce a dědovi, spolužákům ze školy, učitelce)*
- *nechce, aby mu někdo říkal, co a jak má dělat - chce si to dělat po svém a tak jak to má naučeno - nerad mění postupy, na které je zvyklý, které ho někdo před tím naučil*
- *nechce se flákat doma*

Pracovní výkon - tempo, výdrž, kvalita, kvantita; samostatnost při práci; zpětná kontrola vlastní práce; dodržování časového rozvrhu; fyzická zdatnost

- *pracuje pomaleji, je třeba respektovat jeho tempo - ve svém tempu práci zvládá*
- *výdrž kolísá podle toho, co ho baví - např. při uklízení velmi kolísá a na obsluhu má výdrž velmi dobrou*
- *fyzicky je zdatný*
- *nerad si po sobě kontroluje práci a nemá rád, když to dělají ostatní - myslí si, že vše udělal nejlíp*

Spolupráce - spolupráce a solidarita s ostatními pracovníky; vztah k autoritě - respekt, ne/nechá si poradit

- *s ostatními klienty spolupracuje dobře - umí pomáhat ostatním*
- *nerespektuje autoritu - trvá delší čas, než ji přijme*
- *nerad si nechává poradit "nemluv mi do toho, já to prostě dělám takhle - jsem tak naučený"*
- *špatně přijímá jakékoliv výtky, ale umí se zeptat, poprosit o radu*
-

Orientace v prostoru - orientace v kavárně, ve městě - cestování, doprava do zaměstnání

- *orientuje se dobře*
- *v cestování je úplně samostatný*

Orientace v čase - znalost hodin, odhad času, včasnost příchodů

- *orientace v čase je velmi špatná, nezná hodiny*
- *chodí neustále pozdě s různými výmluvami (doprava, zaspal, budík, demonstrace apod.)*
- *vzteká se, když mu je vyčteno, že přišel pozdě - ale je si vědom toho, že je to špatně*

Peníze - znalost hodnoty peněz, vztah k penězům, vnímání peněz jako odměny za práci

- *nezná hodnotu peněz, neumí si je spočítat, dělá mu problém hospodaření s nimi (hodně utrací za jídlo a pití v kavárně a neumí si průběžně kontrolovat, kolik již ze své výplaty utratil)*
- *peníze jsou však pro něho velkou motivací, přičemž chápe peníze jako odměnu za práci (tabulka s tím, co již umí a adekvátní finanční ohodnocení)*
- *není zvyklý hospodařit sám s penězi (zřejmě mu doposud k tomu matka nedala příležitost)*

Samostatnost - omluva nepřítomnosti v práci; schopnost domluvit se a najít řešení ve výjimečných situacích; rozhodování; cestování; zodpovědnost za své jednání

- *je samostatný - až moc si vše chce udělat sám, podle sebe - opět tvrdohlavost*
- *rozhoduje se velmi spontánně, zprudka, impulsivně a nechce své rozhodnutí měnit*
- *cestování naprosto bez problémů*
- *je velmi zásadový*

Spolehlivost - plnění povinností a úkolů; dodržování dohod

- *nepamatuje si termíny schůzek, nechodí včas*
- *pravidla (až na čas) dodržuje - snaží se*

Posouzení vlastních schopností - adekvátní sebehodnocení; odhad vlastních sil, možností

- *myslí si, že vše zvládne sám, chce "to" zvládat samostatně - nerad připouští, že by něco nezvládl*
- *umí se nad prací zamyslet, pozastavit se (vyhodnotit situaci) a posléze udělá další krok (zeptá se či pokračuje v činnosti)*
- *někdy přeceňuje své síly*

Jiné

- často se projevuje jeho agresivní chování - někdy má až tendenci někoho uhdít (hrozí rukou apod.), i když k fyzickému ataku nikdy nedošlo
- při zpětném uvědomění si své chyby se k terapeutkám často tulí a pusinkuje je, jakoby tím chtěl něco odčinit. Někdy to dělá ale jen tak hned při pozdravu (možná prevence nezdaru či projev náklonosti)
- potřebuje mít vše jakoby vyřešené, neustále se na něco táže a vyžaduje odpovědi - pokud ho uspokojí, vrací se "zpět" a dál pracuje

Je uzavřena mezi uživatelem a o. s. MÁME OTEVŘENO?

Obsahuje:

1) CÍL SPOLUPRÁCE:

Cílem spolupráce je, aby klient získal reálnou pracovní zkušenost a připravil se na přechod do zaměstnání na otevřeném trhu práce.

2) FORMA, PRŮBĚH A ROZSAH SPOLUPRÁCE

Pracovní zkušenost klient získá v kavárně Vesmírna (adresa), v pracovních dnech, ve směnném provozu, obvykle 4 hodiny denně. Náplň práce zahrnuje úklid prostorů kavárny, obsluhu zákazníků a přípravu nápojů.

Příprava na zaměstnání je realizována také prostřednictvím pracovních schůzí s klienty, které se konají mimo pracovní dobu.

Za práci může klient dostat finanční odměnu. Způsob, podmínky a výše finančního odměňování vyplývají z tabulky pro finanční odměňování (viz tabulka: Finanční odměňování)

Délka trvání je individuální, nejdéle však 2 roky od začátku zkušební doby.

3) USTANOVENÍ TÝKAJÍCÍ SE KLIENTA (pravidla pro uživatele viz níže)

- klient je povinen podle rozpisu směn včas docházet na pracoviště*
- klient je povinen aktivně se účastnit pracovních schůzí*
- svou nepřítomnost je klient povinen omluvit a doložit lékařským potvrzením*
- klient se zavazuje plnit své pracovní povinnosti vyplývající z náplně práce*
- klient se zavazuje ke spolupráci na dohodnutých úkolech a cílech*
- klient je povinen informovat organizaci o všech změnách ovlivňujících spolupráci*
- klient souhlasí s tím, že pracovníci organizace ho mohou dle potřeby telefonicky kontaktovat*
- klient souhlasí s tím, že v krizových situacích mohou pracovníci organizace kontaktovat jeho zákonné zástupce*

4) USTANOVENÍ TÝKAJÍCÍ SE ORGANIZACE

- organizace pracuje s klientem na osobních cílech, které si vytyčí a jež směřují k naplnění hlavního cíle spolupráce. Organizace průběžně podporuje klienta při plnění těchto cílů.*
- organizace zajišťuje kontinuitu služby a podporu v návaznosti*
- při sjednávání výše odměny má klient zajištěno rovnocenné zacházení*

– klientovi je umožněno stěžovat si na kvalitu nebo způsob poskytování služby

– organizace zajistí ochranu osobních dat klienta

5) UKONČENÍ SPOLUPRÁCE ZE STRANY KLIENTA

Klient může odstoupit od Dohody o spolupráci bez udání důvodů.

6) DŮVODY K UKONČENÍ SPOLUPRÁCE ZE STRANY ORGANIZACE

- *dosažení stanoveného cíle – klient má reálnou pracovní zkušenost, je připraven na přechod do zaměstnání na otevřeném trhu práce*
- *nalezení pracovního místa pro klienta v nechráněných nebo méně chráněných podmínkách*
- *zhoršení zdravotního stavu klienta natolik, že není způsobilý k další spolupráci*
- *nedodržování dohodnutých podmínek ze strany klienta (viz níže Postup při nedodržování dohodnutých podmínek)*
- *neschopnost organizace s klientem nadále spolupracovat – z finančních, provozních a jiných důvodů*

7) SPOLEČNÁ USTANOVENÍ

- *změny v Dohodě o spolupráci jsou možné pouze písemně a se souhlasem obou stran.*
- *Dohoda o spolupráci se uzavírá na dobu určitou – maximálně na 2 roky*
- *platnost Dohody o spolupráci končí za 15 pracovních dnů ode dne písemného odvolání ze strany klienta nebo organizace*
- *Dohoda o spolupráci je vázána Dohodou o provedení činnosti a naopak*
- *Dohoda o spolupráci nabývá účinnosti dnem podpisu a je vyhotovena ve dvou stejnopisech, z nichž po jednom obdrží každá ze smluvních stran*

INDIVIDUÁLNÍ PLÁN¹⁴⁶

<i>Datum</i>	<i>Čeho chci dosáhnout? Jaký mám cíl?</i>	<i>Proč to chci?</i>	<i>Jak toho dosáhnou? Co pro to musím udělat?</i>	<i>Jak poznám, že jsem toho dosáhl?</i>	<i>Kdo mi s tím pomůže?</i>	<i>Kdy to budeme hodnotit?</i>
červen 2004	Chodit včas do práce	Abych nedostal výpověď. Abych mohl dostat další práci	Nařídit si budíka. Mít rezervu. Vyjít brzo z domova	Podle papíru, kam píšeme příchody	Sám nebo mamka	Na další schůzce
září 2004	Chodit včas na schůzku	Abychom se na něčem mohli domluvit. Abych věděl, co se chystá nového. Abych věděl, co mi jde a co mi nejde	Napsat si to do notýsku. Koukat na to	Že na schůzky budu chodit	Já, Lívie (terapeutka)	v listopadu
únor 2005	chodit včas do práce	V klidu se převléknu, napsat čas, měnit službu	Podle budíka (nařídit si ho). Budu vycházet dřív - o půl hodiny. Mít dobrou náladu a být odpočínutý	Chodím včas. Že budou modrý nebo černý čáry na papíře se správnými příchodami	Mamka, já sám	Na další schůzce

¹⁴⁶ Individuální plán zde mapuje tři časová období.

PŘÍLOHA 7 Finanční odměňování

OKRUHY	PRACOVNÍ ČINNOSTI, POVINNOSTI A DOVEDNOSTI	ÚROVEŇ ZVLÁDÁNÍ	FINANČNÍ ČÁSTKA
A	ÚKLIDOVÉ PRÁCE <i>okruh s úklidem toalet okruh se zametáním a vytíráním</i>	☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí	
	PRÁCE NA OBSLUZE <i>znalost jídelního listku umět udělat objednávku komunikace se zákazníkem</i>	☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí	
B	PRÁCE ZA BAREM <i>práce a úklid baru příprava nápojů</i>	☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí	
C	PRACOVNÍ POVINNOSTI <i>znalost a dodržování vnitřních pravidel aktivní účast na pracovních schůzích řádná omluva a doložení nepřítomnosti včasné příchody</i> OSOBNÍ HODNOCENÍ <i>práce bez podpory pracovní nasazení schopnost spolupráce s kolegy dovednost "najít" si sám pracovní činnost</i>	☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí ☐ neumí ☐ učí se ☐ umí	

UKLÍZEČ:

Uklízel jsem WC, leštil zrcadlo, výlohu, dlaždičky, zametal, vytíral, vysával, utíral stolky.

Umím uklízet s podporou.

Potřebuji, aby mi říkali, co mám dělat.

Naučím se postup.

Naučený postup nerad měním.

POMOCNÝ ČÍŠNÍK:

Obsluhoval jsem hosty. Psal jsem objednávky na lístek. Lístky jsem dával na bar a do kuchyně. Roznášel jsem jídlo a pití. Sbíral jsem špinavé nádobí.

Rád obsluhuji lidi.

Umím být slušný a pozorný.

S lidmi se snažím domluvit.

Umím obsluhovat samostatně, když mám na to klid.

POMOCNÝ BARMAN:

Dělal jsem kávy, čaje, limonády, freše, čokoládu, kakao, svařené víno. Naléval jsem džusy, víno, medovinu. Myl jsem nádobí. Doplněval jsem zásoby.

Umím pracovat s kávovarem, myčkou, frešovačem.

Umím mýt nádobí.

Pracuji pomalu.

POVINNOSTI:

Hlídám si směny.

Umím si vyměnit směnu.

Používám diář.

Umím si vyřizovat věci sám (například dovolenou).

Umím mluvit s lidmi po telefonu.

CO JEŠTĚ UMÍM:

Vím, že práce není zábava. Práce je povinnost.

Baví mě chodit do práce.

Rád dělám věci postupně a pomalu.

Nemám rád, když mi do práce někdo mluví.

Umím se zeptat, když něčemu nerozumím.

Umím říct pravdu.

Umím říct, co potřebuji nebo když něco nechci.

Nemám rád změny.

O změnách chci vědět předem.

Pomáhám kolegům.

Umím číst a psát.

CO SE JEŠTĚ UČÍM:

Přijít včas do práce.

Přijít včas na schůzky.

Dodržovat pravidla.

Domlouvat se, poslouchat ostatní.

Uklízet po sobě. Mít pořádek na pracovišti.

Zavolat a omluvit se, když nemůžu přijít.

Být trpělivý a slušný k lidem, kteří se mi nelíbí.

PŘÍLOHA 9 - Rozhovory s bývalými uživateli/kami PTP

Struktura kladených otázek na dané tematické okruhy:

1. Motivace ke vstupu lidí s mentálním postižením do pracovních-tréninkového programu v kavárně Vesmírna a změna této motivace v průběhu PTP.

- 1) Proč jsi začal/a chodit do Vesmírny?
- 2) Jak jsi se o práci dozvěděl/a?
- 3) Šla/šel jsi do práce hned po ukončení školy?
- 4) Kvůli čemu si sem začal/a chodit?
- 5) Chtěl/a si pracovat? Věděla jsi, co to všechno obnáší?
- 6) Chtěl/a jsi to ty nebo se tak rozhodli rodiče?
- 7) Čeho si chtěl/a dosáhnout? Co ses chtěl/a hlavně naučit?
- 8) Věděl/a jsi, co je to za práci? Už jsi někdy někde předtím pracoval/a?

2. Vědomí si pracovních povinností a postojů k práci v průběhu PTP

- 9) Jaké to pro tebe bylo chodit každý den do práce? Líbilo se ti to?
- 10) Co by se stalo, kdyby jsi do práce nepřišel/a?
- 11) Bydlel/a jsi daleko od "Vesmírny"?
- 12) Bylo to těžké dojíždět? Jak ses to naučil/a? Kdo ti v tom pomohl?
- 13) Měl/a jsi ještě po práci čas na své koníčky? Mohl/a si dělat ve svém volném čase i to co předtím, než jsi začal/a chodit do práce? Pokud ne, čím to bylo?
- 14) Potkal/a jsi zde nové kamarády?
- 15) Cítíš se víc samostatný/á, nezávislejší na rodičích?
- 16) Stýkáš se ještě s kolegy s práce?

3. Pozitiva a negativa pracovní zkušenosti v PTP očima respondentů

- 17) Co se ti nejvíc líbilo na práci?
- 18) Co se ti nelíbilo na práci?
- 19) Učil/a jsi se něco zbytečně? Co a proč?
- 20) Co bylo ve "Vesmírně" pro tebe nejtěžší?
- 21) Chtěl/a by jsi ještě pořád něco zlepšit, něco, co se za tu dobu v kavárně nepodařilo?
- 22) Máš pocit, že se chceš ještě něco naučit? A co?
- 23) Na co jsi si špatně zvykal/a a co šlo hned dobře?

4. Zhodnocení PTP a co z tohoto programu lze uplatnit v běžném čili nechráněném zaměstnání z pohledu bývalých uživatelů/ek

- 24) Co se ti na spolupráci s terapeutkama líbilo?
- 25) Co se ti na spolupráci s terapeutkama nelíbilo?
- 26) Co se dělo, když jsi něčemu nerozuměl/a?
- 27) Pomohla ti nějak práce ve "Vesmírně" při hledání další práce? V čem a jak?
- 28) Už jsi našel/a nějakou práci?
- 29) Můžeš v nové práci uplatnit něco z toho, co jsi se naučil/a tady?
- 30) Jaký to pro tebe bylo tady pracovat?

ROZHOVOR "G"

Věk: 31 let

Dg.: lehká mentální retardace

"G" žije v Praze v chráněném bydlení¹⁴⁷. Absolvovala zvláštní učiliště - výroby trvanlivého pečiva. Nyní pracuje jako brigádnice v Graftonu (rozdává noviny "Metro"). Pomocí "Tranzitního programu" si hledá práci a to přibližně rok a půl.

T: Proč jsi začala chodit do Vesmírny, ta počáteční věc, která tě k tomu vedla.

G: *No, mě vedlo k tomu to, že jsem vlastně potom už ztratila práci, neměla jsem žádnou, tak jsem hledala prostě nějakou dobrou práci, kde bych se mohla nějak uplatnit a jednoho dne jsme šly s mámou po Václavském náměstí, zašly jsme dolu do vestibulu do metra na Muzeu a tam se něco odehrávalo - nějaký Kafemletí a vlastně tam se mě zeptali, jestli bych nechtěla pracovat v kavárně ve Vesmírně, tak jsem řekla, že ano.*

T: To se tenkrát úplně rozjždělo, že jo?

G: *No, to se rozjždělo vlastně, to já ani nevím, jak to tady vypadalo, než se to rozjelo, tak se to pořád upravovalo díky tomu, alevim, že vlastně šla na nějaký pohovor kvůli té práci tady. Napřed jsem tu byla jako brigádnice.*

T: Takže jsi nepracovala každé den.

G: *Každé den ne. Ale jenom jako na brigádě jsem tu byla. Pak v počátku dalšího času se stalo to, že jeden z těch klientů, který tady pracoval, odešel z nějakých důvodů, takže jsem tu nastoupila já na tu práci místo něj.*

T: Aha, tak to je příjemný, teda nevím, jestli to pro tebe bylo příjemný.

G: *Já jsem se každé den ráno modlila, abych se sem konečně dostala jako normálně pracovat a ne jako brigádnice.*

T: A před tím jsi pracovala kde?

G: *Byla jsem na Národní třídě v Komerční bance, tam jsem pracovala jako přepojovatelka v takovém malém kamrlíku a bylo to hrozný teda. Čtyři hodiny tam pořád sedět sama.*

T: Nebavilo tě to.

G: *Ne, furt jsem někam chodila, že jo a jednou se stalo, že jsem si tam dokonce dala dvacet a zvoní telefon a já, jak jsem ještě byla z toho spaní zblblá, tak jsem do telefonu řekla: "Vy jste mě vzbudil". A on to byl šéf té banky. To byla síla. To jsem se přeřekla a on najednou vylítnul za mnou jak rachejtle do té kanceláře a říká: "Prosím Vás, co mi to říkáte, snad si tady těch dvacet opravdu nedáváte. To byla síla. Pak propouštěli lidi, že jo a já jsem bohužel mezi těma propouštějícíma byla taky a měla jsem z toho takový psychický problémy, že jsem se z toho zdravotně zhroutila a trvalo dlouho, než jsem se dala dohromady. Pak jsem dělala ve Vysočanský nemocnici pomocnici těm sestřičkám. To jsem je musela tahat z postelí, sprchovat je, krmit je.*

T: To bylo asi i fyzicky náročný.

G: *I psychicky! Protože v té koupelně, kde jsem byla prostě umyvadla a to, tam byly i vozejky s mrtvejma lidma. Mě to dělalo prostě i na psychiku problémy, hrozný. Už to potom bylo pro mě katastrofální tohle.*

T: A potom, když jsi sháněla práci tady po té asistenci, tak jsi sháněla úplně něco jinýho, tak jsi už věděla, že třeba nechceš pracovat v bance, nechceš pracovat ve zdravotnictví? Měla jsi teda nějakou vizi, co bys teda chtěla dělat?

G: *Něco v nějaký kanceláři, něco dělat na počítači, něco vyřizovat po budově. No a teď vlastně už snad budu mít tu novou práci už od prosince nebo od ledna, tak vlastně budu jak je Národní divadlo, tak budu na Akademii věd běhat, vyřizovat nějaký věci, že jo, nějaký papíry, nějaký obálky, něco třeba i mimo budovu a takže každý den budu mít čtyři hodiny běhání.*

T: No, to já si myslím, že tohle by tě docela bavilo. Hlavně, aby tam byli příjemný lidi.

G: *No, já si myslím, že budou, že tam nebudou žádný problémy s lidma. Já co jsem tam byla, podívala jsem se dovnitř, jak to tam vypadá a je to tam hezký.*

¹⁴⁷ Určeno lidem, jejichž schopnosti jsou sníženy zejména v oblastech osobní péče a péče o domácnost, kteří chtějí žít samostatně v běžném prostředí. Součástí služby je poskytnutí bydlení v bytě, který pro uživatele představuje domov, je spravován poskytovatelem, je součástí běžné zástavby a uvnitř jeví všechny základní znaky běžného bytu a jeho provozu (zejména vedení společné domácnosti s možností individuálního hospodaření). Tato služba je časově neomezená. Cílem poskytovaných služeb je podpora soběstačnosti uživatele, případný návrat do vlastního domácího prostředí nebo alespoň zachování či obnovení původního životního stylu.
< <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.asp?id=73>>

T: Můžu se tě ještě zeptat, co byla taková hlavní věc, čeho jsi tady chtěla dosáhnout, když jsme tě sem přijali, chodila jsi do programu, tak co byla taková ta úplně nejhlavnější věc, jestli to byli peníze, nebo to, že jsi se chtěla něco naučit, to že jsi chtěla být s lidma.

G: Já jako abych pravdu řekla, tak u mě na penězích nezáleželo nikdy vůbec. Kolik jsem si vydělávala, tolik jsem si vydělala. Vim, že je spousta jinech lidí, kterým šileně záleží na tom, kolik dostanou peněz. U mě hlavní roli hrálo to, že vlastně já jsem chtěla být mezi lidma, to je hlavní věc pro mě, protože já jsem dost komunikativní a já když nejsem mezi lidma, prostě chci víc lidí kolem mě a chci říct, to je tak a tak, a když kolem mě nikdo není, tak mám pocit, jakobych třeba ani neměla to právo mezi těma lidma být a to, že jo. U mě bylo vlastně důležitý i to, že tady byli lidi, který mě dokázali pomoci ve všem, co jsem potřebovala, když jsem třeba měla špatnej den. Já jsem třeba se chtěla naučit i tady v tý kuchyni něco. Ty koktejly různý. Naučila jsem se, já jsem dřív byla dost taková roztěkaná, netrpělivá a snažila jsem se tady být hodně trpělivá, pracovitá, naučit se různý věci, který jsou potřebný třeba i uklízení těch toalet. To dělám teď pravidelně každý den a to tak, že uplně všude se to blyští.

T: A před tím jsi nemusela uklízet záchody u vás na "bydlení"?

G: Musela.

T: A uklízela jsi to jinak?

G: Právě, že jo. V tomhleto jsem se právě snažila nák zlepšit. I třeba to mytí nádobi. Já totiž, když třeba doma meu nádobi, tak máma furt nadává, že je to pak mastný a tak říkám: "Mami, já za to nemůžu, já mám náký divný ruce". Tak se to snažim to nádobi umejt pořádně. Takže takhle no. Moje hlavní motto k tomu být tady je: být mezi lidma, jsem šileně komunikativní, hodně upovídáná, že jo, takže je aspoň se mnou sranda, teda doufám, že je se mnou sranda. Takže jako opravdu, mě třeba kolikrát, jak jsem rozdávala dejme tomu třeba to jídlo, že jo tak jsem se kolikrát přerěkla. Já místo toho, abych lidi požádala o špinavý nádobi, tak se mi stalo, že jsem je prostě najednou požádalo o špinavý prádlo.

T: To si pamatuju, to jsme byly spolu na směně, to jsme se tomu spolu řečtaly. To se stane.

G: Já, když jsem tady byla na brigádě a stalo se mi to, tak já jsem se příšerně styděla, červenala se a řikla si pane bože, já jsem snad už zralá do Bohmic. Tak jsem šla za K., to tady ještě byla vedoucí K. a když jsem jí to řikala, tak jsme se tak smály a řikala: "To je v pohodě, to se mi už taky stalo". No a pak se mi to stávalo dost často. Fakt jsem měla v týhle kavárně dost obrovskou radost. Já jako vždycky jsem se do týhle kavárny šileně moc těšila, šileně. A když jsem měla náký špatný dny, když to se mnou vypadalo, že to se mnou půjde úplně dolů, tak jsem prostě cíla, že i když mi bylo příšerně zle, že vy mě z toho dostanete. To bylo strašně moc krásný.

T: Já myslim, že tohleto funguje i naopak, když máme zase my špatnej den, tak vy to umíte krásně vycítit. Taky nám to dát najevo a pomoci nám.

G: No, já jsem takový rozesmívadlo.

T: A jaký to pro tebe bylo, chodit každéj den do práce, vědět, že vlastně každéj den sem musíš, na různý směny - čtyři hodiny denně, odněkud dojíždět sem.

G: No, jako řeknu po pravdě, že kdybych neměla na bydlení čtyřnohý kamarády, který mě na to vždycky v klidu připravovali tím, že si ke mně vlezli vrněli, nechali se ode mě hladit. Dostávali ze mě tu nervozitu tím, že se jem hladila.

T: Takže byla jsi z toho nervózní, že musíš někam chodit? Že třeba nemáš čas na jiný věci?

G: No, že vlastně, i po ránu jsem prostě chtěla dyl spát, protože jsem věděla, že třeba budu na odpolední, nebo prostě tak jsem musela ráno vstávat - a ještě ta práce na tom bydlení a pak když jsem šla sem, tak už jsem byla úplně jako unavená tam z toho běžnýho života u nás.

T: To byla taková druhá práce tam, vid'? Uklízet všechno, ty jsi řikala, že jste vlastně museli i připravovat snídaně...

G: Už toho bylo na mě moc, já když vycítim, že je něco na mě moc, tak už to jde se mnou prostě pomalu a už nevím, co mám dělat dřív, protože já třeba teď na tom bydlení jsem zvyklá dělat jednu práci, udělat jí až do konce a pak teprve jít k další, jenomže tam to bylo dřív, když jsem ještě chodila sem do kavárny tak, že dokud jsem nedodělala jednu práci, tak jsem musela letět k další práci a už potom jsem věděla, že musím jít do další práce. Jo, a všechno se mi to začalo motat, takže já už jsem prostě byla taková připravená na to, že nemůžu vědět, co mám dělat dřív. Mě už to znervózňovalo. Řikala jsem si ne, prostě takhle to nejde. Že prostě to jde jedině tak, že...

T: Mohl ti v tom třeba někdo pomoci?

G: Právě, že moc ne, že vlastně. Tam na tom bydlení, že jo, tam není nikdo pořádně, kdo by mě řekl: v klidu, v pohodě, to zvládneš. Nebyla tam v tu chvíli žádná podpora. Letěla jsem na nákup, pak uklízíš, pak k honem k mámě do školky na oběd, z oběda sem pěšky do práce, z práce potom, když jsem měla odpolední pak na bydlení.

T: A jak to je dalo na to bydlení?

G: To musíš jet z I.P. Pavlova na Budějovickou, na Budějovický u polikliniky jezdí stodevadesátrojka, takovejch dest až patnáct minut autobusem a už jseš tam. Ale je to složitý někdy.

T: Hm, tak to je taková skoro hodina, ne?

G: No, to jo, právě. Teď si vem, že když tam člověk přišel, tak tě tam už zas honem hnali do práce a večer až teprve kolem sedmý hodiny jsem mohla jít do pokoje.

T: Takže máš pocit, že i to, že jsi měla hodně práce v tom vašem bydlení, mohla pak ovlivňovat tu práci tady? Že už jsi byla unavená z toho, co děláš tam. Že třeba tady jsi kolikrát kvůli tomu nemohla pracovat tolik, kolik bys chtěla?

G: *Právě kolikrát i při týhlectý práci, že jo, než jsem si prostě cestou uvědomila, že jdu někam zase pracovat, že se zase vracím tam do toho svýho. To byl kolotoč.*

T: A věděla jsi, že s tím taky něco můžeš udělat? Třeba tady s námi skončit spolupráci s tím, že to je třeba pro tebe hodně náročný. Přemejšlela jsi o tom někdy?

G: *Ne, já jsem se snažila to vydržet.*

T: To je sice dobrý, ale aby se člověk potom zase úplně nezruinoval.

G: *No, už to na mě vypadalo potom ke konci, jak jsem měla psychický problémy, že jo už. Úplně to ve mně...No absolutně už jsem. Já se nepřetvařuju, já vůbec, já prostě, když se mnou není něco v pořádku, tak to je na mě vidět. Někteří se přetvařuju, prostě aby dokázali, že je všechno v pořádku, ale ve vnitř jsou chudinky v tu chvíli. Já ne, mě prostě, když něco je, tak už to je na mě vidět - mám špatnou náladu, jsem nekomunikativní, chci být prostě sama, jako uzavřená prostě a buď si čtu nebo prostě je to potřeba pro mě.*

T: To je potřeba skoro u každého. A co třeba kamarádi tady, kolegy, co jsme tady měli? Pomohli ti někdy třeba z takovýchle věcí, tvých osobních? Z problémů? Nebo našla jsi tady vlastně někoho, kdo by byl pro tebe fakt ten kamarád, přítel?

G: *No, bylo tady těch lidí hodně, ti řeknu a byla jsi to i ty, samozřejmě a bylo to spousta těch asistentů hlavně, co tady byli. Když na mě viděli, že není něco v pořádku, tak prostě tušila jsem i cítila jsem z nich, že mi určitě pomůžou, když jim řeknu, že ať si to nechaj sami pro sebe, že to nikomu jinému neřeknou. A prostě, že jsem byla v takovym přátelskym kruhu lidí, kteří věděli už předem, že když jsem otevřela dveře a už věděli, že už asi prostě někde litaly hromy blesky.*

T: A stýkáš se ještě s někým? Myslím teďkon jako z kolegů?

G: *No, já když jsem přijdu, tak tu vidím Patrika, ale toho, když vidím, tak nevím. Prostě jsem ho nikdy nebrala tak za svýho blízkýho. On třeba kolikrát, když jsem s ním pracovala, tak mě zkrátka vytočil a ten Petr ten Grundza - ten byl výbornej, ten byl na mě taky strašně moc hodnej. Tak si vzpomínám taky hodně na něj. Já teď vůbec nevím, co s ním je, co teď dělá. Ráda bych ho někdy viděla.*

T: Máš pocit, že je pro tebe ideální pracovat čtyři hodiny denně?

G: *No, to je úplně ideální věc pro mě, protože těch osm hodin, to já bych se úplně zbláznila.*

T: To je fajn, že si to umíš takhle sama říct, že to cejtíš tuhleto hranici.

G: *Třeba jak mi kolikrát nebývalo dobře, tak už prostě to bylo na mě vidět, že už, že tady ve mně to mozkový centrum, takovej arzenál, že mi to vlastně dá vždycky takový znamení, že se něco děje tady v tom celým mym já, že, že jako prostě není něco v pořádku. Já to rozeznám a potom vim, že mě třeba za chvilinku začne bolet hlava, třeba na mě působí i změna počasí. Prostě absolutně trpím na změnu počasí, to je hlavní, ale když má ještě třeba něco jinýho přijít, nějaký problémy, tak je mi blbě od žaludku, hlavě mě bolí a pak další den už "to" mám samozřejmě. Měla jsem takový problémy kolikrát, že vlastně jsem nevěděla, cí já vůbec jsem. Jestli jsem vůbec na zemi, nebo kde já vlastně jsem, prostě už mi to nepřemejšlelo. Každěj, když prostě do mě něco, jeden z týhle strany, druhej z týhle strany...*

T: Je třeba se někdy zastavit, v klidu v pohodě, sednout si doma, vykašlat se taky někdy na ostatní, myslet taky na sebe.

G: *Jenomže já se snažim právě. A já jim říkám, jestli mě někdo dneska vytočí, tak bude mít se mnou, co dělat. Fakt už normálně, to nemá chybu.*

T: A co bys tak řekla, co se ti tak nejvíc líbilo tady na tý práci. Co prostě se ti fakt nejvíc líbilo.

G: *Mě se tady vlastně líbilo to, že i tady bylo hodně legrace...*

T: To je furt o těch lidech, že jo? Že máš ráda ten kontakt s těma lidma...

G: *To je prostě, pro mě to je celý moje já, jo todle no. Že ty lidi mi dodávali taky hodně síly a vim, že byli lidi, který se se mnou rádi bavili, že prostě...*

T: Jde spíš o lidi jako o zaměstnance - o nás všechny, který jsme tady pracovali spolu nebo o hosty?

G: *No, ono šlo právě o obojí. Ne, o ty jedny konkrétní, ale o obojí. Že i ty lidi, co sem přišli, že se ke mně chovali slušně a já k nim, samozřejmě. Přece se k nim nebudu chovat jako ňákej to, ne...*

T: Máš pocit, že ses tady učila něco zbytečně? Že to už ani nepotřebuješ nikde, že prostě nějakou věc, kdy si říkáš: proč já jsem se to vlastně vůbec učila, když to vůbec nepotřebuju k tomu životu.

G: *No, já myslim, že nic zbytečného jsem se nenaučila. Já jsem se spíš naučila takový věci, který jsou potřebný. Třeba my u nás nemáme myčku na nádobí a vy jste mě naučili s tím małym miminem, s tou myčkou, malinko zacházet taky. My to všechno myjeme ručně, takže u těch pomalejších to trvá třeba dvě hodiny. U mě to trvá třeba půl hodinky, ani ne. Já jsem rychlomyčka.*

T: Tak to jí ani nepotřebuješ tu myčku na to nádobí.

G: *Ne, já třeba to auto, jak jsem dneska čistila, tak za půl hodinky bylo vyčištěný. Já jsem se s tím neprala, pořádně jsem to vysmějčila - úplně jak nový.*

T: Co bylo pro tebe nejtěžší, už jsem se ptala, co se ti líbilo a tak, ale co bylo naopak pro tebe hodně těžký, co jsi musela nějakým způsobem překonávat, co nešlo jen tak lehce a hladce.

G: *No, úplně si pamatuju ty stolky. To už kolikrát jsem si popletla i ty stolky, třeba to jídlo někdy jsem nesla někam jinam, než jsem měla.*

T: Takže i ty názvy stolků, i to kde ty stolky jsou.

G: *To taky, ale i ty lístečky, že jo - co patří do kuchyně, co nepatří do kuchyně. Ted' ještě ty lístečky na tu nástěнку srovnávat, že jo.*

T: Takže i objednávky a hlavně, když je firmol večer...

G: *To taky byla pro mě síla a kolikrát jsem třeba už nevěděla, jestli už odbijí pátá nebo šestá hodina a už jsem prostě nevnímala kolikrát. Snažila jsem se jo, jak jsem mohla dle vlastních sil a možností, ale prostě stejně...*

T: My si toho vážíme.

G: *To je hezký, já si vážím u vás toho, že vlastně...šokovali jste mě s tím, jak jste se mnou minulý rok loučili. To byl hotovej šok, já jsem to nečekala. Já jsem si myslela, že to bude takový skromnější.*

T: A co si nečekala?

G: *Že prostě najednou, že jo prostě budu stát před takovou haldou lidí a budu se s vámi loučit, jako vaši spolupracovníci a ted' ...*

T: Vždyť si taky byla naše spolupracovnice. S každým se přece loučíme.

G: *Ale já jsem si prostě myslela, že to bude takový skromnější, takový jako se to dělá u těch ostatních, že si prostě jenom tak sednou, něco si popovídaj a tak, ale při vánoční besídce, že se tolik lidí bude soustředit na mě...Já jsem si říkala, pane bože, vždyť já nejsem žádná herečka, žádná zpěvačka.*

T: Taky to třeba mohlo bejt jenom proto, že tě prostě máme rádi. Ale jsem ráda, že se ti to líbilo.

G: *Teda musím říct, že mě to úplně vzalo, jo.*

T: Ty jsi četla taky ten tvůj dopis, to bylo taky příjemný. A je ještě něco, co ses třeba tady učila a úplně ti to třeba ještě nejde. Něco co bys třeba chtěla ještě vylepšit a zlepšit. Je něco takovýho? Máš pocit, že ještě něco není úplně dotažený do konce?

G: *No, to mytí nádobí - problém.*

T: A v čem?

G: *No, problém v tom, že já třeba myju ty hrnce a jak jsou špinavý od těch spálenin, tak nejdou pořádně vydrbat a já už toho mám kolikrát plný zuby. Já už jsem jim kolikrát řekla třeba nechtěně, že už jim ty hrnce hodím na hlavu. Už jsem toho prostě měla plný zuby, jak dřes do těch hrnců a když to nejde ven, tak zkoušíš zase jinej preparát na to. Já prostě těma svýma rukama no.*

T: Tak já zas myslím, že tady ses to nádobí naučila mejt. Tady zase nedhrnem žádný hrnce, to ses tady až tak naučit nemohla, hrnce tady drhnou kuchaři.

G: *No, ale vem si třeba, jak mi máme u nás malinkou kuchyňku, tak vlastně i to nádobí musíš dávat na zem, protože se to na tu plochu, co tam je, nevejde, že jo. To máš dva tři hrnce, spoustu talířů, hrnečků...kolikrát jsem z toho úplně na mol.*

T: A máš pocit, že ti třeba něco ze začátku nešlo a pak ses to naučila - čím to vlastně bylo, že ti to na začátku nešlo a pak ti to šlo nakonec, čím to bylo? Jestli vůbec něco takovýdleho je? No, to je možná ted'kon těžká otázka.

G: *Ne, ne, ne. Pro mě vlastně, jak jsem uklízela ty záchody, tak jste byli se mnou dost trpělivý. A já prostě jsem si myslela, že stačí jenom ten záchod zamést a vytřít.*

T: A bylo to jinak? Chtěli jsme po tobě něco jinýho?

G: *Třeba ty dlaždičky a to, ale naučili jste mě vlastně i ty dlaždičky drbat, že jo. Protože u nás v koupelně máme taky dlaždičky, takže třeba okolo těch dlaždiček někdy ta špína nebo v tom sprchovym koutu, to musím vzít nákej ten tekutej prášek a drbat dokud to nejde ven. Ale tady ty záchody třeba jsme se snažila, aby byly úplně jako nový, to jste mě naučili hlavně vy. Já u nás se přiznávám, že jsem ty záchody docela odflákla, jak to bude vypadat, tak to bude vypadat, ale tajhle prostě jste mě to naučili pořádně.*

T: Takže ted' to děláš tak, jak ses to naučila tady?

G: *No, musím. Každý den pravidleně. Ráno přijedu, že jo z těch novin, začínám drbat všude záchody, koupelny, všechno. A když tam někdo po mě přijde, tak říká, Ježiši tady se to leskne jako nový.*

T: Tak to je příjemnej pocit, ne? Žes to udělala ty tu práci...

G: *No, ted' ještě polejvat tu podlahu tím savem, ted' někomu to pak smrdí - jedný mojí asistence, ale mě ta podlaha voní! Já v tom nevidím žádný problém, a jsou lidi, kterým to děsně smrdí a musíš to vzít tím cifem. Já se s tím neperu.*

T: A můžeš říct, co se ti třeba nejvíc líbilo na spolupráci s terapeutkama, vyloženě myslím s holkama, se mnou. Ale nemusíš mluvit o konkrétních lidech. Jenom tak obecně, co se ti třeba líbilo.

G: *Vy jste byly moje největší podpora, byly jste moje takový jakoby zdvihadlo nahoru, vlastně z těch starostí a problémů jste se mě snažily dostávat, když jsem vám to řekla a byly jste pro mě i obrovskou podporou v tom, že když jsem tady třeba měla s nějakým klientem někdy to, i když jsem se snažila si to s ním v klidu vyřídit a to, tak mi prostě nechtěl rozumět, tak jsem se vám to snažila říct, aby jste věděly, že to...*

T: A stávalo se ti to?

G: *No třeba s tím P., když jsem se vytočila třeba kvůli P., nebo kvůli tý Janě - s ní jsem měla taky občas problémy, nebo s tou Z. Ale vy jste se mě vždycky snažily postavit na nohy, stoupnout si nahoru a jít, abych šla dál prostě. Vy jste mě opravdu vždycky z toho, já jsem to vycítila, že prostě tu nejste od toho, aby jste mě nechali v tom nejhorsím.*

T: A je něco, co se ti naopak nelíbilo, jestli si vzpomínáš na něco, co byl pro tebe třeba špatnej zážitek.

G: *No, vzpomínám si na toho Vaška, na toho kuchaře.*

T: Já jsem teďkon myslela s terapeutkama. Vašek, to necháme bejt, to vim...

G: *Já si myslím, že jste na mě ošklivý nebyly nikdy. Spíš jste se mnou měly hodně velkou trpělivost a nestalo se mi nikdy, že byste to se mnou mluvily ošklivě.*

T: To ani jsme s tebou nemusely mluvit ošklivě, ale jestli je něco takovýho, kdy by sis řekla, tak tohleto by třeba mohly udělat i jinak, víš jestli ses třeba sama zastavila a cítila jsi, že by jsme to mohly řešit třeba i nák jinak.

G: *No, třeba dejme tomu, jak se tady třeba ten M. s tím M., jak kolikrát třeba se tady handrkovali, jak tady furt dělali ty ptákoviny, tak prostě nelíbilo se mi to, jak tady pořád dělali ten rambajs, tak měly jste být ihned u toho a prostě jim říct, ať si to jdou vyřídit třeba někam jinam. Jo, a nebo třeba počkat, jestli si to vyřídí mezi sebou sami, a když ne tak neprve zasáhnout, jo.*

T: Máš pocit, že jsme tenkrát nezasáhly?

G: *No, že jste v pravou chvíli nezasáhly. Že vlastně u nás, když se něco děje, tak se to snaží člověk jako prostě někdy vyřešit sám, ale když to nejde tak prostě holt musí zasáhnout někdo jiný, ale on to ten jiný dokáže vlastně ihned vycítit a říct, že něco není v pořádku. Prostě se to snaží nějakým způsobem zkorigovat, aby všechno bylo v pořádku.*

T: A co se třeba dělo, když ti jsi něčemu nerozuměla, něco třeba když mi ti něco říkáme, nebo když se tady něco děje, nebo komunikace s hostama. Co se dělo potom? Nechala sis to pro sebe nebo se to dalo nák řešit?

G: *No, já si myslím, že se to dalo řešit, i když já jsem se snažila všelijaký věci pochopit, ale byly věci, že jo. Mě se stalo, že sem jednou přišel jeden pán a byl strašně opilej a chtěl tady tím (ukazuje na klavír) projít a myslel si, že už jsou tady dveře, že si otevře, že se dostane do vedlejšího baráku a já mu říkám: Pane nezlobte se na mně, já jsem se trochu i bála, protože jsem nevěděla, jestli mi nedá pár facek náhodou, že se k němu přiblížím, tak jsem šla pomalinku a říkám: Pane, tady nejsou dveře. Dveře jsou támhle, tady jste v kavárně, támhle jsou dveře zvenku. On se naklonil a já jéje teď bude fackovaná. Já se vozralejch lidí teda dost bojím, já se k nim vůbec ani nepřibližuju, prostě vim, že jsou vopilý, něco z nich cejtím divnýho a něco mi říká, dávej si na to pozor. Takže v tom případě, couvám, couvám, couvám a pak se zastavím a čekám, co ten opilej člověk udělá, jestli mi nebude chtít jednu natáhnout nebo tak. Mě třeba i ty lidi někdy překvapej. Já nesnáším, když někdo mluví sprostě, já prostě, když slyším ty mladý holky v autobuse i ty kluky, tak říkám, že si nestrčej ten chlebník jinam. Já bejt jejich matka, tak už je vyhodím z autobusu, ať si to říkaj někde jinde. Nesnáším to. Já si říkám, co to dneska s tou mládeží je, to je strašný. I když jsem mladá, tak bych si takhle nedovolila mluvit, já teda ne.*

T: Pomohlo ti to, že jsi pracovala tady ve Vesmírně, nák při hledání nový práce. Co z toho, co jsi se tady třeba naučila ti pomohlo...

G: *No, určitě mi to pomohlo v tom, že tady byly různý typy lidí, různý možnosti.*

T: Že jsi měla možnost toho setkání?

G: *No, já jsem si vždycky u těch lidí myslela, že mi řeknou nějaký nový informace, jak lze, jak se dá prostě třeba i jinak pracovat, prostě jak se dá i najít nějaká nová práce, že jo a takový ty všelijaký věci. A vlastně jak jsem v tom Tranzitním program, tak jak jsem začla chodit do toho metra pracovat, tak vlastně mi s tím pomohla i ta Martina, že jsem tam šla, přihlásila se tam a už to šlo jak po másle. Ale můžu ti říct, že jsem se asi třikrát v tomhleto týdnu s tou mojí nadřízenou pohádala.*

T: A ty teďkon pracuješ v tom metru, rozdáváš noviny.

G: *Ale kancelář je tady dole na Václaváku v Graftonu. Ono se jí furt na mně něco nelíbilo, furt na mě byla taková jak pes, já jsem prostě už začala bublat.*

T: A co se jí nelíbilo?

G: *Že jsem něco přinesla pozdě, že jsem něco zapoměla a já jsem si jí to snažila vysvětlit, jenomže ona si povídala svou a mě už prostě pomalu docházela trpělivost a už jsem jí prostě, když už jsem začala bublat, tak už prostě na mě bylo vidět, že už už už...prostě nesnášela jsem jí. Za to její chování. Oni některý ty holky kancelářský tam jsou příšerný, to jejich chování - to je hrozný.*

T: No jo, to je taky setkání s typem člověka. Taky to k něčemu je. Vědět, že všichni lidi nejsou jenom hodný.

G: *No to je pravda, taky do toho Graftonu jsem musela jet naposledy ve čtvrtek a už jsem si říkala, doufám, že už se tu delší dobu neuvidíme.*

T: Aha, takže jsi teď dala jakoby výpověď?

G: *Ne, ne. Já jsem nedávala žádnou výpověď, já jsem jí tam jenom dala nějaký věci, který ona potřebovala a říkala jsem prostě sama sobě, ne jí, že doufám, že už jsem delší dobu nebudu muset vkročit. To je na mě, jestli dám výpověď, ale ještě budu do konce listopadu pracovat.*

T: A jak často tam pracuješ?

G: Každý den, kromě soboty a neděle, ráno od sedmi do devíti - dvě hodiny. Ale nejhorší je, jak stojíš v tom průvaně, v tom větru co tam je, tak jak nosíš ty balíky s těma novinama a ty balíky rozděláváš, tak ty noviny ti můžou po tom metru i lítat, teď to musíš okamžitě hlídat.

T: A ty jsi teda ještě pořád v Tranzitním programu?

G: Ještě jo.

T: A hledáte novou práci?

G: Ne, ne. Tu mi hledá moje máma, ale ta mi nic dalšího konkrétního zatím neřekla.

T: Ty jsi říkala, o tý Akademii věd.

G: No, tam bych měla právě nastoupit, ale zatím ještě nevím přesně kdy, co a jak. Kolikrát čekám, až mi máma napíše, jak jsem dopadla nebo nedopadla, tak ještě uvidíme.

T: Můžeš už jenom tak na závěr obecně říct, jestli to jak jsi tady pracovala v pracovních-tréninkovém programu, jestli ti to nějak pomohlo, otevřelo oči trochu, jak to vlastně vůbec funguje ta "normální", jakoby "normální" práce, běžná práce. Že musíš opravdu chodit do té práce, omluvit se, když nemůžeš přijít, hlídat si časy, jestli ti tyhle věci třeba...

G: To třeba vidím i na tom "metru", kdy musím přijít včas, hlídat si čas...

T: Já vim, že tenkrát to pro tebe byl problém chodit ráno včas, vid' Dojždět na čas.

G: Já to k autobusu nemám daleko, ale přece jenom někdy se stává, že teprve ve třičtvrtě teprve od snídaně, takže ve čtyřicet mi jede teprv autobus a v padesát šest jsem na Budějovický a ještě mám čtyři minuty čas, abych došla na...takže já musím běžet od jednoho místa ke druhému, že jo. A metro tam třeba ještě nemá, tak oni než ho přivezou, tak je třičtvrtě na osm někdy půl osmý, hlavně, že se tam někdy honím, jak moucha, že jo - to je taky síla. Ještě tam čekám, tam mám novou spolupracovnici, na tom metru ta je velice hodná, měla jsem tam nějakýho mladýho kluka střelenýho, totálně jako na zabítí, takže mi dali nějakou mladou pani a je s ní legrace taky.

T: Takže tyhle požadavky, co my jsme měly na vás, teďkon cejtíš, že nebyly úplně zbytečný, že to nejsou žádný naše výmysly, že je to tak zvaně každodenní život.

G: Protože já ráno musím být v šest hodin vzhůru, než se trochu vzpamatuju, že jo, než se umejtu, někdy musím vstávat i dřív, než si umeju hlavu, potom kočka co my lítá po posteli, že jo, takže už v půl šestý ráno mám rande vů s mým koťátkem, takže mi skáče po břiše, po nohou, všude, kde se dá, útočí mi na obličej, když ležím. Dneska ráno to taky byla síla, dneska ráno v půl sedmé o víkendů prostě, ráno v půl sedmé mi prostě mňoukala u dveří, že chce prostě ven a tak říkám: Dokud nedostaneš snídani, nikam nepudeš. Tak jsem si sebrala svých pár švestek, obklíkla si kalhoty a šla jsem do kuchyně udělat jídlo, pak jsem zalezla umyla jsem se a říkám si tak a teď už bude od té Míny klid. Já vim, že až zejtra přijedu, tak mi zase bude chtít rajtovat v posteli, v půl šestý ráno.

T: No dobře, ale jenom o kočkách to není, že jo?

G: No, to ne. Ta práce vlastně tam na tom "metru" je strašně zodpovědná, protože když si potřebuješ třeba nutně odskočit, tak to musíš taky říct, aby tě nesháněli, kde jseš. A ihned se potom vrátit zpátky, nikde se nezdržovat a za tři minuty celá, za tři minuty devět, musíš ty balíky, který ti zbydou dát do té přihrádky, aby si to v těch devět hodin mohly ty vosy a ty včely - myslím ty starý lidi, brát po těch svých kilech.

T: A proč vlastně chceš pracovat, co je ten tvůj hlavní cíl?

G: Já jsem toužila po tom mít nějakou pořádnou práci, kde budu mezi lidma, vlastně nebudu, jak utržená od řetězu, zavřená někde, jak já nevím nějaká vzácná rostlina. A pro mě je nejdůležitější, že když jsem mezi těma lidma, že prostě vim, že ty lidi můžou být taky i hodný, dobrý a je mi dobře. Abych taky byla pořád zavřená na tom bydlení a byla pořád mezi těma zdravotně postiženějma lidma, to bych se zbláznila.

T: Takže to potřebuješ tohleto setkávání, poznávání...

G: Úplně totálně, být uzavřená někde...Jako já kdybych byla nesvéprávná, ale já jsem svéprávná, takže kdykoliv potřebuju někam jít, tak jim to řeknu a du, a když mi řeknou v kolik hodin mám přijít, tak přijdu přesně, někdy i dřív. Někdy se stane, že je u nás na Kačerově zácpa, tak takhle to je no.

ROZHOVOR "J"

Věk: 24 let

Dg.: lehká mentální retardace s kombinovaným postižením

"J" žije v Roztokách u Prahy s rodiči. Absolvovala speciální školu pro mládež s kombinovanými vadami - je vyučená tkadlena. Nyní pracuje v Ofsetu v jídelně. Na tomto pracovišti je přibližně dva roky.

T: Proč jsi začala chodit do Vesmírny? Pamatuješ si to ještě?

J: *Já jsem byla dlouho doma, tak máma našla inzerát a tam bylo, že hledaj místo do kavárny.*

T: A ty jsi chtěla sama začít chodit někam pracovat?

J: *Jo.*

T: A před tím jsi dělala co?

J: *Textilní obor.*

T: Takže jsi chodila do školy.

J: *No, do učňáku.*

T: A když ti máma ukázala ten inzerát, tak sis dokázala představit, co to bude za práci?

J: *Hm.*

T: Takže jsi věděla, že budeš dělat teda co?

J: *Že budu dělat v kavárně, budu se učit nové věci a tak.*

T: A chtěla jsi to spíš ty nebo třeba máma?

J: *Myslím, že víc já, protože sedět celý den doma a dívat se na televizi, to je nuda.*

T: A jak dlouho jsi vlastně byla doma? Tys chodila do školy a pka...

J: *Čtrnáct dnů.*

T: Tak to je krátká doba. A co bylo to hlavní, co ses tady chtěla naučit?

J: *Roznášet jídla, za barem. Naučit se tu práci.*

T: A jaký to pro tebe bylo chodit najednou každý den do práce?

J: *No, něco nového, než jsem si zvykla každý ráno vstávat.*

T: A víš, co by se stalo, kdybys do práce nepřišla?

J: *To bych měla neomluvený hodiny....*

T: No, to ne, tady bys neomluvený hodiny neměla.

J: *No, spíš bych asi nedostala peníze a taky byste mě mohli vyhodit.*

T: A co bys proto mohla udělat, abysme tě nevyhodili?

J: *Chodit do práce a nebo zkusit zatelefonovat, že buďto jsem nemocná, nebo že nepřijdu.*

T: Bydlela jsi daleko od Vesmírny?

J: *Roztoky.*

T: A jak je to daleko, kdybys měla říct jak dlouho ti to trvá z domova do Vesmírny?

J: *Myslím, že ani moc dlouho ne, tak dvacet minut metrem na Dejvickou a pak ještě autobusem.*

T: To je minimálně tři čtvrtě hodiny, co?

J: *A pak jdu ještě pěšky nahoru do kopce. Tam autobus nejezdí.*

T: A bylo to těžký dojíždět do práce?

J: *Myslím, že ne. Mě to naučila máma, dvakrát třikrát.*

T: Dvakrát třikrát jela s tebou...

J: *A pak už jsem jela sama.*

T: Když jsi sem do Vesmírny chodila do práce, stíhala jsi při tom i svoje koníčky?

J: *Moc ne. Občas nákou tu "Bačkůrku" a pletení na stavu, ale jinak moc jsem toho nestíhala.*

T: To bylo to tkaní a pletení?

J: *Hm.*

T: Takže jsi toho stíhala víc, když jsi chodila do školy?

J: *Tak jsem na to měla čas.*

T: Čím to bylo?

J: *Hodně tou prací, to jsem vůbec neměla čas na svoje záliby.*

T: Jsi byla unavená?

J: *Hlavně po tý ranní nebo polední, jsem byla unavená. Ale jinak to šlo.*

T: Potkala jsi tady náký kamarády, se kterými se stýkáš ještě pořád?

J: *K. s tou jsem chodila do učňáku. S tou se teď kon nestýkám, ale potkávám jí. V pátek jsem jí potkala na Skalce na druhý straně.*

T: Cejtíš se teď kon víc samostatná?

J: *Víc samostatná.*

T: Že už ti máma nemusí moc pomáhat v nějakých věcech?

J: Cejtím, že už jsem v tý práci víc samostatná, že už tam dojedu sama, nikdo se mnou nemusí ráno vstávat.
T: A to před tím nešlo, když jsi chodila do školy?
J: Ne, to se mnou máma musel ráno vstávat.
T: Tak to je velkej pokrok. A v s někym z práce se už teda nestýkáš?
J: Ne.
T: A nechybí ti to? Asi máš jiný kamarády...
J: No.
T: A co se ti tady na tý práci nejmíc líbilo?
J: Komunikovat s lidma, rozumět jim, co chtěj za objednávku.
T: Máš pocit, že ses tu učila něco zbytečně?
J: Myslim, že jsem se nic neučila zbytečně, že to třeba využiju i někde jinde. Mě to taky napadá, že bych se sem ráda vrátila, ale říkám, že když mám tu práci, kterou dělám tak...
T: A ty věci, co ses naučila tady, můžeš uplatnit třeba tam jak teďkon pracuješ?
J: Ne. Tam jenom meju nádobí.
T: A to ses tady učila taky, ne?
J: Hm.
T: Takže ne všechno z toho, co jsme se tady učili můžeš uplatnit tam.
J: No.
T: A co se ti nelíbilo?
J: Mě ted' nic nenapadá.
T: Co pro tebe bylo nejtěžší, třeba se naučit.
J: Asi s tím pressovačem.
T: S tím kávovarem. A co na tom bylo těžkýho?
J: Tam bylo hodně věcí, na tom.
T: Hodně těch čudlíků a nadpisů.
J: Jo.
T: A je něco, co by jsi chtěla pořád ještě zlepšit, co se ti třeba nepodařilo naučit úplně výborně a máš ted' pocit, že bys na tom ještě chtěla dál pracovat?
J: Ne.
T: A na co sis tady třeba špatně zvykala, na co jsi před tím nebyl zvyklá?
J: Asi na to sem ráno přijít, uklídit.
T: Na to, že musíš dodržovat nějaký čas?
J: Třeba, aby byla ráno včas vytřená podlaha, sundaný židličky, stolky utřené.
T: To je asi docela hodně věcí najednou, že jo?
J: Hm.
T: Ale šlo ti to parádně, ty jsi tady byla jedna z nejpilnějších. A co se ti líbilo na spolupráci s terapeutkama?
J: Že jste byli trpělivý, klidný, hodný.
T: A co se ti nelíbilo?
J: A na kom?
T: To je jedno, tak obecně na nás...
J: Když jste třeba na nás byly přísný, abysme si vyzkoušeli jaký to je, když půjdeme do nový práce.
T: A to se ti nelíbilo.
J: Nelíbilo, ale pak jsem si říkala, že je to asi dobrý, abysme si to do tý nový práce naučili, že na nás jako nebudou hodný.
T: A setkala jsi se s tím, že by na tebe někdo nebyl hodnej?
J: Ještě ne.
T: A pomohla ti tady ta práce ve Vesmírně v tom, když jsi hledala novou práci?
J: Myslim, že jo, že mi pomohla moc.
T: V čem?
J: Najít si novou práci, třeba teďkon. Hodně věcí jsem se naučila v Tranzitním programu. A to je asi tak všechno.
T: A ty už ted' máš nějakou práci, že jo?
J: Ta práce je Ofset a tam meju nádobí.
T: A to je jako restaurace?
J: Ne, to je jídelna, já tam meju nádobí.
T: A roznášíš i jídlo?
J: Ne, meju nádobí.
T: A taky tam pracuješ čtyři hodiny denně?
J: Na čtyři hodiny.
T: A baví tě to?

J: Jo.

T: A uplatníš tam teda něco z toho, co ses naučila tady?

J: *No, právě to mytí nádobí, myslím, že tam uplatním.*

T: A ty tam ani neuklízíš?

J: *Ráno přijdu, vytřu podlahu, utřu stolky, připravím to ráno a vysypu koše.*

T: A jak dlouho jsi tuhleto novou práci hledala?

J: *Nevím.*

T: Nevíš, jestli tejdén nebo měsíc?

J: *Nevím.*

T: A jak dlouho už tam pracuješ?

J: *Rok.*

T: Kdybys to měla shrnout, jak se ti tady pracovalo.

J: *Celkově se mi tady pracovalo dobře a pak se mi těžko odcházel.*

T: A čím to bylo, že se ti tak těžko odcházel?

J: *No, že se mi tady začalo líbit a musela jsem odejít.*

T: A co se ti líbilo?

J: *Ta práce s těma lidma, že jsem mohla bejt mezi lidma.*

ROZHOVOR "K"

Věk: 23 let

Dg.: lehká mentální retardace s kombinovaným postižením

"K" žije v Praze s rodiči. Absolvovala speciální školu pro mládež s kombinovanými vadami. Nyní pracuje v obchodě s hudebninami Capriccio, kde je i menší kavárna. Na tomto pracovišti je přibližně rok a půl.

T: Proč jsi začala chodit do Vesmírný?

K: *Protože jsem jinou práci nenašla.*

T: A ty jsi hledala před tím nějakou práci?

K: *Hledala, akorát by mě všude nevzali.*

T: Takže si zkusela hledat práci a proč tě nevzali?

K: *Nevzali mě, protože se jako nezapojím do ničeho.*

T: Kvůli čemu?

K: *Že jsem pomalejší.*

T: Takže před Vesmírnou jsi zkusela hledat ještě jinou práci?

K: *No, ale nenašli.*

T: A jak dlouho jsi to zkusela?

K: *Chvilku.*

T: A to je třeba rok nebo měsíc?

K: *Měsíc asi.*

T: A kde jste to našli, že bys mohla pracovat tady?

K: *Od jedny kámošky tam z té školy. Pak jsem pracovala v tom sdružení, jo. Tam přišla kamarádka moje ze školy a ta mi dala na tuhle kavárnu adresu. Na J.L. No, a pak jsme hledaly s mamkou v mapě, kde ta ulice je.*

T: Takže jsi nejdřív chodila do školy a pak...

K: *No, nejdřív jsem chodila do školy, pak jsem přišla do toho sdružení.*

T: Co to bylo za sdružení?

K: *Nevím, nevím, nepamatuju si.*

T: A ty jsi v tom sdružení pracovala?

K: *No, něco jsem tam dělala.*

T: Kvůli čemu jsi sem začala chodit?

K: *Protože mě to baví.*

T: A ty jsi věděla, co tady budeš dělat za práci?

K: *No, úplně ze začátku ne, ale vysvětlili jste mi to a tak jsem to dělala no.*

T: A když sis teda přečetla, o čem ta práce tady je, tak tě to zaujalo, a řekla sis, že by jsi tady mohla pracovat?

K: *No.*

T: Takže jsi chtěla pracovat a nechtěla jsi bejt....

K: *Doma, to ne.*

T: A chtěla jsi to ty, nebo máš pocit, že to víc chtěli rodiče?

K: *Já. Máma řekla, dělej si co chceš.*

T: A co ses tady chtěla hlavně naučit.

K: Aby jako tu rovnováhu tady, ten balanc.

T: Jakej balanc?

K: No, jako já když něco nesu, tak zakopnu. Nemám v tý levý noze balanc, takže tu balanc se tu naučit. To je i pro normálního člověka těžký.

T: A to ses učila až tady?

K: Ne, ne. Koukala jsem se na módu. Mě máma vysvětlila, že ty holky, když jdou dělat tam do týhle práce, že budou módní návrhářky nebo modelky, tak nosej nahlavě nejdřív knihy. Tak jsem to zkoušela a mě to šlo doma. Dávat věci na tác. Jsem si to zkoušela nejdřív doma.

T: Takže to ses chtěla naučit nejvíc tu rovnováhu.

K: No, mě to bavilo i kdyby tahleta kavárna byla celej můj život, jo.

T: Kdybys tady mohla pracovat celej život, tak by tě to bavilo?

K: No, bavilo. My tam máme totiž hodně malou kavárničku...

T: K tomu se ještě dostaneme, já se tě na to ještě zeptám, jo? Já vím, že je to teď možná pro tebe těžký, vzpomenout si, jaký to tady bylo před dvěma lety v kavárně, ale jaký to pro tebe bylo chodit každé den do práce?

K: Po ránu hodně blbý, ale zvykala jsem si na ranní směny.

T: Takže jenom ty ranní ti dělaly problémy?

K: Jinak ne.

T: A co by se stalo, kdybys do práce nepřišla?

K: Tak byste mi zavolali, kde jsi, jo.

T: Jo? A stalo se ti to někdy, že bys nepřišla do práce?

K: Ne. Já taková nejsem, teda. Umím zavolat.

T: Bydlela jsi daleko od Vesmírny?

K: No, bydlím daleko. Ve Šterboholích.

T: A jak dlouho ti to sem trvá?

K: Hodinu a čtvrt.

T: Bylo to pro tebe těžký dojíždět? Musela ses to nějakým způsobem učit?

K: Ne, ne. Poprvý mě to učila máma. A já jsem pak mámě řekla, že už budu jezdit sama - podruhé. Protože si zvyknu. Nesnáším, když něco umím sama...chápeš mě, jo?

T: No, chápu.

K: A takhe, když mě někdo pomůže se z toho dostat.

T: Takže ti máma ukázala cestu jednou a pak...

K: A pak už jsem se naučila sama, no. Takhle jednou to málokdo umí.

T: Když jsi chodila do práce, sem do Vesmírny, měla jsi čas na svoje koníčky?

K: No, měla. Já jsem dělala dvě hudební školy - kytaru a na zpěv.

T: Takže po práci nebo před prací jsi ještě chodila...

K: Na hudebky. Už kytaru nemám. Pan učitel už má vnučata, takže na mě neměl čas. To mám jako soukromí ty hodiny, nejsem tam ve škole.

T: A ty jsi taky nějak sportovala, ne?

K: No, na kole jezdim. Pak v zimě mě táta bere na hory. Pak jedem vždycky celá parta a jedeme na hory na lyže, takže táta mě naučil jako trochu lyžovat.

T: Potkala jsi tady nějaký kamarády?

K: Ne. Jenom s J., tu potkávám, když jedu domů. Ona tam jako v Dolních Měcholupech nebo v Horních Měcholupech má práci, jo. Tak jak jezdim domů stošedesáttrojku, tak já ji vidím, když jde na autobus na dvěštdvacetosmičku a jede na Skalku domů.

T: Ale s nikým se nevidáš?

K: Ne, ani jako s bejvalou třídou ne. Jako já jsem aspoň doufala, že mi zavolaj, jo - po pár letech. A zatím nikdo.

T: Takže ti neschází nějak?

K: Neschází. Mám jiný.

T: Cítíš se teďkon třeba víc samostatná po tý zkušenosti tady v kavárně? Nebo máš pocit, že ti máma musí ještě hodně pomáhat?

K: Máma říká, nebo rodiče mi říkaj, že ne jako aby mě pomáhali, ale všechno abych jako dělala s pomocí.

T: A jak to cejtíš ty?

K: No, tak divně.

T: A ty to tak potřebuješ, jak to říkaj rodiče?

K: Ne, ne. Když to říkaj, tak to nepotřebuju. Když něco potřebuju, tak si o to řeknu.

T: Víš, jestli se už cítíš trochu nezávislejší na těch rodičích, že už si spoustu věcí umíš zařídit sama, tak jestli to tak cejtíš?

K: To takhle cejtím. Ale oni mě vlastně, když přijdu domů, nenechaj ani odpočinout, musej mi jako něco říkat. Já pak zapomenu, na co jsem myslela. A včera jak jsem jela rovnou do práce, tak jsem zapomněla již na hodinu na

hudebku. Jsem na něco myslela, věděla jsem, že mám být v těch jedenáct na hudebce, takže jsem včera úplně tu hodinu vyhodila, jo. Dneska půjdu dřív spát a ráno zase brzo vstávat.

T: Mohla bys mi říct, co se ti líbilo tady v práci?

K: *Tak v té práci se mi líbilo servírování.*

T: To obsluhování?

K: *Že jsem měla pohyb. Pak když se zastavím a nic nedělám, tak tloustnu a já nesmím ztloustnout, jo. Kvůli těm kyčlím, mě to pak neudrží.*

T: Takže se ti nejvíc líbilo obsluhování.

K: *Tak chvíli na baru mě to taky bavilo. Nebavilo mě třeba přemejšlet. Jako spousta těch věcí na tom baru mě bavilo, ale vůbec mě nebavilo ty horký nápoje.*

T: Připravovat je. Zrovna jsem se tě chtěla zeptat, co se ti nelíbilo...

K: *No, to se mi nelíbilo. No, a ještě zametání i vytírání mě nebavilo, jo. Ale spousta věcí, jako koše vyhazovat - to umím doteď.*

T: A hodí se ti to umět?

K: *Hodí.*

T: Co bylo pro tebe nejtěžší?

K: *Ta ledová káva.*

T: Příprava ledové kávy?

K: *No.*

T: A učila ses tady něco zbytečně? Něco, co ses tady tenkrát učila, ale teď si říkáš, že to vlastně nepotřebuješ umět?

K: *Ty schůzky.*

T: Klientský schůzky?

K: *Takhle, když jsem chodila do té školy, ta si to z té školy pamatuju, některý ty věci. Ale něco ve škole bylo v podstatě zbytečný se učit. Třeba fyziku - nikdy nepotřebuju.*

T: A co ty schůzky klientů? Ty byly přeci hlavně pro vás, abyste se mohli k něčemu vyjádřit.

K: *To vám neberu.*

T: Tak co tě na tom nebavilo?

K: *Že každé den sem tam byla.*

T: Ale schůzka je jednou za čtrnáct dní.

K: *No a já jsem tady byla každých čtrnáct dnů na té schůzce.*

T: Takže ti přišlo, že je to moc často? Že by ti to stačilo třeba jednou za měsíc něco probírat?

K: *Jo.*

T: A je něco, co bys chtěla ještě pořád zlepšit? Něco, co se ti třeba tady za tu dobu nepodařilo a máš pocit, že to ještě neumíš pořádně, něco se ještě třeba doučit?

K: *Přemejšlim. Těžko říct. Asi to na tom tácu, ty skleničky - když jsem je tam dávala, tak mi různě spadly nebo na ten tác sklouzly a rozbily no.*

T: Pořádně si to tam v klidu postavit a taky nebejt tolik zbrklá?

K: *No, já už nejsem takhle zbrklá. Rodiče mi vždycky říkaj, máš čas - vždyť ti to jede za půl hodiny. Já jako jsem o půl hodiny dřív na zastávce, jo.*

T: Lepší chodit včas než pozdě.

K: *To si říkám v duchu a pak jako už je to v klidu. Mě to jede na čas vždycky.*

T: Tak už ses naučila se trochu zmírnit.

K: *No, to jo.*

T: Na co sis tady špatně zvykala?

K: *Klepat ten koberec venku. Vyklepávala jsem ho, ten prach.*

T: Na to jsi nebyla zvyklá z domova?

K: *Nebyla, protože doma jsem jenom vyluxovala a vytírala jsem, ale to vytírání to zametání, chtělo by to ještě jeden rok tady být.*

T: Jo?

K: *Abych se to pořádně naučila.*

T: A čím to je, že ti to tak moc dobře nešlo?

K: *Že jsem byla zbrklá a rychle jsem to mydlila.*

T: Tys to chtěla mít asi rychle hotový?

K: *Jo.*

T: A co se ti nejvíc líbilo na spolupráci s terapeutkami?

K: *Že jste byly vždycky na mě hodný.*

T: A co se ti naopak nelíbilo?

K: *Nevím. Že teď, když mám ten počítač, tak proč jako jste mi doposud nepsaly na ten internet? To mě jako na tom štvalo.*

T: Ale to už se netýká práce - to už jsi sem nechodila pracovat. Spíš, co se ti nelíbilo na našem jednání nebo chování.

K: *No, že K. mi jednou řekla: "Dělej to pořádně". A mě pak to trochu rozčílilo, no.*

T: Jak to?

K: *No, protože já nesnáším, když mi něco jako... To dělaj to samý rodiče, jo.*

T: Jako že se snažíš a někdo ti pak řekne, ať to děláš pořádně.

K: *No, tak to mi pak trochu vadí.*

T: A pomohla ti nějak tady ta práce ve Vesmírně při hledání nové práce?

K: *Pomohlo.*

T: V čem?

K: *Že jsem trochu víc samostatnější. Že si to dělám podle sebe. Něco mi do toho vleze a pak to nestíhám, jo.*

T: Jak dlouho si hledala tu novou práci? Ty jsi skončila ve Vesmírně a potom?

K: *Potom jsme s M. našly...*

T: Ty jsi vlastně odcházela z programu a už jsi měla zařízenou práci, je to tak?

K: *No, opravdu. Rovnou tam.*

T: A kde pracuješ?

K: *Na Újezdě, jak je lanovka petřínská, tak tam jak jsou starý knihy, tak tam vedle toho antiku.*

T: A jak se to jmenuje?

K: *Capriccio.*

T: A co tam děláš?

K: *Obsluhuju něco, kafe nebo...*

T: A to je obchod s notama a hudebninama a taky tam máte i kavárnu, takže neděláš jenom obsluhu, ale i víc věcí?

K: *Víc věcí najednou, no. No, jako pomáhám s taškama, že zákazníci třeba chtěj tašku, tak jim dám tašku, ale trvá mi to, než to rozbalím ty igelitový.*

T: A jsou trpěliví ti hosti, co tam přijdou.

K: *Někdy. Šéf říkal, že jo. Museli si ale zvyknout - to od začátku nešlo.*

T: A teď už je to lepší?

K: *Teď už je to lepší, no.*

T: A můžeš tam uplatnit něco z toho, co ses naučila tady?

K: *Kávu. To jste mě naučili ty kávy dobře.*

T: Musíš tam taky uklízet?

K: *No, to musím. Umejt nádobí.*

T: Kdybys to měla celkově říct, jaký to tady pro tebe bylo?

K: *Tady dobrý. Mě se líbilo víc tady než tam.*

T: A čím to je?

K: *Spousta věcí tam třeba ten vedoucí nemá. Třeba věšák na ručník. To je hozeny na nějaký šňůře a nejsou tam police, teda jako police jsou až nahoru - to tam vůbec nedošáhnou. Ten H. tam taky nedošáhne, protože je starej. A bojím se vzlít na židli, no ale taky tam vylezu, jo.*

T: Takže to tam není tak uspořádaný, abys to měla jednodušší.

K: *No. Tady jsem to měla v klidu, věděla jsem co a jak, kde co je. Tam prostě, když přijdu, tak prostě ...no. Akorát já H. pomáhám třeba zvednout ty těžký mříže u těch dveří, jo. No, třeba máme ještě k tomu k tý výloze mříž - hodně těžkou a špatně se to zvedá, protože nejsou ještě namazaný.*

T: Tak to máš i takhle fyzicky náročný.

K: *No. Přijdu v deset hodin, tam mám každej pátek a každý pondělí bejt, a pomáhám panu H.*

T: A pracuješ tam taky čtyři hodiny denně jako tady?

K: *Ne, moc ne.*

T: A to znamená víc nebo míň?

K: *Míň. Já jsem řekla, že budu pracovat čtyři hodiny denně, ale jako. Ale odcházím, když mě pustí.*

T: Takže někdy třeba jednu hodinu, někdy dvě, tři, ale nikdy ne třeba čtyři?

K: *Ne. Jenom tři nebo dvě.*

T: A ty bys chtěla klidně pracovat dýl.

K: *Dýl no, protože jako bych chtěla dělat tu práci jako tady. Já nesnáším, když dělám tu samou práci, tak mě to přestává bavit - i doma jo.*

T: A tam je to pořád hodně stejný?

K: *Tam je to furt stejný, pořád. Protože překládám papíry, ty obaly na ty noty - už mě to přestává bavit. No, skoro každej den meju nádobí. Já nejsem ten typ, když mám něco udělat pořádně, tak aby to někdo dělal, takovej typ nejsem, aby to někdo dodělal tu práci.*

T: A přemejšlíš, že bys šla jinam, když tě tohle tak moc nebaví?

K: No, přemejšlim, že bych šla jinam. Já potřebuju pohyb. Mě by nevzali na osum a půl hodiny, že bych dělala šest hodin, pět nebo čtyři, ale jako že bych měla pohyb jako servírka.

T: A už ses po něčem sháněla?

K: Zatím ne. Protože rodiče mi to vymlouvají, že na to nemám.

T: A ty už nejsi v Tranzitním programu?

K: Ne. Jenomže ten problém je, že mě nevedou do té práce do té kavárny. Jenom bych musela mejt nádobí.

T: A ty bys chtěla obsluhovat.

K: No. To by mě bavilo víc.

ROZHOVOR "P"

Věk: 42 let

Dg.: středně těžká mentální retardace

"P" žije v chráněném bydlení¹⁴⁸ Slapy. Absolvoval základní školu, která byla součástí sociálního ústavu. Nyní pracuje v restauraci u Váňů. Na tomto pracovišti je přibližně jeden rok.

T: Pamatuješ si, proč jsi začal chodit do Vesmírny?

P: Já jsem chtěl takovou práci, jako. Jsem to chtěl zkusit jako v kavárně.

T: Chtěl jsi to zkusit, jaký to bude pracovat?

P: No.

T: A ty jsi před tím někde pracoval?

P: Ještě na obecním úřadu tam jako vedle Slapy - okolo vesnice, tam jsem jako pracoval.

T: A co jsi tam dělal?

P: No, jak jsem pomáhal jednomu pánovi listí hrbat, zametal jsem, papíry jsem sbíral. Okolo vesnice jsem zametal jako všechno.

T: Proč jsi tam přestal chodit?

P: Já jsem jako zjistil, až tady nebylo to volný místo a to bylo už dva tisíce dva, že jsem tady už chtěl nastoupit, jako dva tisíce dva a ono to bylo obsazeno. Jako ještě nebylo volný místo.

T: Tak sis musel najít něco jiného.

P: No, na obecním úřadu na Slapy, no. Já jsem před tím dělal ještě úřednickou práci, jako zemědělskou....

T: Jo, ty myslíš zednickou?

P: No. Tam jsem jako hodně pomáhal.

T: A mohl bys říct, proč jsi začal chodit do té kavárny?

P: No, chtěl jsem to normálně zkusit, jak to bude probíhat v práci. Vy jste tady jako, jak bysem řek fakt jako dobrý lidi.

T: To je hodně příjemný to od tebe slyšet.

P: Mě se to jako hodně líbí. Já vim, že je to jako škola.

T: A čeho jsi tady chtěl dosáhnout?

P: No, kuchaře nebo nádobí.

T: A tys tady toho kuchaře dělal?

P: Ne, já jsem byl na baru. Chtěl jsem to zkusit.

T: A co ses tu chtěl hlavně naučit?

P: No, jak jsem prvně přišel, tak jsem uklízel záchody, jako umejvat mísy a umyvadla. No, oni mě tak jako zkoušeli, jestli budu šikovnej nebo ne. Ta jedna nebyla moc šikovná.

T: Jaký to pro tebe bylo chodit každý den do práce?

P: Pět dní - pondělí, úterý, středa, čtvrtek, pátek. Mě se jako líbilo nejvíc večerní, já jsem zjistil, já myslel, že maj klienti jenom ranní. Tak jsem jako ranní službu. To bylo jako to vstávání.

T: Hm, nechtělo se ti vstávat. A odkud dojíždíš?

P: Ze Slap.

¹⁴⁸ Určeno lidem, jejichž schopnosti jsou sníženy zejména v oblastech osobní péče a péče o domácnost, kteří chtějí žít samostatně v běžném prostředí. Součástí služby je poskytnutí bydlení v bytě, který pro uživatele představuje domov, je spravován poskytovatelem, je součástí běžné zástavby a uvnitř jeví všechny základní znaky běžného bytu a jeho provozu (zejména vedení společné domácnosti s možností individuálního hospodaření). Tato služba je časově neomezená. Cílem poskytovaných služeb je podpora soběstačnosti uživatele, případný návrat do vlastního domácího prostředí nebo alespoň zachování či obnovení původního životního stylu.
< <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.asp?id=73>>

T: A jak je to daleko?

P: *No, tak nejmíň hodinu. To jsem musel jako vstávat velmi brzo.*

T: Musel tě někdo naučit dojíždět do práce?

P: *No, já mám jako budíka.*

T: To, jo to máš budíka - vzbudíš se a potom jsi musel přejet autobusem ze Slap do Prahy. Pomáhal ti v tom někdo ze začátku?

P: *Jo, to mi v tom někdo pomáhal - to bylo dva tisíce tři. A to mě pomáhali měsíc. A pak už to bylo dobrý.*

T: Měl jsi ještě čas na svoje koníčky, když jsi chodil do práce? Já vím, že hraješ fotbal....

P: *No, já jsem měl večerní takhle radši. Jsem taky tam chodil jenom na sobotu a na neděli, končil jsem v osum a tam jsem byl až v deset no.*

T: Takže jsi měl odpoledne čas třeba jít na ten fotbal?

P: *Já jsem měl jako odpolední - od dvanácti do čtyř - tak jako to jsem měl pohodu.*

T: To ti vyhovovalo nejvíc, mít od dvanáct do čtyř. Tak si stih něco před směnou a něco i po tý čtvrtý?

P: *Fakt jsem na to měl čas to stíhat. Ráno jako nevím, já když jsem byl mladej kluk, to mi bylo asi dvacet nebo osumnáct, jako ještě mladej - nevím, kolik je tobě... Kolik ti je?*

T: Mně je pětadvacet.

P: *Když mi bylo pětadvacet, tak jsem byl úplně jako rybička.*

T: A teď už nejsi?

P: *No, já jsem takovej jako ráno, já nevím proč. Když jsem byl mladej, tak jsem byl jako rybička. Já nevím, co se mi teďkon stalo a probíhá.*

T: A našel jsi tady třeba nějaký nový kamarády, se kterými se ještě pořád stýkáš?

P: *Jo, J. M., pak J. L., J. U. ...*

T: A s těma se ještě stýkáš?

P: *Ne, to už ne.*

T: A takže se s někým stýkáš tady z těch lidí, co jsi s nimi tady pracoval?

P: *J. a ten M. V. On je takovej fakt dobrej, musím to tak normálně říct, že můžu dávat jako ruku do ohně, že jste jako fakt zlatý.*

T: A v čem jsme zlatý?

P: *No, jako fakt mluvíte slušně, pohoda, fakt jste usměvavý, vy jste fakt jemný. A chtěl bych se vrátit.*

T: A co ti tady nejvíc líbilo?

P: *Na baru, tam jsem vždycky jako chtěl pracovat takhle.*

T: A co se ti na tý práci za barem líbilo nejvíc?

P: *Mě bavilo, že jako můžu obsloužit lidem, pomáhám takhle lidem.*

T: Co se ti nelíbilo?

P: *Když je potom hodně narváno, že se jako musí všude lítat, čtyři hodiny. Mě se líbí, když není narváno, taková pohoda.*

T: A co tady pro tebe bylo nejtěžší se naučit?

P: *Jako ty nový věci se naučit. Já jsem jako nikdy moc nedělal tu školu, takže jídelniček nebo na baru jsem to jako to někdy nedokázal.*

T: Nakonec ses to ale všechno naučil, povedlo se ti to. A máš pocit, že se ti něco nepovedlo?

P: *Jako, že jsem se spletl. Mě to jako mrzí, že třeba tu jednu sklenku, tak se tady vždycky něco platí a že musím bejt opatrněj*

T: Máš pocit, že ses učil něco zbytečně? Že už to nepotřebuješ - to co ses tady naučil?

P: *Tam jako meju nádobí a to jako tady to nebylo zbytečný, to bylo správný.*

T: Potřebuješ náck ty věci, co ses tady učil?

P: *No, ty jídla a pití, to jsem taky párkrát splet. Mě to pak jako vždycky v hlavě dojde a pak jako nevím, moje myšlenka jde úplně kolem, tak jako.*

T: Můžeš říct na co sis tady špatně zvykal?

P: *No to byl vždycky někdy můj problém, no jako s tou prací - já vim, že je to jako škola a mě to jako mrzelo...*

T: Že jsi si špatně zvykal na to, že ti třeba nějaká práce nejde?

P: *No, přesně.*

T: No, to se není vůbec za co stydět, vždyť ses učil nové věci a taky ses je pak naučil.

P: *Pak jsem se chtěl omluvit tobě, aby ses na mě nezlobila. Mě to mrzelo, že jsem to nedokázal, ale mě jinak práce baví, víš.*

T: Já vim, to bylo vidět. A co se ti nejvíc líbilo na spolupráci s terapeutkama?

P: *Jako s tebou s Míšou...*

T: No, spíš na nás všech.

P: *Vy jste mě jako všechny hodně naučily. Jako škola, jako když jsem na škole.*

T: A ty jsi chodil do školy?

P: *Když mi bylo osum, devět nebo sedum roků jenom jednu třídu.*

T: To jsi to parádně všechno dohnal. A co se ti nelíbilo tady na tý spolupráci s náma?

P: *No, že to někdy bylo jako moc hustý, někdy toho bylo moc - to se mi nelíbilo. To už jsem byl jako vyčerpanej, vadilo mi už jako hodně. Jinak mi práce nevadí a hlavně hádání. Když je jako narváno a ještě se hádá a perou se, tak to už by mi jako vadilo, to už mi to vadí hodně. Když na mě někdo vyjede.*

T: Ty jsi říkal, že nemáš rád, když je tu hodně lidí, ale mě připadá, že se tak jako rád setkáváš a seznamuješ s lidma, je to tak?

P: *Je to tak, akorát nemám rád, když je honička.*

T: To já taky nemám ráda. Pomohla ty nějak tady ta práce ve Vesmírně při hledání jiný práce?

P: *No, pomohlo.*

T: Hoděj se ti ty věci, co ses tady naučil teďkon v tý tvojí práci?

P: *Jako v práci?*

T: No, jestli se ti ty věci jako uklízení, mytí nádobí, obsluhovat a tak dále, jestli se ti to teďkon hodí tyhle věci umět v tý práci, kam chodíš teďkon. Rozumíš tomu?

P: *Rozumím...*

T: Víš, jestli tam tyhle věci můžeš nějak využít, použít?

P: *No, to jsem na tom baru před tím neuměl a oni tam maj taky bar, přesně jako tady.*

T: A ty tam děláš podobný věci jako tady?

P: *No, tam se dělaj jinačí věci než tady.*

T: A kde vlastně pracuješ?

P: *No, já jako pracuju to uklízení a zametání a venku.*

T: To je restaurace?

P: *Restaurace u Váňů, hospoda to je jako. Taky zametávám. Meju hodně nádobí.*

T: A děláš taky v kuchyně něco?

P: *Ne.*

T: A čtyři hodiny denně pracuješ?

P: *Víc. Aspoň devět nebo deset hodin.*

T: Tolik? A od kolika do kolika?

P: *Od osmi do čtyř, aspoň tak do čtyř.*

T: To je - devět, deset, jedenáct, dvanáct, jedna, dvě, tři, čtyři - to je osum hodin. A jak to zvládáš?

P: *Vždycky mě někdo prostřídá nebo já říkám, abysem to radši skončil, aby jsem měl víc odpočinek a oni moc nesouhlasej.*

T: A můžeš si dát přestávky?

P: *Mám. Já jako odpočívám. Do čtyř jsem jako na to zvyklej, ale do večera to jako nedělám, to už jako potom spíš jako končím.*

T: A baví tě to tam?

P: *Tam už je jako narváno jako tady. Jako o prázdninách to bylo jako angličani, Francie, Německo - úplně jako ty černoši, jak prostě i sem chodívaj. To bylo jako narvaný.*

T: A jinak tě to baví, když třeba není úplně hodně narváno?

P: *Teďkon je to jako spíš pohoda.*

T: Teď ti to vyhovuje?

P: *A když byly prázdniny to byla bomba. To bylo narváno lidí ti angličani z ciziny a pak jako lidi nemaj práci, nebo dostali i dovolenou...*

T: A mohl bys to říct tak jako celkově, jak se ti tady pracovalo? Jaký to pro tebe bylo tady pracovat?

T: To jako říkám, že lidi byli dobrý, slušnější. Já bych tady chtěl mít práci. Rád tady jsem. Já vim, že tady mám kamarády - kluci a holky.

ROZHOVOR "V"

Věk: 21 let

Dg.: středně těžká mentální retardace

"V" žije s v Praze s matkou. Absolvoval speciální praktickou školu. Nyní je v "Tranzitním programu" a nemá zaměstnání. V "Tranzitním programu" je tři měsíce.

T: Proč jsi začal chodit do Vesmírny?

V: *Abych si našel zaměstnání. Díky mamče taky.*

T: Díky mamce? Mamka ti to našla?

V: *Znáš trochu Smíchov? Tak tam byl poplivaný kus papíru, tak to se sebralo ze země a tam bylo napsáno, mamka to sebrala ze země a tam bylo napsáno kavárna Vesmírna hledá práci.*

T: To bylo na nějakým ústřížku v novinách?

V: *Na takovém papírku a bylo to poslušný.*

T: A ty jsi před tím hledal práci?

V: *Ne, nehledal.*

T: Takže tohle byla náhoda. A máma sem zavolala potom?

V: *Ano.*

T: A co se dozvěděla?

V: *Že je tady nová práce. Že je tady příležitost.*

T: Ty jsi sem nastoupil hned po škole?

V: *Po škole hned.*

T: A věděl jsi, co to mělo být za práci tady?

V: *Ne, to jsem nevěděl vůbec. Mamka mi to musela říct potom.*

T: Ty jsi sem tada začal chodit do té práce a kvůli čemu si to dělal?

V: *Abych se sem naučil chodit a abych dostal peníze. Abych se naučil chodit do zaměstnání. Abych se naučil, co je to vlastně dělat.*

T: Takže si chtěl vědět co taková práce všechno obnáší a taky si vydělat nějaký svoje peníze?

V: *Ano.*

T: Co jsi se tu chtěl hlavně naučit?

V: *Naučit se chodit hlavně včas do práce.*

T: A jde ti to? Už ses to naučil?

V: *Teďka mi to ke konci už docela šlo. Když jde člověk s rezervou, tak mu to zase z Barrandova vycházelo.*

T: A v čem byl takovej problém naučit se chodit včas?

V: *Asi to vstávání, jsem kouknul z okna a ááá - z teplý peřiny se mi nechtělo.*

T: Nebyl jsi na to zvyklej jenom tak vylézt z peřiny a někam jít. A co si dělal, když jsi chodil do školy?

V: *Tak jsem se donutil. A taky jsme měli až od osmi školu.*

T: A v kolik jsme začínali tady?

V: *V půl osmý. To je hodně brzo.*

T: Ale přesto ses to naučil. A jaký to pro tebe bylo chodit každé den do práce?

V: *Bezvadný.*

T: Líbilo se ti to?

V: *Ano.*

T: A v čem? Co bylo bezvadný?

V: *Chodit mezi lidmi. Mezi lidma chodit.*

T: Bavilo tě to potkávat tolik lidí tady.

V: *Ano.*

T: A co by se stalo, kdybys do práce nepřišel?

V: *Měl bych výpověď. Ze dne na den.*

T: A víš, co bys pro to mohl udělat, abys nedostal výpověď?

V: *Chodit včas.*

T: A kdybys byl třeba nemocnej....

V: *Tak zavolat.*

T: A já myslím, že jsi to dělal. Já si to moc dobře pamatuju, že jsi uměl zavolat. A bydlel jsi daleko od Vesmírny?

V: *Kousek. Na Barrandově - kousek.*

T: Jak dlouho ti to sem trvá?

V: *Tak hodinku, ani ne. Jak kdy.*

T: A naučil ses to sám dojíždět do práce?

V: *Ano. Mamka mi to jednou ukázala.*

T: Mamka ti to jednou ukázala a pak už jsi to věděl.

V: *Ano. Jednou jsem přišel děsně pozdě domů. Jsem přešel ulici, jak jezděj tramvaje tady na Karlák a tam byla výluka a ta tramvaj nejela, tak jsem třičtvrtě hodiny hledal tramvaj. Vůbec to tam nebylo popsany a metra taky ne. A mamka nervózní.*

T: A zavolal jsi jí?

V: *Mamka mi volala, že mě hledá a já byl taky nervózní, tak jsme se chňapli. No, já jsem byl nervózní, protože jak jsem pospíchal domů.*

T: Ale máma ti chtěla asi jenom pomoci, vid'?

V: *No, já jsem se jí pak omlouval. Byl jsem stahanej z práce. Ta tramvaj nejela po své trase, tak jsem musel jít na Národní třídu a pak zase jinam.*

T: To je někdy těžký se tady odsud vymotat.

V: *No, a večer už byla tma a lidi nevěděli, která bije.*

T: Ale uměl sis poradit.

V: *No, před půlnocí teprve jsem byl doma.*

T: A měl jsi čas na svoje koníčky, když jsi každé den pracoval?

V: *Jenom o víkendu.*

T: A proč jsi jindy neměl čas?

V: *Byl jsem zaměstnaný.*

T: Byl jsi utahaněj, unaveněj z práce?

V: *Hm, taky tak.*

T: A před tím jsi dělal co, když jsi nechodil do práce?

V: *To jsem chodil bohužel do školy.*

T: Takže nemáš žádný koníčky?

V: *Teď jsem začal, taky jsem jezdil na kole - změna.*

T: A když jsi chodil do práce, tak jenom o víkendu?

V: *Jenom o víkendu. Když jsem tady dělal, tak jsem někdy chodil i o víkendu.*

T: V sobotu. Tak to ti asi zabíralo hodně času.

V: *Hm.*

T: Našel sis tady kamarády?

V: *Kolegy, ano. Furt to jsou moji kamarádi.*

T: Chodíte třeba spolu někam ven?

V: *Málo se teď vidíváme, jak jsem často doma, tak se málo vidíváme.*

T: Takže už se s nikým nestýkáš tady odsud?

V: *Jenom když jsou svátky. S celou partou tady se vidám.*

T: To jsem ani nevěděla, že se takhle stýkáte mimo kavárnu. Cítíš se teď kon víc samostatnej? Víš, jestli cejtíš, že ti máma musí ještě pořád hodně pomáhat.

V: *Jak v čem.*

T: A v čem ti teda mamka musí ještě pomáhat?

V: *Teďka nevim, právě.*

T: Tak to nevádí, že si nemůžeš vzpomenout. Mě právě přijde, že už jsi víc takovej samostatnější, že si umíš už spoustu věcí zařídit sám. Někam dojet sám a hlídat si čas. Cejtíš se už teda na to někde opravdově pracovat?

V: *Cejtím. Už mi to začíná scházet. To lítání mi začíná scházet, furt.*

T: Co se ti nejvíc líbilo tady na té práci ve Vesmírně?

V: *Že jsem moh obsluhovat. Že jsem si uměl vydělávat. Ale i na baru. A hlavně, že jsem byl mezi lidma.*

T: A co tě bavilo na tom bejt mezi lidma?

V: *Že jsem si mohl taky vydělat a pak si i utratit. Za vlastní výdělek. A abych se taky naučil chodit včas do práce. Abych to poznal na vlastní kůži.*

T: A poznal jsi to?

V: *Poznal.*

T: Můžeš říct, co se ti nelíbilo tady v programu?

V: *Když tady byla spousta školáků. Nestíhali jsme pak vůbec nic jinýho. Ani L. nestíhala, nikdo. Byli jsme rádi, že jsme mohli skončit s nádobím. Pak jsme neměli nikdo ani čas, odskočit si tam a tam. Pak jsme byli utahaný a zdálo se mi o tom i v noci. Pak jsem se z toho klepal ještě dvě hodiny. To bylo hustý.*

T: A učil jsi se něco zbytečně?

V: *Ne, bohudík každý v životě to potřebuje. I všechno to nový. To budou po mě chtít vědět všude.*

T: A pamatuješ, jak se ti nechtělo ze začátku?

V: *To vim a M. to taky ví. Ta mě k tomu donutila hlavně.*

T: A co bylo nejtěžší?

V: *Vytírat pořádně.*

T: A v čem to bylo těžký?
V: Když mě to učila L. ze začátku, tak na mě mluvila slovensky. To mi to vadilo na ní. A nechtěla se mě přizpůsobit. My jsme říkali, ať se naučí česky.

T: No, ale ona se naučila česky.
V: Musela. Pokud chtěla někoho učit, tak ať se naučí česky jinak jí nebudeme brát jako terapeutku.

T: Tak L. se naučila krásně česky a co ty? Naučil ses třeba vycházet s lidma?
V: Jo, s L. hlavně. Jinak je bezvadná. Naučila mě hodně.

T: A ještě něco, co by jsi chtěl zlepšit - něco co se ti do teďka nepodařilo?
V: To nevím teďkon.

T: To je asi těžká otázka, vid'?
V: To je, to nevím teďkon.

T: Víš, já myslela třeba s tím časem, jestli máš pocit, že...
V: Budu se muset učit chodit včas do práce. Pokud mě přijmou, tak se budu muset pokusit chodit včas do zaměstnání.

T: A pamatuješ si, co ti třeba nejdřív nešlo tady v kavárně...
V: No, naučit se chodit včas do práce. No to budu muset se naučit. Nebo mě vyhoděj ze dne na den.

T: Aha, to už víš, že to takhle funguje, že tě kvůli tomu můžou vyhodit.
V: To vim. I J.M. mě mohla vyhodit, to vim.

T: Co ti šlo hned dobře v kavárně? Co ses nemusel třeba ani náh moc učit?
V: Obsluhovat. To mě bavilo dost vlastně.

T: Co se ti líbilo nejvíc na spolupráci s terapeutkama?
V: Že měly trpělivost se mnou.

T: A s čím jsme měly trpělivost?
V: Že jsme se občas neshodli na něčem, tak jste měly velkou trpělivost.

T: Asi jsme se to snažilo vysvětlit, co?
V: No, právě. Jenže já měl svoji hlavu.

T: No, to jsi měl. Tys byl hodně paličatej, to je pravda. A co se ti nelíbilo?
V: Když jsme se neshodli na něčem. Že jsme se pak museli dohadovat, to mě nebavilo.

T: Každý má svůj názor a pak to dohadování ti moc nelíbilo, to bylo jediný?
V: To bylo trošku na nervy.

T: Co se dělo, když jsi něčemu nerozuměl?
V: Musel jsem se zeptat.

T: A byl někdo ochotnej ti to vysvětlit?
V: Jak kdy, ale jo, chtěli.

T: Pomohla ti tady ta práce ve Vesmírně při hledání novy práce?
V: M. mi pomohla.

T: Já vím, že ti pomáhá, ale jestli bys to dokázal říct takhle za sebe, jestli ti to v něčem jako pomohlo, to že jsi sem chodil.
V: Že jsem byl vlastně furt vázanej na mamče a teď už jsem jen na sobě. Pokud najdu práci, tak si zas budu vydělávat vlastní peníze.

T: A už víš, jak s tím hospodařit.
V: No, to už vim. Bylo to složitý ušetřit. Teďkon budu muset.

T: To s tím byl tady tenkrát pěkněj problém.
V: No, to byl.

T: A máš už teď náhou práci?
V: Ještě nevím, zejtra volám, tak se s tím pánem budu muset dohodnout. Jestli puđu tam, nebo jak to bude.

T: A jak dlouho už sháníš práci?
V: No, skončil jsem teďkon v září někdy.

T: No, už v srpnu jsi skončil. A teďkon je co za měsíc?
V: Listopad.

T: Takže třetí měsíc sháníš práci?
V: Už jo.

T: A nikde se ti zatím nelíbilo?
V: Všude chtěli angličtinu. Všude. Všude skoro.

T: A co jste hledali za práci?
V: Kavárnu nebo restauraci. V Jinonicích ve škole tam hlavně chlapy, muže neberou - my jsme to zkusili a to je na mrtvici tam dělat. Když přijdou studenti, tak honem utírat rychle, pořádně. Když děláš pomalu, tak tě neberou. Taky berou ženy, ne muže.

T: A co ty by jsi chtěl dělat?
V: Číšník nebo pomocník nebo tak podobně. Nebo sbírat nádoby, když už.

T: Chtěl bys bejt mezi lidma.

V: *No, tam bych byl právě taky mezi lidma.*

T: A myslíš, že v tý nový práci, ty jí teda ještě nemáš, ale teď si mluvil o tom, že možná budeš v tý kavárně nový, a myslíš, že tam budeš moct uplatnit něco z toho, co ses naučil tady?

V: *Snad jo, uvidíme. Uvidíme, od kolika se tam bude začínat. Doufám, že už ne ve tři ráno. To bych byl otrávenej, to by mě už zase nebavilo.*

T: A chceš teď kon jít pracovat?

V: *Chci. Už mě to moc nebaví.*

T: Hm, ty jsi byl zvyklej dva roky chodit do práce...

V: *Už to začíná bejt problém. Bych chodil hned zase. A jak to zase bude s tou dovolenou, já chci jet v létě zase na tábor.*

T: No jo, to si musíš rozmyslet, jestli je hlavnější pracovat někde pořádně nebo jet na tábor.

V: *To se taky můžu domluvit s vedoucí a přijet se tam jenom podívat na otočku. Takhle to dělá jedna moje kamarádka - jezdí jenom na otočku. To je na mrtvici, jenom přijet a hned druhý den odjet. Já jsem taky takhle musel odjet. Mě to pak mrzelo, nechtělo se mi, ale musel jsem.*

T: Bavila tě ze začátku ta práce tady?

V: *Bavila to jo. To vytírání mě nebavilo. To tak někomu nechat a přijít do hotovýho.*

T: A teď ke konci tě bavilo i to vytírání?

V: *To už jsem mávnul rukou, už jsem na to kašlal.*

T: Věděl jsi, že to musíš udělat.

V: *No. Už jsem si říkal, že to udělám - už mi je to jedno. To nestojí za to. Musel jsem.*

T: Kdybys to celkově měl shrnout, tak se ti tady....

V: *Libilo.*

T: Něco ti to dalo?

V: *Že jsem byl mezi kamarádama, mezi partou.*

T: A něco ses naučil...

V: *Novýho.*

T: A naučil ses něco novýho podle tebe?

V: *Chodit do práce.*

T: To je úplně nový, to jsi před tím neznal.

V: *Neznal. Ve škole mi nevěřili v Unhošti, že se naučím chodit do práce. Kamarád mi nevěřil, že budu schopnej chodit do práce a já říkal, že budu. Kamarádka E. neměla práci žádnou a říkala, že bude mít stokrát větší prachy a nemá zatím.*

T: Tys taky na sobě musel hodně zapracovat.

V: *To jo.*